УЧИТЕЛЬЯСЛЫСЬ ТОДӦМЛУНЪЯС КЫПӦДАН
КОМИ РЕСПУБЛИКАНСКӦЙ ИНСТИТУТ

КОМИ КЫВ ДА ЛИТЕРАТУРА ВЕЛӦДЫСЬЛЫ

(МЕТОДИЧЕСКӦЙ РЕКОМЕНДАЦИЯЯС)

СЫКТЫВКАР, 1986

Учительяслысь тӧдмӧлунъяс
кыпӧдан Коми республиканскӧй институт

КОМИ КНВ ДА ЛИТЕРАТУРА ВЕЛӦДЫСЬЫ

Методическӧй рекомендацияяс

Коймӧд сборник

Сыктывкар 1986

Н.И.КОЗЛОВ

МЕДВОДДЗА УРОКЪЯССЯНЬ

Гамса шӧр школаса (Усть-Вымскӧй район) учительница М.Д.Морозовайс ӧна пыддя пуктӧны сылӧн ёртъясыс. Методобъединение быд заседание вылын сійӧ юксьӧ аслас идзыд опытӧн. Тшӧкыда сёрнитӧ том велӧдысьяскӧд, кодъяс дасьӧны, кутшӧм педагогическӧй "секретъяс" колӧ тӧдны учительлы. Мария Дмитриевна та дырйи оз мудз висьтавны, мый сӧмын сэтшӧм велӧдысьӧс позьӧ шуны бурӧн, кодi "отлично" вылӧ тӧдӧ ассьыс предметсӧ да "отлично" вылӧ жӧ дасьтысьӧ быд урок кежлӧ. Тадз сійӧ кутiс мӧвпавны аслас первой урокъяс сетӧм бӧрын чин. Сiйӧ висьталӧ:

– Институт помалӧм бӧрын менӧ мӧдӧдiсны Вёздинскӧй восьмилетньӧй школаӧ. Урокъясӧдз на ме тӧдмалi, мый школьникъяс, кодъясӧс ме кута велӧдны, зэв дыша велӧдӧмайсь коми кывсӧ. А унаӧн тайӧ урокъяс вылас абу и пыравлӧмайсь. Тыдалӧ, мӧдз велӧдысьнс абу тӧждысьӧма челядь йылысь. Ме решитi первой урокъясас нин не сӧмын шӧдны предметнас, но и петкӧдлыны рӧдiйӧ кывлысь коланлунсӧ найӧ олӧмын. Ме налы висьталi, мый первой коми алфавит вӧлi лӧсьӧдӧма нин 600 во сайын, мый медводдза коми поэт И.А.Куратов гижис аслас лӧсьӧдӧм алфавит серти. Сэсся висьталi коми гижысьяс йылысь серамӧана случайяс. Висьталi и Коми му йылысь, кодi зэв озыр, кодлӧн мунытшкӧсса кладӧвӧйясын помтӧм-дортӧм запасъяс из шомлӧн и нефтьлӧн, газлӧн и зарнилӧн. А мыянлысь озыр вӧрӧ позьӧ шуны турунвих зарнилӧн... Ассьым висьтсӧ ме серпасалi коми гижысьяслӧн книгаясысь отрывокъясӧн. Но ме урок вылас не сӧмын висьталi та йылысь, но и нуӧдi ичӧтик сочинение...

Мӧд урок вылас учительница идзыд сямӧн разберитiс челядьлысь сочинениеяс. Уналы висьталiс, мый налӧн уджъясыс зэв тӧлка-

ёсь, дасӧ талантливӧйёсь. Сэк жӧ пасйис, мый некымынӧн нылӧмаёсь куим коз шӧ: найӧ кежӧмаёсь тэма туй визьсьыс. Эмёсь и ӧшокаяс. Тайӧ жӧ урок вылас сійӧ ещӧ висьталіс рӧдӧй кыв коланлун йылысь, мый ас кылыс народ олӧмын - зарни и нянь.

Та бӧрын прӧйдитісны уна вояс - 28 гожӧм да тӧв, но и тайӧ кадпас эз вӧв лун, кор эськӧ Мария Дмитриевна локтіс урок вылӧ дасьтысьтӧг. Велӧдысь бӧрся и челядь локтӧны коми кыв да литература урокъяс вылӧ кыдз праздник вылӧ. Найӧ сідз и шуӧны: "Талун местоимечиелӧн праздник," "Талун праздник, кодӧс сиӧма глаголлы", "Талун Ананий Размыслов кывбуръяслӧн праздник".

И быд урок вылын кутшӧмкӧ да тӧдлытӧм вылтор. Шуам, талун сочиняйтӧны мойд прилагательнӧй йылысь, а эоки став классӧн думайтӧны кывбур существительнӧй честь кузя. Мӧ нин ог шу нагляднӧй пособиеяс йылысь. Кӧть тайӧ бурсӧ учительницалӧн дасьтӧма быд урок кежлӧ, но челядь, сы вылӧ видзӧдтӧг, асныс вайӧны урок вылас быдсяма пӧлӧс материал: ӧтияс - уна пӧлӧс овощи да фрукты, быдсикас изъяс, кор велӧдӧны существительнӧй, мӧдъяс - уна пӧлӧс кор да турун, кор велӧдӧны прилагательнӧй, коймӧдъяс - ныжыд бумага лист вылӧ гижӧм кывбуръяс либӧ проза отрывокъяс, кор велӧдӧны кутшӧмкӧ писательлысь творчество. Дерт, учительница танысь ӧна ошкӧ челядьӧс.

Такӧд йитӧдын, мӧ эськӧ кӧсйи водзджык висьтавны коми кыв да литература кабинет йылысь, кодӧс лӧсьӧдіс М.Д.Морозова. Став кужанлунсӧ да ассьыс сьӧлӧмсӧ пуктіс учительница тайӧ коланторсӧ лӧсьӧдӧм вылӧ. И колӧ шуны, мый кабинетыс лоӧ республикаса самӧй бур учебнӧй кабинетъяс лыдысь ӧтиӧн. И ставсӧ, мый тан эм, вӧчӧма учительница да сылӧн велӧдысьяс киӧн. Та вӧсна челядь ӧна дӧзьӧритӧны ас вӧчӧмторсӧ: некымын он адззи ни ӧти пароштӧм либӧ лякӧсьтӧмтор.

Кабинетыс сёстём да кынд, дасьтёма зэв уна дзоридз. И найё сетёны не сёмын мичдун, но и отсалёны наукасё велёдігён: дзоридзяс йылысь челядь думайтёны предложениеяс, гижёны сочинениеяс; на йылысь казьтылёны, кор, шуам, велёдёны прилагательнёй, предложениеса членъяс да с.в.

Тайё кабинетас ёшалёны коми гижысьяслён портретъяс. Сэн жё дасьтёма зэв мича стендъяс сідзкё быд гижысь йылысь; найёс ёшлёны сэк, кор сёрниыс мунё тайё писатель либё поэт йылысь. Ёні ёшалё стенд Ананий Размыслов йылысь: сэні поэтлён портрет, мича картинаяс да фотографиясс; поэтлён биография да сылён медмича кывбуръяс; челядьлён творческой уджъяс А.Размыслов йылысь. Тадз жё лёсьёдсьёны стендъяс мукёд гижысьяс йылысь.

Тані жё дасьтёма уна папка - быд коми гижысь йылысь. Папкаас чукёртёма писатель йылысь фотографияяс да картинаяс, газетъясысь да журналъясыс статьяяс, кёні гижёма тайё морт йывсьыс, кывбуръяс да прозаысь мичаджык да тёдчанаджык отрывокъяс. Тайё папканыс ёна озырмёдё литература кузя урокъястё. Папканас челядь вёдитчёны и урокъяс бёрын, кор гижёны сочинениеяс либё лэдзёны стенгазетъяс.

Ёна мичмёдёны кабинетсё да и отсалёны пыдісяньджык велёдны коми кывсё ас вёчём наглядной пособиеяс, сэтшёмъяс, кыдзи "Гиж правильнё!", "Предложение рёзберитём", "Предложениеса членъяс", "Кыв состав", "Фонетической разбор", "Веськыд сёрни", "Кывсикасъяслён грамматической признакъяс" (на йылысь видзёд таблицаяс 15-27 страницаяс вылысь).

Ыджыд тёдчанлуныс книжнёй выставкалён. Книгаяс тэчёма нёль скапё да сэтшём сямён, мый найё восьтёны коми литературалысь сёвмёмсё. Тані петкёдлёма коми гижысьяслысь став тёдчана произведениеяссё. Книгаяснас челядь пёльзуйтчёны урокъяс вылын и внеклас-

снӧй удж нуӧдiгӧн.

Торъя шкапъясын видзӧны таблицаяс да мукӧд наглядньӧй пособиеяс. Найӧс дасьтӧма коми кывлӧн программа серти быд тема вылӧ. Кык таблица клеитӧма ӧтлаӧ да закрепитӧма рейкаясӧн, та вӧсна сiйӧ оз орлась и уна во чӧж дзик выльтодь.

Тан жӧ чукӧртӧма зэв уна литературньӧй стенгазет. Найӧ висьталӧны коми гижысьяс йылысь, а мукӧд газетсӧ сиӧма челядьлӧн творчестволы. Быд газет лӧсьӧдӧма зэв мичаа: сэнi гижӧдысь ӧтдор ас лӧсьӧдӧм серпасъяс, фотографияс, орнаментъяс.

Вот некымын пасiӧд литературньӧй газетъяс йылысь.

I."Вениамин Тимофеевич ЧИСТАЛЕВ"

Газетыс воссьӧ В.Чисталев кывъясӧн:

"Дона ас чужан муын инъясӧй! Ёна жӧ ме радейта, ёна гажтӧмтча тiянысь, некыдз ог верми тiянӧс вунӧдны!.."

Сы бӧрын локтӧ зэв мича висьт писательлӧн олан туй да творчество йылысь, Тима Веньлӧн кывбуръяс да прозаись тӧдчана юкӧнъяс. Ставыс тайӧ национальньӧй орнамент шытшкын. Сэн жӧ ас рисуйтӧм серпасъяс.

2. "Петас, вокъяс, шонді-й тан!
Ме нин аддза - рӧммӧ кынн".
(И.Куратов).

Тайӧ газетсӧ сиӧма первой коми поэтлы - И.А.Куратовлы.

Первой лист бокас Кибра (Куратово) сиктлӧн серпас. Сы бӧрын статьяяс:

Челядьдырся вояс. Куратовлӧн олан. Куратовлӧн поэт йылысь думъяс. Куратов да роч демократ-революционеръяс. Петiс шонді.

Газетсӧ гажӧдӧ уна сикас серпас.

3. "Чужи-быдмi сьӧд вӧр шӧрын".

Тайӧ Нёбдiнса Витторлы сиӧм газетас пыртӧма татшӧм разделъяс:

Чолём тэд, Великӧй Октябрь! Зимӧгоритём. Украинаын олём. Сыктывкарын. Нёбдінса Виттор - коми и сӧветскӧй литературалы подув уктысь.

Став тайӧ гижӧдсӧ бара жӧ озыра серпасалӧма.

4. "Ас муыд - мам".

Газетсӧ сиӧма Коми мулы. Воссьӧ сійӧ В.И.Елькинлӧн "Шуда му" кывбурӧн.

Та бӧрын И.Коданевлӧн неыджыд висьт.

Югыд войяс.

Войвывса югыд вой, коді нӧ тэнӧ оз радейт!

Та йылысь гижӧма сьыланкывъяс. Уна рӧма дзоридзьяс лэптӧны ассьныс юрсӧ, налӧн кӧть и дженыд нэмыс, да мыйта раддун вайӧны йӧзлы. Льӧм пуяс вевттьысисны еджыд кудрӧн, душитчисны, пудритчисны, быттьӧ вӧччисны праздник кежлӧ. Тэ, другӧ, эн чегъяв найӧс: ӧд и пыслӧн "доймӧ яйыс". Видз льӧмлысь мичлунсӧ, мед и мукӧдъяс нимкодясисны-радлісны сійӧн.

Регыд кежлӧ и ойбыртлӧ-вошлӧ шонді. Некор сылы дырсӧ шойччыны, колӧ быдӧнӧс шонтыны, сӧвмӧдны, лэптыны кок йилӧ: няньӧс и пуктасьясӧс, турунӧс и пуясӧс. Войяс лӧньӧсь, шоныдӧсь. Ворсӧдчӧ нин асъя кыа, помасис дженыдик вой.

Ыджыд тӧдчанлуныс и татшӧм статьялӧн:

Рӧдина.

Ыджыд да озыр мыян войвыв - Коми му. Рӧдина - мияныс меддона кыв. Став сьӧлӧмсянь ми радейтам ассьным Рӧдина. Рӧдина! Кыдзи ми гӧгӧрвоам тайӧ кывсӧ? Быдӧн радейтӧ сійӧ местасӧ, кӧні чужис да быдмис. Сійӧ некор оз вунӧд ассьыс мамсӧ, челядь-дырсӧ, ассьыс керкасӧ. Тайӧ ӧд и эм мыян чужан муыд - мыян ичӧт рӧдина. А мыян странаса став челядьлысь кӧ ӧтвылтан ичӧт рӧдинаыссӧ, ар

мас ыджыд Рӧдина - Сӧветскӧй Союз.

Миян чужан мулӧн эмӧсь вывті озыр местаяс: помтӧм вӧр, му - пытшкӧса кладӧвӧйяс, вынйӧра юяс. Паськыд Печораті, Эжва, Сыктыв, Ема да Мезень кузя тулыссянь арӧдз кывтӧ вӧр. А вӧрнад миян Коми муыд вывті озыр.

Тайӧ статьяыс бӧрас кывбуръяс, литературнӧй викторина, загадкаяс, пӧслӧвичаяс. Ставыс шымыртӧма коми орнаментӧн. Эмӧсь серпасъяс.

5. "Котӧртла рас вылӧ дивӧла".

Газетлӧн эпиграф:

"Кутшӧм паськыд тэ, Россия,
Миян чужан му:
Мича каръяс, зарни бияс,
Лыдтӧм шор да ю."

С.Попов.

Тайӧ газетыс висьталӧ Серафим Поповлӧн олӧм да творчество йылысь.. Первой статьяыс шусьӧ "Чужан му", сэні туялӧма поэтлысь олан сямсӧ, петкӧдлӧма, мый сылӧн олӧмыс топыда йитчӧма Коми мукӧд.

Мӧд статьясӧ ниимтӧма тадзи:

Лирика.

С.А.Поповлӧн поэзия зэв топыда йитчӧма сӧветскӧй йӧзлӧн героическӧй уджыскӧд, олӧмыскӧд. Поэт-труженик аслас кывбуръясын ошкӧ йӧзлысь зарни кияссӧ.

Поэт-фронтовик висьталӧ Рӧдинаӧс пӧся радейтӧм, видзӧм, дӧзьӧритӧм йылысь.

Поэт ыджыдлӧ мелӧдун, мичлун, кыпыдлун, муслун; сылӧ шудлун йылысь; сувтӧ паныд лӧклунлы, мустӧмторлы.

Поэт кужӧ сетны аслас кывбуръясын ас муса Войвылысь серпасъ-

яс. Миян син водзӧ сувтӧ Рӧдина-мамлӧн образ. Ставыс, мый аддзӧ поэт,- чудӧ: мича дзоридзьяс, тӧлыгысь шор, пасьӧнд Эква, лэбачьяслӧн гор, вижӧдӧм пуяс, бобулӧн парьялысь лым, кодзувъяс - биа чутъяс, шонӧд тувсов зэр, вотӧса вӧр.

Поэт чуксалӧ радейтны шуда му.

Поэткӧд тшӧтш ми ставӧн шуам:

"Вӧр-ва - ставлӧн муса мам, кодӧс позьӧ-ӧ сетны дойдны!?

Водзӧ вайӧдӧма Серафим Алексеевичлысь кывбур "Котӧртла рас вылӧ дивӧла" (кывбурсӧ пыртӧма программаӧ да хрестоматияӧ).

Газетсӧ помалӧма "Енэжыс ӧттьӧ розя" кывбурӧн. Танысь ӧтдор, газетсӧ озыра серпасалӧма.

Та ногӧн жӧ лӧсьӧдӧма и мукӧд литературнӧй газетъяс.

Водзӧ тӧдмасям, мый эм кабинетын. Вот шкапъясын меститӧма конвертъяс да папкаяс. Сэні дасьтӧма дидактическӧй да раздаточнӧй материал программа серти бӧдсяма тема вылӧ. Вот босьтам картинаяс, кодъяс кузя учительница нуӧдӧ творческӧй уджъяс ообщающӧй кывъяс велӧдігӧн. Ӧти листӧ рисуйтӧма стӧкан, чашка, тасьтиӧмӧдӧ - тетрадь, ручка, карандаш да пенал; коймӧдӧ - пила, рубанок, плоскогубцы, напильник; мукӧдъясас - арбуз, дыня, тыква; ӧмидз, ов, сэтӧр; яблӧк, груша, вишня; салат, капуста, редиска; тюльпан, роза, гвоздика (дзоридзьяс); пальто, дӧрӧм, гач, майка да с.в. (та йылысь видзӧд серпасъяс 28-30 лист бокъяс вылысь).

Кабинетын жӧ ӧшалӧ Коми АССР-лӧн карта да производственнӧй серпасъяс, а шкапъясын нӧшта на эмӧсь бӧдсяма пӧлӧс альбомъяс, челядьлӧн сочинениеяс да с.в.

Мария Дмитриевнаӧн вӧчӧм альбомъяс нуӧны ыджыд учебнӧй да воспитательнӧй нагрузка. Тайӧ лоӧ гӧгӧрвоана, кор ми тӧдмасям тайӧ альбомъяснас. Со найӧ:

I. "Финно-угроведъяслӧн VI Международнӧй конгресс кежлӧ".

Тайӧ альбомсӧ вӧлі вӧчӧма конгресс воссьтӧдзыс на, 1985 вося июль 24 лунӧдз. Дерт, Сыктывкарын конгрессӧ куӧдны индӧмыс вӧлі идзӧд событиеӧн.

Альбомас кызвыннас чукӧртӧма конгресс йӧзлысь газетнӧй статьяяс (сідзи, сэні эм 25 статья "Югыд туй" газетысь). Эмӧсь и нукӧд материальяс.

2. "Финно-угроведъяслӧн конгрессъяс".

Тані висьтавсьӧ, мый 1947 вося кутісны куӧдны финно-угроведъяслысь Всесоюзнӧй конференцияяс. Ставсӧ куӧдӧма 16-нысь, сы лыдын куимӧ Сыктывкарын (1952, 1965, 1979 воясӧ).

1960-ӧд воын Будапештын куӧдӧма финно-угроведъяслысь первой Международнӧй конгресс. Сэні вӧлі 81 делегат 10 страналысь. Коми АССР-сянь вӧліны кыкӧн (Н.А.Колегова да М.А.Сахарова).

Мӧд конгресс муніс 1965 воӧ Финляндиын. Тан нин вӧлі 471 делегат 19 государствоысь. СССР-сянь вӧлі 70 делегат.

Коймӧд конгресс муніс Таллинын 1970 воӧ. Коми АССР-ысь татчӧ ветлісны дасӧн.

Нёльӧд конгресс муніс бара и Будапештын 1975 воӧ. Тан нин вӧлі 700 делегат. Миян страналысь ветлісны 200 морт, сы пиын Коми АССР-ысь - йӧкмысӧн.

1980 воӧ Финляндиын (Турку карын) вӧлі витӧд конгресс, кытчӧ чукӧртчылісны 800 делегат 22 страналысь. СССР-ысь ветлісны 136 учёнӧй, сы пиын Коми республикаысь - кӧкъямыс морт.

А квайтӧд конгресс нин муніс Сыктывкарын 1985 воӧ. Татчӧ волісны сідзи жӧ 800делегат.

Тайӧ и тӧдмӧдӧ альбомыс. Сэн висьтавсьӧ, кутшӧм сёрнитанторъяс вӧлінн тайӧ форумъяс вылас, кыдзи муніны тайӧ конгрессъяснс. Альбомсӧ вӧчӧма зэв мичаа.

3. "Пантелеймон Александрович Образцов".

П.А.Образцов - самӧй мичӧтъяслӧн поэт - чужис-бӧдмис Гамын. Та вӧсна Гамса челядь торйӧн нин мичаа да съӧлӧмсянь лӧсьӧдісны тайӧ альбомсӧ. Панысь сійӧ Пантелеймон Александрович йылысь висьтӧн. Петкӧдлӧма сылысь олӧм-вылӧмсӧ, учителялӧмсӧ да гижӧмсӧ. Сӧсся вайӧдӧма поэтлысь кывбуръяс, фотоснимокъяс. Серпасалісны альбомсӧ асныс челядь.

4. "Иван Михайлович Вавилин (1911-1975)."

Альбомас бара жӧ зэв мичаа да асланыс петкӧдлӧма поэтлысь олан туйӧсӧ, вайӧдӧма сылысь гора кывбуръяс, фотоснимокъяс, серпасъяс. Зэв интереснӧя гижӧма Вавилинлӧн Тима Венькӧд первойнысь тӧдмасьӧм йылысь. Б.Т.Чисталев татшӧм кывъясӧн пыдӧвӧ сы дорӧ: "Но, тэ и ӧм Баярса Иваныс?.."

5. "Тулыс".

Альбомыс заводитчӧ татшӧм кывбурӧн:

Бушковъяскӧд вермасис,
Тулыс локтіс - тӧрмасис,
Лыйнис гӧгӧр сьӧдӧдіс,
Йыыс ставнас лӧзӧдіс.
Коръяс гӧгӧр жургӧнн.
Сьыланкывъяс ӧргӧнн.

Тайӧ альбомыс торъялӧ шукӧдъясныс сійӧн, мый татчӧ кызвыннас пыртӧма челядьлысь творческӧй удэъяс (сочинениеяс, висьтъяс, кывбуръяс) да налысь серпасъяс. Эмӧсь, дерт, и коми писательяслӧн да поэтъяслӧн висьтъяс да кывбуръяс.

Медым петкӧдлыны, мый йылысь жӧ мунӧ сёрныс альбомас, ме вайӧда сӧмын ӧти висьт:

Съӧд ракаяс

Воисны нин тонын мучсь медводдза гӧстьяс - съӧд ракаяс. Ас йывсьыныс найӧ пыр жӧ кӧртісны гора гӧлӧсӧн: "Кар-р, кар-р..." Шӧдз кылӧ налӧн горзӧмыс. Локтӧм мыстиныс съӧд ракаяс пыр жӧ босьтчӧны уджӧ: дзоньталӧны ассьныныс позьяс; кодлӧн оз тогмы оланінныс, заводитӧны стрӧитны выльысь, сурджыкӧс. Овлӧ и сатшӧмтор, мый горшджык да мудерджык лэбач двмӧдчӧ йӧз позйӧ. Сэки нин коямӧ вынӧн вӧтлыны сійӧс. Дерт, та дырйи кыптывлӧ энк да кось.

Радейтӧны ракаяс медсясӧ джуджнд кыдзыяс, тополяс. Мукӧд луас тэчасны-стрӧитасны нёль-вит пойӧдз: ӧтияс - вылӧджык, мӧдьяс - улӧджык. Но быдӧн тӧдӧны ассьныныс керка, некор оз сорсьыны...

Татшӧм альбомъясыс ёна отсалӧны челядьлы сочиненіеяс да мукӧд творческӧй уджъяс вӧчигӧн.

6. "Нянь да му бердын удж йылысь".

Альбомыс суветӧдӧ гэв ыджыд мог - том йӧзӧс воспитайтны му бердын удж радейтысьясӧн. Тайӧ могсӧ олӧмӧ пӧртны вермас сӧмын сэтшӧм педагогическӧй коллектив, кор накӧд ӧти думъясӧн олӧны бать-мам, кор уджыс восьлалӧ орчӧн велӧдчӧмкӧд. Вот та йылысь и мунӧ сёрнинс альбомас. Енд кывбур, висьт, статья кулӧмӧн, бур примеръяс петкӧдлӧмӧн, висьталӧ челядьлы:

Уджыд весиг кӧртлысь сім бырӧдӧ.
Мортыо уджын мортъяммӧ, мортӧс удж мичмӧдӧ.
Мастерӧвӧй мортлӧн кныс быдлаб сибалӧ.

Эпиграф пыдди вайӧдӧма татшӧм кывъяс:

Урожай - ён вын,
Урожай - доблесть,
Урожай содтысьлы жӧ -
Слава!
(В.Маяковский).

Альбомсӧ зэв бура серпасалӧма.

7. "Яков Митрофанович Рочев".

Тайӧ коми гижысьӧ челядь бура тӧдӧны да ёна радейтӧны. Та вӧсна, ме чайта, и альбомыс артмис вывті бурӧн: сылмад шыбитчана, интересӧн. Ёна лӧсьӧдӧсь Рочев книгаясянь отрывокъяс, кодъясӧс вайӧдӧма альбомас, сы йылысь серпасьяс, велӧдчысьяслӧн сочинениеяс Яков Митрофанович творчество кузя.

8. "Иван Алексеевич Куратов".

Цильд кукӧмӧн вӧчӧма тайӧ альбомсӧ: челядь став сьӧлӧнныс пуктӧмӧсь сійӧс лӧсьӧдлӧны. Первой лист бокас вайӧдӧма поэтлысь портретсӧ, сы бӧрын рисуйтӧма сылысь рӧдина – Куратово сикт. Сэсся печатайтӧма А.Ванеевлысь пӧма "Иван Куратов". Петкӧдлӧма поэтлысь олӧмсӧ татшӧм планын: Яренск. Радейтана роч гижысьяс. И.А.Куратовлӧн Москваын олӧм. Усть-Сысольскын олӧм да учителялӧм. 1861-1865 вояс. Чужан мусяын ылын. Ас йӧз дорын.

Вайӧдӧма А.Размысловлысь кывбур "Поэтлы", В.Юхнинлысь статья "Коми Кобзарь". Гижӧма статьяяс: "И.А.Куратов да Украина", "И.А.Куратов французскӧй кыв вылын".

Тан жӧ Куратовлӧн кывбуръяс, кодъясӧс ӧтувтӧма "Менам муза абу вуза" ним улын.

Помасьӧ альбомыс Куратовлӧн "Прощание" кывбурӧн.

9. "Коми кыв ме тӧда".

Тайӧ альбом йӧвсьыс ме кӧсья гижыштны подробнӧйджыка.

Вӧсьӧ сійӧ татшӧм подзаголовокӧн:

"Чужан кыв, муса кыв", код бӧрын мунӧ татшӧм текст:

"Нималана сӧветскӧй поэт Расул Гамзатов шуліс: "Мем кажитчӧ, мый йӧзлӧн кывъясыс – биттъӧ енэжын кодзувъяс. Ме эськӧ эг кӧсйы, медым став кодзувсьыс артмис ӧти зэв нимнэ кодзув, коді эськӧ вевттис енэж джынсӧ. Та вылӧ тырмымӧн и шондіыс. Но медым

и дзирдалӧны кодзувъяс. Медым быд йӧзлӧн вӧлі аслас кодзув".

Коми йӧзлӧн эм жӧ аслас югыд кодзув – коми кыв. Ичӧтсянь ми комиӧн сёрнитам, мӧвпалам, велӧдчам гижны да лыддьысьны. Батьлӧн-мамлӧн кыв подув вылын кокньыдджыка велалам роч да иностраннӧй кывъясӧ. Позьӧ велӧдчыны сёрнитны любӧй кыв вылын, но медся стӧча, медся бура ассьыд мӧвпӧ верман висьтавны, дерт жӧ, чужан кывйӧн.

Кытын ю вожын, морьяс да ёльяспӧлӧнса грездъясын, сиктъясын гораа юргӧ дона, мича войвывса сёрни. Кыксё сюрсись ундыдж йӧз ставсокъза перепись дырйи шуисны комиӧс ай-мам кывйӧн. Комиӧн сёрнитӧны миян Коми республикаын, Коми-Пермякӧй автономнӧй округын, Ненецкӧй автономнӧй округын, Ханты-Мансийскӧй автономнӧй округын, Мурманскӧй областьса да Сибирса уна сиктъясын..."

Сэсся гижӧма И.Куратовлысь "Коми кыв" кывбур, коді шыалӧ сідз жӧ, кыдзи гимн.

Та бӧрын муні статья, кӧні висьтавсьӧ учёныйяс йылысь, кодъяс велӧдіоны коми кыв Октябрьскӧй революциясьӧ йӧзіл кадӧдз. Сэсся "Коми кыв" нима кывбур вайӧдӧма Г.Юшковлысь.

Пыртӧма и Илля Васьлысь "Коми кыв" нима кывбур.

Та бӧрын печатайтӧма Г.Юшковлысь "Кодлы шуштӧм" кывбур, коді домасьӧ таштӧм кывъясӧн:

"...Кодлы мисьтӧм чужан кывйыс...
Сійӧ шыасьыс тані шыш".

Нёшта бергӧдам альбомлысь лист боксӧ да аддзам пармалысь серпас, а мӧдарас неджыд статья, коді заводитчӧ талэс: "Дона, небыд, мича, гора коми кыв юргӧ талун войвывса пармаяо, морьяс, сиктъяс, карьяс весьтын..."

Водзӧ лист бокъясын статья: "Мыйсянь заводитчӧ Рӧдина?" да

таштӧм кывбуръяс: Илля Васьлӧн "Ас чукан му", М.Логиновлӧн "Коми сьыланкыв", В.Власовлӧн "Тӧдса пилот", А.Некрасовлӧн "Коми кывйын эм пармалӧн шы."

"Мыйсянь заводитчӧ Рӧдина?" статьяын эм таштӧм кыӧяс: "Рӧдина заводитчӧ миянӧс кытшалысь вӧр-васянь, сылӧн помтӧм мичлунсянь да уна пӧлӧс озырлунсянь. Сійӧ заводитчӧ чукан сиктӧс кытшалысь, нэмӧс шувгысь пармасянь да лӧня шлывгысь Эжвасянь..."

А.Некрасов (Гамса) поэтлысь пыртӧма "Коми кывйын эм пармалӧн шы" кывбур.

Нёшта бергӧдам лист бокъяс, кытысь аддзам кывбуръяс: С.Поповлысь "Катшасинъяс", Г.Юшковлысь "Коми сьылӧм", Ф.Щербаковлысь "Кӧнкӧ бӧрдіс гудӧк шы", А.Мишариналысь "Сиктса челядьлы", П.Образцовлысь "Тшак вотігӧн".

Помалӧма альбомсӧ Г.Юшковлӧн "Ми - комияс!" кывбурӧн.

Кабинетӧ жӧ чукӧртӧма бӧдсяма пӧлӧс методическӧй пособиеяс: книгаяс, журналъяс, статьяяс, картинаяс, карточкаяс. Кызвыннас пайӧс чукӧртӧма папкаясӧ. Вот кутшӧм папкаяс эмӧсь тані: Описание вылӧ картинаяс. Неыджыд висьтъяс лӧсьӧдӧм вылӧ картинаяс. Однороднӧй членъяса да однороднӧй членъяс дырйи обобщающӧй кывъяса предложениеяс вылӧ картинаяс. Коми литература йылысь гижӧдъяс. Коми художникъяс. Творческӧй диктантъяс. Битӧд-кӧкъямысӧд классъясын сочинениеяс гижӧм вылӧ картинаяс. Связнӧй текстъяс. Заимствованнӧй кывъяс йылысь словарнӧй диктант вылӧ картинаяс. Роч кыв вылысь коми кыв вылӧ вудзӧдӧм вылӧ материал. Словарнӧй диктантъяс вылӧ картинаяс.

Став тайӧ картинаяссӧ чукӧртӧма уна экземплярӧн, мӧдым вичмис ундынк вёлӧдчысьлы. Уна текст чукӧртӧма сьӧкыд темаяс кузя, шуам, согласнӧйяслысь небыдлун гижӧдын пасйӧм, мездометие гиханног, ыджыд буква гижӧм да с.в.

Дидактическӧй материал да карточкаяс чукӧртӧма конвертъясӧ. Налӧн нимъясыс татшӧм: Обособленнӧй второстепеннӧй членъяс. Словарнӧй диктантъяс. Сложноподчиненнӧй предложение. Вводнӧй кывъяс да предложениеяс. Предложениеса членъяс. Однороднӧй членъяса предложениеяс. Союзъястӧм сложнӧй предложение. Веськыд сёрни. Обращение. Кывсикасьяс: существительнӧй, прилагательнӧй, числительнӧй да с.в. (Быд кывсикаслы торъя конверт).

М.Д.Морозовалӧн оз оглыны гажтӧм урокъяс. Вӧчны нейӧс кыпыдӧн, творческӧйӧн – тайӧ зільӧмыс учительницалӧн некор оз куслы. Быд урок вылӧ сійӧ вайӧдӧ содтӧд литература, ас вӧчӧм учебнӧй пособиеяс. Лӧсьӧдӧ ворсӧм сяма заданиеяс, шуткаяс. Та вӧсна урокъяс вылын абуӧсь дзугыля либӧ мисьтӧма пукалысьяс. Ставӧн сьӧлӧмсяньыс уджалӧны.

Нёльӧд класс. Коми кыв урок. Теманс татшӧм: "Предложениеса второстепеннӧй членъяс вылӧ упражнениеяс". Урокӧдзыс на дӧска вылӧ гижӧма предложениеяс: "Пӧрысь йӧз и велӧдчысьяс пӧся ошкӧны сӧветскӧй мирнӧй предложениеяс. Планеталы колӧ мир. Партиялӧн мирнӧй политикалы медся ыджыд отсӧгыс – пионеръяслӧн бура велӧдчӧм."

Кор челядь пырисны кабинетӧ, учительница валіс, мый йылысь ӧні гижӧны газетъясын. Велӧдчысьяс висьталісны, мый быд газетын эм мир дорӧм йылысь гижӧдъяс. Мария Дмитриевна ошкис челядьӧс да висьталіс, мый дӧска вылӧ гижӧма сэтшӧм кӧ предложениеяс. Та бӧрын повторитӧны предложениеса главнӧй да второстепеннӧй членъяс да дӧска вылысь предложениеясӧс разберитӧны членъяс серти.

Пуӧдӧны сёрни дзоридзьяс йылысь, кодъяс быдмӧны кабинетын. Корсьӧны определениеяс "дзоридз" кывлы: гӧрд, лӧз, мича, едшыд, алӧй, муса. Тадз кӧ думайтӧны определениеяс "кор" кывлы: колькывик, турунвик, гӧгрӧс, кузьмӧс. Тайӧ кывъяс вылас думайтӧны пред-

ложениеяс: "Алӧй дзоридзлӧн гӧгрӧс турунтиӧ коръяс. Гажа тулыс дзоридз дукӧн тырӧ" да с.в. Видлалӧны найӧс членъяс серти.

Заводитчӧ сёрни "Катпасин" (ромашка) серпас серти. Тэчӧны предложениеяс: "Миян горт дорын быдмӧ еджыд катпасин." Разберитӧны членъяс серти. Повторитӧны предложениеса главнӧй членъяс йылысь.

Казьтыштісны, мый аддзылісны тӧрыт экскурсия вылын, кутшӧм предложениеяс сэк думайтісны. А сэсся сы йылысь гижӧны изӧтик диктант.

"Эжва

Кутшӧм гажа Эжва ю дорын! Сувтан джуджыд кыркӧтш дорӧ, и син водзад воссясны уна пӧлӧс серпасъяс! Ылӧдз тыдалӧ паськыд ю. Лун и вой сэтi ветлӧдлӧны юсь кодь еджыд теплоходъяс да ёсь шыра катеръяс. Ю пӧлӧн лэбалӧны тэрыб чикшъяс.

Водан лыа выл, а сiйӧ кажитчӧ паччӧр кодь шондӧн."

Устиӧ корсьӧны предложениеса главнӧй да второстепеннӧй членъяс.

Урок помас учительница юалiс, мый жӧ талун найӧ тӧдмалiсны вылторсӧ, мый йылысь казьтылiсны нӧшта на ӧтчыд.

Гортса задание: 104-ӧд удж.

Тайӧ урок чӧжыс челядь уджалiсны творческӧя, велӧдчисны думайтны мича предложениеяс, тӧдмалiсны вылтор, мый предложениеса второстепеннӧй членъяс ёна озырмӧдӧны сёрнисӧ, вӧчӧны сiйӧс гӧгӧрвоанаджыкӧн да мичаджыкӧн. Ӧти кылӧн кӧ, челядьлӧн содiс словарнӧй запас да предложениеяс тэчан навык, налӧн тӧдӧмлуныс озырмис и найӧ ёнджыка кутiсны радейтны коми кыв. Учительница бурджык оценка пуктiс налы, кодъяс кужӧны тэчны мича да тӧлка предложениеяс.

Коми кыв велӧдігӧн тшӧкыда панъдасьӧны сьӧкыд темаяс, сэтшӧмъяс, кыдзи падежъяс, заимствованнӧй да сложнӧй кывъяс гижанног, ыджыд буква гижӧм, прилагательнӧйлӧн степеньяс, обращение да вводнӧй кывъяс (налӧн интонация) да мукӧд. Но велӧдысь алдзис сэтшӧм методическӧй ключ, коді восьтӧ томаньяссӧ сложнӧй темаяслысь. Мэрия Дмитриевна ог тшӧкты зубритны правилӧяс, а пуктӧ мог – ас кывкӧдӧн лэптыны тайӧ грамматическӧй пузсӧ. Отсалӧны и татшӧм методическӧй приёмъяс, кыдз уна урок вылын сьӧкыд темасӧ повторитӧм, наглядность, гажа упражнениеяс, творческӧй уджъяс. Челядь частӧ шуӧны, мый правилӧсӧ нӧ эг велӧд, а тӧдэ. А тайӧ артмис сы вӧсна, мый правилӧсӧ повторитісны талун, асныг, вит луя мысти, кызь лун мысти...

Вот кыдз велӧдіс сійӧ сизимӧд классын тема "Обращение, вводнӧй кывъяса предложениеяс". Медым пиӧсльӧдлык восьтыны темасӧ, школьникъяс велӧдісны теориясӧ не сӧмын классын, но и портын. Кыдзи уджалісны самостоятельнӧ, найӧ висьталісны классын. Тайӧ тема кузяис велӧдчисьяс гижисны письмӧяс, сочиненияс, ӧна уджалісны связнӧй текст да диалог вылын. Упражняйтчисны сы вылын, кыдзи вежсьӧ гӧлӧс предложениесь обращение да вводнӧй кывъяс лыддитӧн. Торъя кад вӧлі вичмӧдӧма выразительнӧя лыддьысьӧм вылӧ. Тайӧ темасӧ прӧйдитігчӧн челядь велӧдчисны правильнӧя да грамотнӧя пӧльзуйтчыны обращениеӧн да вводнӧй кывъясӧн устнӧй да письменнӧй сӧрнын.

"Существительнӧй" тема велӧдігӧн витӧд классын учительница нуӧдіс челядькӧд дасьсь ӧндыс творческӧй удх. Тан и юасьӧм вылӧ ӧтветъяс, сочиненияс, изложениеяс, рефератъяс сы йӧнысь. Мыйла ми тадз шуам да гижам, пӧлӧвичаяс, поговоркаяс, загадкаяс.

А прилагательнӧйлысь степеньяс велӧдігӧн челядь чертитісны дорӧ диаграммаяс.

Радейтӧны Гамса челядь велӧдны коми литература, медъёна

жӧ вайӧ лыддьӧны Я.Рочевлысь, В.Савинлысь, Г.Ушковлысь, А.Ранеевлысь, С.Поповлысь книгаяс. Гажа поэтъясӧс жӧ Г.Власовӧс, П.Образцовӧс, А.Некрасовӧс тӧдӧны наизусть. Торъя налы кажитчӧны кывбуръяс, кӧні казьтылӧны Гам сикт йылысь.

Ачым Гамын мӧ чужи да бидзы,
Уне инв-зонӧс тӧдлывлі сэн.
Йӧдзӧ цуста на стевнысӧ пыдди,
Нойӧс казьтывны окота мен.

(В.Власов."Чери пӧх" поэма)

Радейтӧны велӧдчысяс В.Власовлысь и "Шуд" поэма, кӧні авторыс петкӧдлӧ Анна Николаевна учительницалысь образӧ.

Мария Дмитриевна сідзи нуӧдӧ урокъяссӧ, мый челядь кыдзи рӧдзӧй сёрнилысь мичлунсӧ, торъя кывъяслысь горсӧ. И тайӧ заслугаыс вразительнӧя лыддьысьӧмлӧн. Учительница нуӧ, мый велӧдчигӧн самӧй главнӧйыс - лыддьысьӧм. Тӧлка, йӧдзӧ, гора, кӧгӧрвоана лыддьысьӧм!

Сюся да дугдывтӧг велӧдӧ М.Д.Морозова челядьӧс сочинениеяс гижны. Тайӧ уджыс муні кӧльӧд классянь. Медводз школьникъяс лӧсьӧдӧны сочинение гижны велӧдчан торъя тетрадь. Сэтчӧ найӧ гижӧны ассьыныс думъяс экскурсияяс, диспутъяс, лыддьысьысьяслӧн конференцияяс бӧрын. Торъя пасйӧдъяс вӧчӧны книга лыддьӧм бӧрын. Гижӧны сьӧлӧм вылӧ вошсь кывъяс да предложениеяс, сэтшӧмъясӧс, кыдзи "Синсӧ шондіыс ныл кунись". Адзза вӧр-вылысь медводдза ном. Пожӧм туганъяс скалӧ кыа. Ыытӧг, зыктӧг кивтӧ вӧйнас, быттьӧ нывъмыд мудзӧм ю." и с.в. Тайӧ тетрадьнас пользуйтчӧны сочинениеяс тижджӧн.

Главнӧйыс, дерт жӧ, уна сочинениеяс гижӧм. Быд классын челядь гижӧны во чӧжыс окдэяма пӧлӧс кызьыс уджык сочинениеяс да

изложение.

Шестöд класс. Коми литература урок. Темаыс - сочинение кежлö лöсьöдчöм.

Нуöдысь сёрни Г.Федоровлöн "Сиктса асыв" повесть серти. Челядь сьöлöмсяньыс ошкöны Павел Зотовöс, но сок жö и васьталöны, кыдзи артмасны колхозъыс Гажын. Мария Дмитриевна сетлö нам задание: лöсьыны да батьмам ыпыр тöдмавны, кор и кыдзи чужисны Гажса колхозъыс.

Беседа нуöдігмоз артмö сочинениелöн план (сійöс гижöны тетрадьясö и дöска вылö). План вылын удженик учительныс отсалö В.А.Поспелöвлöн 8-10 классъясын коми литература велöдöм кузя методическöй пидöдъяс.

Пыдди путöмыс Мария Дмитриевнаöс батьмам и челядь не сöмын бур урокъяс вöсна, но и бур общественнöй ужъясь. 1986-1987 велöдчан воö сійö кöкъянысöд класса наставница. Нуöдö тайö классö витöд во. Сылöн велöдчисьяс ужачöсь да вежöрöсь, велöдчöмын кольчисьяс абуöсь. Асласыс классын да и став школаын сійö нуöдö литературнöй рытъяс да диспутъяс, лидзьысьысьяслысь конференцияяс да сиктса бур йöзкöд алдзысьлöмъяс. Уна экскурсия, поход, совхозö удж десантъяс нуöдіс учительница асласыс классöд. Совхозлы отсасигöн сылöн челядь первой радзисьö.

Мария Дмитриевна тöкмочча вöчö докладъяс да лекцияяс батьмам да асласыс коллегаяс водзын. Бöрын кадö сійö сёрни нуöдіс татшöм темаяо вежö:

1. Школьник олöмын книгалöн роль. Горсьса библиотека вылысь кив.
2. Коми гижöдлöн артмöм.
3. "Коми кыв ме вöда" (VI Международнöй финно-угроведъяслöн конгресс вылысь).
4. Учёнöйлыс коми йöз вылысь.
5. Союз- служебнöй кив.

6. Коми литература велӧдігӧн краеведческӧй материал.

Школаса директор А.И.Некрасов да завуч Г.А.Челпанова ӧти кыйӧн шӧпӧны, мый сетшӧм велӧдчӧмъясыс, кыдзи М.Д.Морозова, кутӧны став школаӧ. Мария Дмитриевна вылӧ уджач морт, старательнӧй, аккуратнӧй, авторитетнӧй. Челядь сійӧс ёна радейтӧны да шӧдӧг шуктӧны. Да и не сӧмын челядь. Сылы ӧд абу кокни уджавны: коми кывкузяыд материалыд этша на. Сы вылӧ видзӧдтӧг, коми кывда литература кузя кабинет школаын медся бур. Мария Дмитриевна быдлаысь корсьӧ материалӧс и ставӧс кискӧ школаӧ. Сыктывкарӧ кӧ бетлас, вӧв-доддьӧн вайӧ книгаяс, таблицаяс, пластинкаяс да став коланаӧ. Сійӧ активнӧя участвуйтӧ став мероприятиеясын, кодъясӧс нуӧдӧ школа.

Мария Дмитриевна йылысь висьтӧ кӧсьӧ помавны сочинениеӧн, кодӧс гижис сылӧн ученица Нина П.

АС ЧУКАН МУ

"Мем мусасьӧ сьӧд ёльяс, кыс,
И войвыв енэж кыдлӧз,
И лӧсьыд статя ножӧм пуяс,
И татчӧс зільӧ да скромнӧй йӧз."

Д.Конюхов.

Уна тӧдса да тӧдтӧм местаяс Му шар вылын, уна республика да край, область мыян странаын, но медся муса местым асланым Коми муӧй.

Сійӧ, быттьӧ, ёсь стрела, шыскӧдчӧ войвыв, Севернӧй Ледовитӧй океанлань. Коми му – зэв озыр республика. Мыйыс сӧмын тані абу: и кӧ шом, и нефть, и газ, и вӧр, и зарни. Пасьыкыда шевгысьӧма парма – коми йӧзлӧн главнӧй озырлунъыс да гордитчанторйыс. Тані быдмӧны и стройнӧй, вежлаӧма пожӧмъяс, и немыдвиж

шнеля пелнсьяс. А мыйта тани вотӧсыс да тшакыс! Синмыд весиг паськавлас, он и тӧд, кытчӧ кутчысьны: кӧсъян вотны чӧд, а тэ ылӧ видзӧдӧ нин пув, кӧсъян босьтны гӧрд гоб, а кӧрзинаад чеччыштӧма нин тшакъяслӧн царыс – единд гоб. Со ӧд чудесанд! И зверъпӧтканд эм, кук сӧмын накӧд дружитны: кӧчьясьд, ручьясьд, уръясьд, туланъясьд абу жӧ йӧйӧсь.

Лӧз да югыдлӧз синъясӧн да лентаясӧн видзӧдӧны татчӧс юяс, шоръяс да тыяс. Сэтшӧм нин мича Эжва ю – комиялӧн медрадейтана ыс. Да и мукӧд юясыс зэв жӧ мичаӧсь да уджачӧсь – лун-лун на вывті шуръяс кывтӧны. Со тайӧ юясыс – Печора, Сыктыв, Мезень, Вашка да налӧн притокъяс – ичӧтджык чойыс. Окма, дзик тай нӧ вунӧдi чери йывсьыд висьтавны. Царскӧй черыс тани олӧ – сьӧмга. А кыйны кӧ удайтчас нельма либӧ стерлядь, пелядь либӧ налим, гыч либӧ сир чери – кывтӧ ныльштан. Но, дерт, ӧнiя кадӧ чериыд абу сы мында, мыйта вӧлi водзынджык. ӧд зэв уна кер сiсьмӧ ва вылӧсын да тшыкӧдӧ васӧ. Сэсся и фабрикеяс да заводъяс лэдзӧны ваас вреднӧй отходъяссӧ.

Помгӧм видзьяс, ыбъяс да боръяс Коми мунын. Гожӧмнас быттьӧ уна рӧма чышъянъясӧ да платтьӧясӧ пасьтасьӧмаӧсь найӧ. Кутшӧм сӧмын дзоридзыс тани абу! И катшасинъяс, и кӧлӧкӧльчик, и клевер, и шомкорлӧн ичӧтик гӧлик кодь юрыс. А туруныс кутшӧм бур! Югыд, турунвиж рӧма, сочнӧй – мӧсъяслы чӧсмасянтор.

Эыӧсь миян и шоръяс, кӧнi быдмӧны турицув да мырпом. Мырпомлӧн алӧй ягӧдыс вомад сылӧ, весиг кывнад личкыны оз ков. Ныльштан да синъястӧ кылӧдлан чӧскыдiсла. А турицув – тайӧ витаминъяслӧн кладӧвӧй. Гӧгрӧс, пемыдгӧрд ягӧдыс сылӧн сэтшӧм мича, кӧть сикӧтш моз ӧшлы. Юръясыслӧн аслыспӧлӧс мичлун. Паськыд, вих коверӧн паськалӧма сiйӧ вӧр шӧрас. Тувччан да кокыд вӧйӧ небыд нитш-

кас.

Уна сикт да кар эм Коми крайын. Самӧй мичанс Сыктывкар. Тадзӧ сійӧс нимтісны сы вӧсна, мый сулалӧ Сыктыв ю вылын. Дерт, абу Москва кодь сійӧ, но мичлуныс сылӧн сэтшӧм, мый коді лоӧ татчӧ овны, мӧдлаӧ нин оз мун. Мича. вит – ӧкныс да дас кык судтаа керкаяс, кузь шыпи вокзал, магазинъяс, гырысь школаяс да детсадъяс, стадион, кык парк, телебашня, уна кафе да столӧвӧй, музыкальнӧй да драматическӧй театръяс – вот татшӧм мыян ӧнія столица. Да и мукӧд каръясныс слаба сетчӧны шыпшӧдлык вокнысны. Татшӧм жӧ мичаӧсь Ухта, Инта, Печора, Воркута. Сиктъясӧ и лыддьыны он вермы! На лыддьи тшӧтш и менам Гам. Ме кӧсья висьталыштны аслам сикт йылысь.

Тӧданныд, мыйла тадзи нимтӧмаӧсь тайӧ сиктъяс? Коркӧ мыян предокъяс вӧлӧмаӧсь язычникъясӧн, веритлӧмаӧсь идолъясны – вӧрсалы и васалы. Кватӧсё гӧгӧр во сайын Москва мӧдӧдӧ татчӧ вичкоын служитись Стефан Храпӧс, бӧрынджык сійӧс нимтасны Пермскийӧн, медым пыртны йӧзӧс христианскӧй верӧ. Стефанныс вӧлӧма Великӧй Устюгысь да бура тӧдӧма коми кыв. Сэкся Гамса олысьясид эз кӧсйыны пыртсыны выль вераад да кыпӧдасны шыпшӧд шум да зык. Та вӧсна Пермскӧйыд скӧр йывсьыс нимтас мыян сиктнымӧс Гамӧн. Тайӧ, дерт, легенда, но вермас лоны и правдаӧн.

Сиктным сулалӧ джуджыд кыркӧтш вылын, видзӧдӧ Эква вылӧ. Шлісянь кӧ видзӧдлан, сиктыс артмӧ кык судтаа: Енӧддор, Кыруа. Иг деревняяс артмӧдӧны улыс судтасӧ, а Кадзес, Погост, Пакыд да Кебырид – вылыссӧ. Ме ола Енӧддорын. Грездным тадзи шусьӧ сы вӧсна, мый сулалӧ ичӧтик вӧр дорын, коді шусьӧ Енӧдӧн. Тайӧ шыпшкодь грезд, тані уна керка: важъяс и выльӧн стрӧитӧмъяс. Быд керка дорын усадьба, сэні унджыкыс, дерт, картупель градъяс. Тан жӧ совхознӧй муяс, кӧні бидзӧны капуста да картупель. Киркӧтш улын

визувтӧ Ёль, коді ӧтлаасьӧ Эквакӧд.

Миян грэздса медӧ̈рья керкаяссянь заводитчӧны навӧлӧкса видзьяс. Найӧ кыссьӧны зэв нлӧдз турунвых визьӧн. Тайӧ видзьяссӧ позьӧ шуны совхознӧй жемчужинаӧн. Татысь босьтӧны самӧй чӧскыд турунсӧ. Но колӧ пасйыны, мый бӧрын кадас навӧлӧксӧ ёна торкласны, сы вӧсна турунсӧ босьтӧны тась вай серти коймӧд кӧнсӧ сӧмын.

Эква мӧд берегас сулалӧ вӧр. Ылысяньыс сійӧ кажитчӧ сьӧд сыланӧн, кодӧс быттьӧ уськӧдӧма мойдса великан. Сэтчӧ ми ветлывлам сӧмын шыӧн. Кор вотӧсыд кисьмӧ, мотора пыкъясыд сӧмын шуръялӧны. Эква берег пӧлӧныс зарниасьӧ лыа плях, сійӧ ёна мичмӧдӧ пемыд вӧрсӧ.

Гам сиктсӧ гӧгӧрбок китшалӧны пӧ̈ӧма, коз да кыдз расъяс. Тшакыд да вотӧсыд тані, кӧть зырйӧн зырт. Ме сотчӧ частӧ ветлывла чӧдла. Тайӧ вӧръясас жӧ йирӧдӧны совхозса мӧсъясӧс.

Гамсаясыд ёна радейтӧны керка гӧгӧрыс садитны пуяс. Пӧшти быд дом дорыс сулалӧны кыдзыяс, пельсьяс, лъӧм пуяс, тополяс, а сэні жӧ крыжовник, ӧмидз, сэтӧр кустъяс. Арын ёна и мича сиктным: керкаяс оз и тыдавны, гӧгӧр пӧртпасьӧны зарни, гӧрд да оранжевӧй рӧма корьяс пуяс вылын.

Совхозлӧн центральнӧй усадьбанс Ягын. Сэні миян выль каменнӧй школа, кодӧс неважӧн стрӧитісны, сэсся сельсӧвет, совхозлӧн контора, клуб, детсад, магазин, почта, мастерскӧйяс. Но клубнс, детсадыс да магазинъясыс эмӧсь и Погост грездын.

Гажад эм и знаглӧй местаяс, кодъясӧс шуӧны достопримечательностьясӧн. Погостын сулалӧ важмӧм нин, но абу на мисьтӧм кык судта вичко. Керкӧ тайӧ вичконс вӧлӧма кажыдӧн, мичаӧн, сійӧ басктлӧма Гам сиктсӧ. Пыткӧсса стенъясыс вӧлі рисуйтӧма быдсяка сер-

пасӧн. Дерт, тайӧ эськӧ архитектураӧн памятник, но сійӧс некод оз дӧзьӧрит: зданиесс нывӧйӧшкӧн киссьӧ. Ӧні тані продмагӧн склад.

Сиктын сідзжӧ эм кык обелиск: ӧтиыс – гражданскӧй войнаса усьӧм геройясӧн, сулалӧ Кадзесын, мӧдыс – Великӧй Отечественнӧй войнаса усьӧм воинъясӧн, сулалӧ Ягрездын. Тайӧ обелискъяс дорас пырӧдзык овлӧны лыска венокъяс да ловъя дзоридзьяс. Гамсаяс некор оз вунӧдны найӧс, кодъяс эз жалитны ассьныс олӧмныс и сетісны мортлысь самӧй донаӧ Рӧдина вӧсна, миян шуд вӧсна.

Гамса вах школаӧ сідзжӧ позьӧ шуны достопримечательностьӧн. 85 во сайын сэні вӧлі восьтӧма второклассӧй школа – став зэв ыджыд Яренскӧй уездын первой татшӧм школа. Уна бур йӧзӧс сійӧ лэдзис аслас борд улысь. Сылӧн выпускникъясыс лоины революционеръясӧн, учӧнӧйясӧн, учительясӧн, врачъясӧн, инженеръясӧн, унаӧн на пыысь сетісны грамота коми йӧзлы мукӧд сиктъясын. Миян ӧнія школаын эм стенд, кӧні ӧшалӧны знатнӧй выпускникъяслӧн фотографияяс.

Ӧнія олӧм миян сиктын вонось воӧ бурмӧ. "Таежкӧй" совхоз ыджыд, некымын отделение: йӧз уджалӧны муяс вылын, фермаясын, теплицаясын, овощехранилищеясын, мастерскӧйясын. Но йӧз оз тырмыны. Сы вӧсна ми, велӧдчысьяс, да сиктса интеллигенция пыр отсасям совхозлы. Миян йӧз уджачӧсь да вільӧсь. Да и став коми йӧзыс век сэтшӧмӧсь вӧлӧны: первой думыштасны, гӧгӧрбок артальсоны, а сэсся вӧчасны, вӧчасны бура.

Миян пӧльяс коркӧ мастера кыйсьылісны, век вайлісны бур прӧмыс, зіля улӧлісны ну бердын, кужӧмӧн лэдзисны сортовка да кылӧдісны сійӧс. Миян пӧчъяс кужисны кыны зэв мича джодж дӧраяс, печкисны, вурисны, пуисны-пӧжалісны – ӧти кылӧн кӧ, асьныӧс кӧ-

мӧдiсны-пасьтӧдiсны и вердiсны. Та вӧсна налы ыджыд аттьӧ! Дерт, налӧн удхыс вӧлi сьӧкыд: ставсӧ вӧлi колӧ вӧчны ки помысь.

Ӧни кӧ ставсӧ механизируйтӧма. Электричествотӧг весиг чайтӧ ог шузьӧдӧ.

Миян йӧз кукӧны гажӧдчыны. Кыдз тай сяркнитасны нывъяс клуб сцена вывсянь частушкаяс, кокъясыд асыныс заводитӧны йӧктыны. Клубын гажа: то кино, то йӧктӧм, то концерт.

Верстьӧясӧн главнӧй могыс - уджалӧм, миян - велӧдчӧм, юр югдӧдӧм, ыджыд удх кежлӧ гӧтӧвитчӧм. А тӧданныд он, кыдзи велӧдчысь миян страналы? 50 миллион морт партияыс сайын!

Ме кӧсья аддзыны Гам сиктӧс ещӧ на мичаӧн. Медым быд керка нюмъялiс эськӧ уна рӧмӧн, медым ӧшиньяс вӧлiны гырысьӧсь, а ӧшинь улын быдмыс кыдз да мукӧд пуяс да кустарникъяс. Медым туйясын дзирдалiс асӧдьӧт, а туй бокас - дзорыдзьыс. Медым вӧрын вах моз рӧдмысны зверь-пӧтка. Медым йӧзыс вӧлiны гажаӧсь, честнӧйӧсь да кык пӧв удзаӧсь. Медым "Тамскӧй" совхозлӧн планъясыс век вӧлi вевтыртӧма.

Аслам ичӧтик гижӧд помын шуа, мый ме сьӧлӧмсянь радейта ассьым чужан сиктӧс. Кӧсья лоны коланаӧн сылы, медым чужан сиктӧ эз лӧгав ме вылӧ. И ещӧ кӧсья шуыштыны: некор, некутӧм местаын тэнӧ ог вунӧд, муса Гам!

Гиж правильнӧ!

лэбачьяс	зверьяс
воробейяс	кӧкъяс
бордъяс	ружье
сентябрь	дзоридз
сьылӧм	кыдзьяс

Предложение разберитӧм

Кокньыдик кымӧръяс ӧдйӧ кывтiсны войвылӧ.

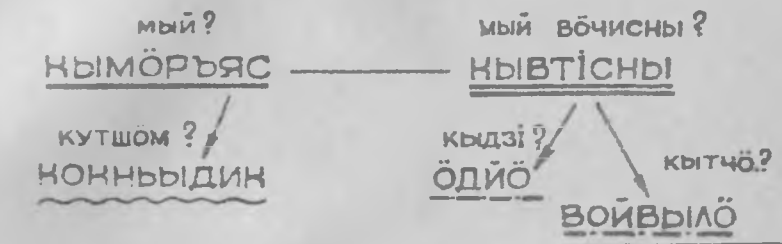

Кыв состав

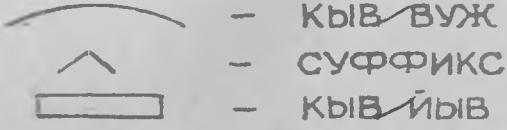

КЫВСИКАСЬЯСЛӦН ГРАММАТИЧЕСКӦЙ ПРИЗНАКЪЯС

САМОСТОЯТЕЛЬНӦЙЯС

СУЩЕСТВИТЕЛЬНӦЙ	ПРИЛАГАТЕЛЬНӦЙ	ЧИСЛИТЕЛЬНӦЙ	ГЛАГОЛ	МЕСТОИМЕНИЕ	НАРЕЧИЕ
ОДУШЕВЛЕННӦЙ	КАЧЕСТВЕННӦЙ	ЗНАЧЕНИЕ СЕРТИ:	КАД	ГРУППАЯС	ГРУППАЯС
НЕОДУШЕВЛЕННӦЙ	ОТНОСИТЕЛЬНӦЙ	КОЛИЧЕСТВЕННӦЙ,	ЛЫД	МОРТ	СТЕПЕНЬ
СОБСТВЕННӦЙ		ПОРЯДКОВӦЙ,	МОРТ	ЛЫД	
НАРИЦАТЕЛЬНӦЙ		СОСТАВ СЕРТИ:	НАКЛОНЕННЯС	ПАДЕЖ	
ВОПРОС-ПАДЕЖ		ПРӦСТӦЙ,			
ЛЫД		СЛОЖНӦЙ,			
МОРТ		СОСТАВНӦЙ.			

СЛУЖЕБНӦЙЯС

СОЮЗ	КЫВБӦР	ЧАСТИЦА	МЕЖДОМЕТИЕ
СОЧИНИТЕЛЬНӦЙ	ГРУППАЯС	ГРУППАЯС	—
ПОДЧИНИТЕЛЬНӦЙ			

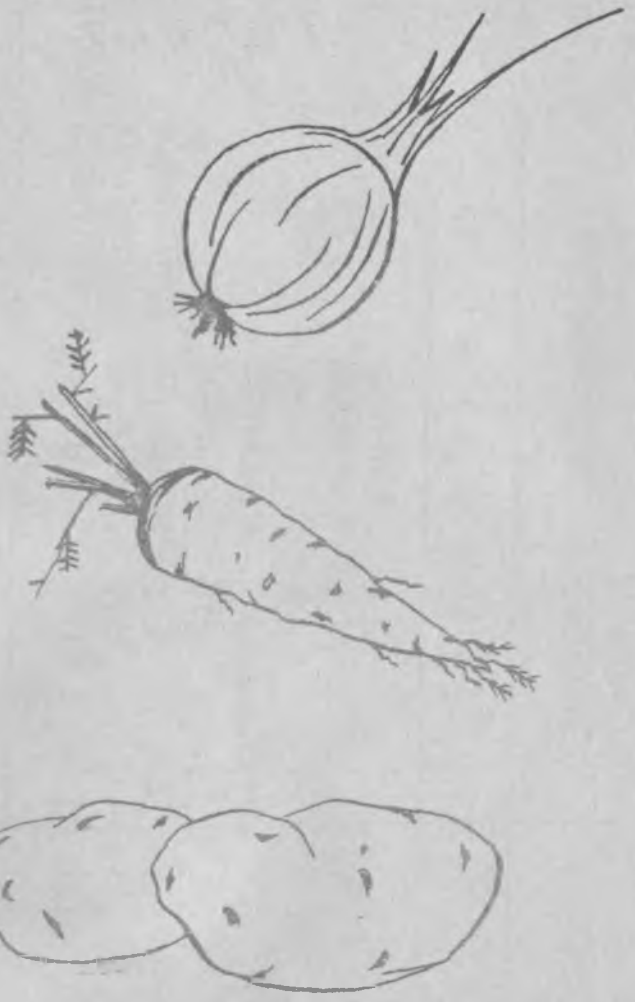

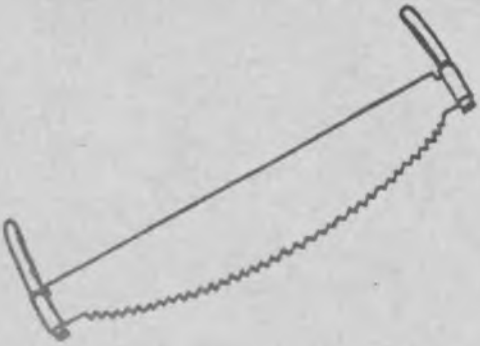

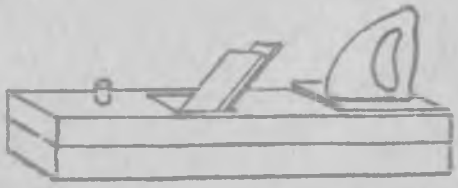

Фонетическöй разбор

[гм, гм г г']
т'эт – рад' – 6
тет – радь – 7

Веськыд сёрни

А : Б ?"
„ Б ", – а .
„ Б ! – а . – Б ".

Предложениеса членъяс.

——— – подлежащöй
═══ – сказуемöй
~~~ – определение
— — — — – дополнение
–·–·–·– – обстоятельство
~~~

Захаренко А.М., Сторожевскӧй
средньӧй школаын велӧдысь

Велӧдӧмын активнӧй формаяс да методъяс
используйтӧм йылысь.

Öні национальнӧй школаын рӧднӧй кыв да литература велӧдӧм мунӧ сэтшӧм условиеяс дырйи, кор пӧртсьӧ олӧмӧ общеобразовательнӧй школаын реформа, коді тшӧктӧ водзӧ бурмӧдны учебно-воспитательнӧй удж, сӧвмӧдны коми кыв да литература велӧдӧмын практическӧй туй визь, бурмӧдны коммунистическӧй воспитание, сетны школьникъясӧн бур тӧдӧмлуньяс да кужанлуньяс, велӧдны кужӧмӧн вӧдитчыны наӧн асланыс олӧмас.

Медым практическӧя пӧртны олӧмӧ тайӧ требованиеяссӧ, быть колӧ совершенствуйтны велӧдӧмлысь формаяссӧ и методъяссӧ.

Öні миян школаса коми кыв да литература кузя учительяс пыр тшӧкыдджыка кутісны пыртны асланыс удкӧ велӧдӧмлысь сэтшӧм активнӧй формаяс кыдз лекция, диспут, семинарскӧй занятие, собеседование, практикум, консультация. Лекционнӧй форма ме босьта сэк, кор тема кузяыс колӧ сетны систематическӧй, последовательнӧй висьт программалӧн торъя тема либӧ раздел серти. Лекцияяс вермасны лоны разнӧйӧн: вводнӧйӧн, обзорнӧйӧн, текущӧйӧн, установочнӧйӧн да с.в. Ставыс кутас петны сыысь - кутшӧм теманыс да могыс висьтыны лӧн. Вводнӧй лекция нуӧдам сэк, кор колӧ заводитны велӧдны программаысь кыкыд тема. Сылӧн могыс восьтыны материаллысь содержаниесӧ дзоньӧн (целостнӧя) да сетны сійӧс мукӧд наукаяскӧд, олӧмкӧд интӧдын.

Шуам, 9-ӧд классын позьӧ нуӧдны "Коми литературалӧн ХХ-ӧд лоясӧ сӧвмӧм" тема кузя вводнӧй лекция. Тайӧ лекцияссӧ нуӧда татшӧм план серти:

I. Коми йӧз олӧмын гырысь рекъӧмъяс.

2. Коми литератураын выль темаяс.

3. Тайӧ кадса литератураын медшӧр герой.

4. Гижысьяс пӧвстын выль нимъяс.

Лекция гӧтӧвитігӧн учебникъясысь кындзи используйта материалсӧ "Очерки по истории Коми АССР", "История Коми АССР" да "История коми литературы" книгаяс. Лекция дырйи вӧдитча 30-бд воясса исторической фотографиялысӧн, олӧмысь босьтӧм картинаясӧн да коми литература кузя фонохрестоматиясысь босьтӧм пластинкаясӧн; лыддям(ме да велӧдчысьяс)произведениеясысь торъя вӧкӧньяс да стихотворениеяс. Лекция бӧрын, медым челядь велалісны самостоятельнӧй уджӧ, тшӧктыла лӧсьӧдӧм плансӧ паськӧдны - гижны подробнӧй либӧ сложнӧй план.

"В.В.Юхнинлӧн олӧм да творческӧй туй"тема кузя вводнӧй лекция нуӧдӧм.

Дӧска вылын: В.Юхнинлӧн портрет (1907-1960 вояс).

Эпиграф. "Сійӧ тӧдіс, мый мортъяс - найӧ абу ӧтфикас машинаяс, мый быд мортлӧн, йӧзыслӧн кодь жӧ струнаяс кындзи, эмӧсь аслыспӧлӧс струнаяс и найӧн кужны колӧ вӧдитчыны, кӧсъян кӧ, медым сійӧ йӧзыс вӧліны тэнад ёртъясӧн уджын да тышын".

"Дінъёльса вӧрпункт" повестьысь.

Сувтӧда велӧдчысьяс водзӧ татшӧм мог: лӧсьӧдны хронологическӧй таблица да сы серти гортын лӧсьӧдны рассказ. Б.Юхнинлӧн олӧм да творчество кузя.

1914-16 вояс - начальнӧй школаын велӧдчӧм.

1926 во - Занульеса комсомольскӧй ячейкаса секретарь.

1929-30 вояс - местнӧй объездчик.

1931-32 - велӧдчӧ дорожнӧй курсъяс вылын.

1932-37 - пединститутын велӧдчӧм.

1937-38 - "Вӧр лэдзысь" газетын инструктор.

1938-47 - веськӧдлӧ Сӧветскӧй писательяс союзлӧн коми отделениеӧн.

1947 вояс - писатель-профессионал

1947 вонн - наградитӧма "Знак Почета" орденӧн

1957 вонн - Трудовӧй Красноӧй знамя орденӧн

1960 вонн кувсьӧ.

Тайӧ урок вылас вайӧдам примерӧяс автобиографиясь да В.Юхнин гижӧдъясысь.

Обзорнӧй лекция позьӧ нуӧдны художественнӧй произведение велӧдны заводитігӧн, либӧ обзорнӧй лекцияӧн помавны велӧдӧм тема, либӧ программалысь ӧкӧн.

9-ӧд классын обзорнӧй лекция позьӧ сетны татшӧм темаяс серти.

I. Г.А.Федоровлӧн "Сиктса аскв" повесть.

План: I. Кутшӧм кад петкӧдлӧма повестяс?

2. Кытись тыдовтчӧны сиктын классӧвӧй противоречиеяс?

3. Кутшӧм социальнӧй вынъяс паныдасьлӧны коллективизация дырйи?

4. Коді сувтас Павел Зонов дор и кодъяс лоӧны классӧвӧй врагъясӧн?

Учитель бӧрся велӧдчысьяс (план серти) гижӧны конспект, а выводсӧ гижам диктовка улӧ: "Г.Федоров петкӧдліс коми сиктын коллективизациялысь мунӧм, вынсьӧдіс партиялысь идея гӧля да шӧркодя олісь крестьянаӧс ӧтувтӧм йылысь. Партия юрнуӧдӧм улын, кулакъяскӧд ёсь классӧвӧй тышын коллективизация дырйи кыпӧ коми крестьяналӧн политическӧй активностьыс, найӧ босьтӧны крепнд киӧ ассьныс судьбасӧ да лоӧны тыр кӧзяеваӧн".

II. И.В.Изъюровлӧн "Том олӧмӧй, том гажӧй" повесть серти.

План:

I. Повестьлӧн содержание.

2. Йӧзлӧн психологиялын выль да вак видзӧдласьяс петкӧдлӧм.

3. Сиктын выль олӧм вӧсна тыш.

Обзорнӧй лекция нуӧдла и кутшӧмкӧ тема помалӧм бӧрын. Сідз дасӧд классын А.Ванеевлысь творчествоссӧ велӧдӧм бӧрын нуӧді лекция "А.Ванеев творчествоын поэт да поэзия тема".

План:

I. Главнӧйыс - мортлы оз ков лонь веськодьӧн олӧм вы[illegible] видзӧдігӧн.

2. Поэтлӧн ас творчество да оласнодлысь висьт.

3. Куратовскӧй тема А.Ванеев творчествоын.

Урок кежлӧ вӧлі сетӧма лыддьыны кывбурьяс: "Кытчӧдз лонъя", "Ас вӧчӧм пӧлян", "И.А.Куратовлы", "Батькӧд сёрни", "Сыктывкарын Куратовлы памятник".

"Иван Куратов" поэма разберитам татшӧм ногӧн:

I. Водзын лӧсьӧдӧм кывбурьясыс лоины подулӧн (поэмалы).

2. А.Ванеев бура тӧдӧ И.Куратовлысь олан туйсӧ.

3. Сюжетыс - поэт да поэзия тема восьтӧм.

4. Выводыс: муза аб[illegible]у вуза, некодлы оз копрась.

Поэтлӧн образ - йӧз дорӧнсьӧлӧн образ, поэт - сійӧ патриот, кодлӧн муза вӧлі сувтӧма нартитысьясны панъд. А.Ванеев вылӧ донъялӧ Куратовлысь творчествоссӧ, "Сыктывкарын Куратовлы памятник" кывбурын висьталӧ:

"А лонъя поэзия тэнад эз пӧрысьмы, нинӧм эз ло
Быд комилы дона да муса,
Дзик мамнымлӧн сёрни кодь ас.
Ен бордъяса тэнад шань Муза
Мӧд кытшовтас парма и рас".

Тайӧ урок вылас велӧдчысьясны колӧ вӧлі торйӧдны главнӧйсӧ, гижны лекциясьыс тезисъяс.

Медся тӧдчана форма - проблемнӧй лекция. Водзвыв сетсьӧны проблемнӧй вопросъяс. Сідз, IO-ӧд классын нуӧда И.Коданевлӧн "Ыджыд вын" повесть серти проблемнӧй лекция (асшӧр лыддьысьӧм

кузя). Урок водзын вӧлі сетӧма татшӧм план да валӧмъяс:

I. И.Коданев – ӧнія кадся гижысь.

2. И.Коданевлӧн "Ыджыд вын" повесть. Мыйла тадзи шуӧма?

3. Мыйӧн мортыслӧн шудіс?

Велӧдысь тӧдмӧдӧ повестьлӧн содержаниенас, сувтлӧ, мый шӧр герой-яснас лоӧны Вера Кутькина, зон Ким. Сёрнінс муні мортлӧн шуд йылысь, профессияяс йылысь, удж йылысь, мортлӧн олӧмын места йылысь.

Урок помын IO-ӧд класса велӧдчысьяс вӧчӧны вывод: уджын морт шуда, сійӧ олӧ ӧтвылысь йӧзкӧд – тайӧ и эм ыджыд выныс мортлӧн, тадзи и колӧ гӧгӧрвоны повестьлысь нимсӧ.

Гортӧ вӧлі сетӧма задание: гижны сочинение "Кутшӧмӧн ми аддзам талунья геройӧс?" Сідзкӧ, лекция артыс куим юкӧнысь: введение, шӧр юкӧн, заключение. Муні 45 минут. Вермас лоны информационнӧй, объяснительнӧй, лекция-беседа. Ундыныссьӧ ми нуӧдам лекция-беседаяс.

"Тундраса сияс" роман серти "Строительствоӧн веськӧдлысьяс – Квитко да Семенов" тема кузя сетӧ лекция-беседа. Аслам вступительнӧй кывбын, лекцияын висьтала партия йылысь, коммунист-руководитель йылысь, кутшӧмӧн сылы колӧ лоны йӧзкӧд уджын, планъяс тыртӧмын. Та бӧрын сета вопросьяс:

I. Мыйла Квитко тӧдісьӧ сы вӧсна, медым бид уджалысь аддзис из шом бассейнлысь перспективасӧ?

2. Кодъяслы отсалі Квитко сувтны веськыд олан туй вылӧ?

3. Мый думайтӧ сійӧ аслас удж йылысь, кодзи донъялӧ асьсӧ йӧз водзын?

4. Мыйӧн торъялӧ Семенов Квитконсь?

Урок помын вӧчам вывод да гижам тетрадьясӧ.

Гырысь сьӧкыдлунъяс пандасьлӧны войвыв покоритысьяслы, но из шом бассейн строитаніын ставӧн кӧсйӧны сетны страналіз уджлык из шом. Водзынӧсь стройкаӧн веськӧдлысьяс Квитко да Семенов, кӧть и

Семенов и ёндзыка радейтӧ приказывайтны, чирыштны, ӧлӧдны, а Книтко нуӧдӧ йӧз пӧвстын ыджыд воспитательнӧй удж".

Лекция-урокъяс вылын позьӧ используйтны ТСО, наизусть лыддьӧм, статьялс. Позьӧ сетны татшӧм заданиеяс:

- ӧтветитны сувтӧдӧм вопросъяс вылӧ;
- лӧсьӧдны лекциялысь план;
- гижны тезисъяс (лекция серти);
- лӧсьӧдны висьт;
- составитны хронологическӧй таблица.

Лекция гӧтӧвитыгӧн учительлы оз ков нуӧдны, мый лекцияыс колӧ лоны научнӧйӧн, идейнӧйӧн, доступнӧйӧн, эмоциональнӧйӧн, йитчыны воддза урок темаысӧд.

1985-86 велӧдчан воын, во помын нин, ме нуӧдi В.А.Поповлӧн творческӧй туй кузя лекция.

Дӧска вылын гижӧма.

Вл.А.Поповлӧн творческӧй туй (январь 1-ӧд лун, 1934 во).

Мортлы овныс ӧтчыд сетӧма,
Откодь гаж пуӧ тан и сэтӧн и!

Уроклӧн могыс: петкӧдлыны, кыдзи быдмис да водзӧ сӧвмӧ В.Поповлӧн талантыс.

Тезисной форманын лӧсьӧдны тетрадьясӧ А.Поповлӧн творчество йылысь висьт.

План:

1. В.Попов - коми поэт, прозаик.
2. Очеркъяс кузя мастер.
3. Коми публицист.
4. Вл.Попов - сӧвман туй вылын.

Уроклӧн куныӧмыс.

Эпиграфӧн тӧдмасьӧны, В.Поповлысь портрет петкӧдлӧма.

Медым петкӧдлыны В.Поповлӧн кывбуръяслысь поэтичностьсӧ, сылӧн творчествоыс мукӧд поэтъяслысь торъялӧмсӧ, кык вежӧдчысь лыддьӧны "Октябрь" да "Бара аддзысям" стихотворениеяс, колӧ лыддьыны выразительнӧя да висьтавны шӧр мӧвпсӧ.

Да, 1987 воын тырас 70 во Октябрьскӧй революциясянь. Кыдзи и партиялӧн 27 съезд кежлӧ лӧсьӧдчигӧн и съезд луньясӧ став коллективъяс босьтлісны ыджыдджык социалистическӧй обязательствояс, сідз и ӧні партийнӧй съездлысь решениеяссӧ олӧмӧ пӧртігӧн, медым бура пасйыны 70 вося юбилей, быд сӧветскӧй морт кӧсйысьӧ уджавны ещӧ на бурджыка. Да, Октябрь, В.Попов серти, восьтіс ӧдзӧссӧ бур олӧмӧ, став йӧзыслы сетіс свобода, и збыльмыслӧ, Октябрь - сійӧ чужмывлытӧм кодзув! Сӧмын Октябрьскӧй революция бӧрын вермісны миян комі гижысьяс воссьыны кыдзи збыльмыслӧ тӧдчана йӧз. Зэв колана кывъяс шуӧ В.Попов:

"Ок, и пасьыд жӧ миян Рӧдина,
Чужанінъд жӧ век тай ӧти на".

Медым петкӧдлыны, коді сійӧ Вл.Поповыс, колӧ висьтавны, кодӧс шуӧны поэтӧн, прозаикӧн, очеркистӧн, публицистӧн, переводчикӧн.

В.Попов - поэт. Кутшӧм поэтическӧй сборникъяс сылӧн петісны?

1. "Бара аддзысям".
2. "И бара лун".
3. „Бӧрйӧм гижӧдъяс".
4. "Ты бӧрся ты".

Тайӧ сборникъяссьыс ми аддзам, мый поэт лӧсьӧдӧ кывбуръяс Октябрь йылысь, рӧдина йылысь, войналӧн йӧлӧга йылысь, медся донаӧн петкӧдлӧ сійӧ аслас кывбуръясын мамӧс, нывбабаӧс; ыджыд места босьтӧ сылӧн творчествоын радейтчӧм да интернациональнӧй воспитание; уна кывбур гижӧма поэт да пэзия йылысь.

Лыддям кывбуръяс "Михаил Николаевич Лебедевлы" да "Сійӧ колӧ мын, колӧ".

В.Попов лӧсьӧдіс и висьтъяс, кӧдз "Катер", "Кӧдзи вошліс Марина", "Медаль". Аслас гижӧдъясӧн коми прозаик велӧдӧ радейтны Родина, бӧдтӧ патриотъясӧс.

В.Попов век шӧдчӧ ас кадӧ, муно олӧмыскӧд орччӧн. Сійӧ гижис статьяяс да очеркъяс. Кык ученица лыддьӧны "Сьӧлӧм сьылӧмыс колис ас йӧзлы" да "И.А.Куратов чужанінын" очеркъясныс медшӧр вкӧнъяссӧ.

Та бӧрын висьтала, мый зэв колана ногӧн донъяліс А.Ванеев Владимир Поповӧс, кӧдзи гижысьӧс. "В.Попов оз нин ветлӧдлы кималасӧн, полігтырйи, сійӧ - литературалысь теория тӧдысь морт: тӧдӧ художественнӧй образ лӧсьӧдан уна туйяс" (тайӧс гижам тетральясӧ).

Поэт йылысь висьтсӧ помала В.Поповлӧн жӧ кывъясӧн: "поэзия, кӧдзи и ставнас литература, век доӧ ӧта-мӧдӧс шӧдныс ӧн, кышӧдныс ӧн сьӧлӧм гах и сьӧлӧм дой восьтныс ӧн" (тадзи В.Попов висьталӧ аслас статьяын "Поэтъяс, ӧртъяс, водзӧ ӧзъям вай!" "Войвыв кодзув, № 6-83).

А сэсся содта: „КПСС-лӧн 27 съезд бӧрын став сӧветскӧй олӧмын кыпӧсны выль творческӧй вынъяс, лоисны гырысь вежсьӧмъяс. Талунъя уджалысь морт, мыйӧн олӧ, мый йылысь мӧвпалӧ, кӧдзи сӧвмӧ со мый гижӧ В.А.Попов аслас бӧрья кывбуръясын".

Горгӧ удх. "И бара лун", "Гы бӧрся гы", "Торъя гижӧдъяс", "Бара аддзысим" книгаяс серти корсявны урок вылын петкӧдлӧм темаяс вылӧ кывбуръяс.

П.А.УЛЯШЕВА,

Вольдинскӑй восьмилетньӑй
школаса велӑдысь

ЛИТЕРАТУРНО-КРАЕВЕДЧЕСКИЙ КРУЖОК
НУЙӐМ ЙЫЛЫСЬ

Таташ кружок лӑсьӑдӑм йылысь ме думыштчи сэк, кор ми, челядькӑд, квайтӑд классын кутім велӑдны Тима Веньлысь "Трипан Вась" висьт. Ӑд, думайта, миян районын, дзик орччӑн волiс да уджавлiс сэтшӑм тӑдчана писатель, а велӑдчысьяс сы йылысь тӑдӑны оӑмын книгаясысь.

Медвойдӑр ми ветлім Помӑсдінӑ, тӑдмасим сиктса музейӑ Тима Вень йылысь чукӑртӑм материалӑн. А сэсся лӑсьӑдім план, кыдзи кутам уджавны, медым ундыжык тӑдмавны писательлӑн олӑм да творчество йылысь. Шуим тӑдмавны, кӧнъясын сiйӑ овлiс, кутшӑм местаяс ышӑдiсны поэтӑс гижны сiйӑ либӑ мӑд кывбур да кыдзи историякӑд йитчӑмаӑсь силӑн прозаическӑй произведениеяс.

Зэв интереснӑйӑн лоi Чисталевлӑн геройяслысь прототиппъяссӑ корсьӑм, налысь олӑм-вылӑмӧ туялӑм. Велӑдчысьяс чуйӧмсны, кор тӑдмалiсны, мый Трипан Васьлӑн прообразнс - Трипан Вась Егор - овлӑма Вольдинын. Кутім тӑдны, мый тайӑ мортслӑн ныввъясыс Анна да Палядь век на олӑны миян сиктын. А кутшӑм нэзьӑдана вӧлi рыт, кытчӑ вӧлi корӑма тайӑ кык мортӧӑ. Дыр кык чой висьтавлiсны асланыс семья йылысь, кыдзи найӑ овлiсны вахӑн.

Уна интереснӑйтор тӑдмалім и Тима Веньлӑн "Шог асыв" висьт велӑдӧмкӑд йитӑдын. Кыдз ми тӑдам, белӑйяс Помӑсдін сиктӑ воӑмаӑсь Вольдін да Бадьёльск пыр (та йылысь Тима Вень гижӑ аслас висьтас).

Медым бурджыка тӑдмавны гражданскӑй война мунӑм йылысь, ми чукӑртім олӑма йӧзлысь казьтылӑмъяс да лӑсьӑдім альбом, сэтчӑ

шыртiм и Дарья Кочанова йылысь материал.

Гажаа муниc Вениамин Чисталевлы сиӧм рыт. Сэк кежлӧ ми оформитiм стенд, кытчӧ ӧшӧдiм писательлысь эпиграфкоп пыр ыджӧдӧм портрет да краеведъясӧн чукӧртӧм материал (альбомъяс, казытыӧмъяс, газетысь вырезкаяс да с.в.); велӧдчысьяслысь рисунокъяс. Лӧсьӧдiм Тима Вень да мукӧд коми писательяс произведениеяслысь выставка. Вӧлi нуӧдӧма уна пӧлӧс конкурс: лыддьысьӧм вылӧ, Чисталев произведениеяс кузя медбур сочинение вылӧ, рисунок да иллюстрация вылӧ. Миян краеведъяс уджалiсны и мукӧд туй визьӧд.

4-ӧд классын М.Лебедевлысь "Коми му" кывбур велӧдiгӧн тӧдмалiм, мый Вӧльдинын трактор вӧлi нин сюрс ӧкмыссё комын ӧтикӧд вонн, и сетiсны сiйӧс Помоздинскӧй леспромхозмыс челядь пӧльпӧчлы вӧрын бур уджнысь (кыдз премия). Тайӧ тракторнас и гӧрлӧмаӧсь колхозлысь став гырысь муяссӧ.

А С.А.Поповлысь "Нянь" кывбур велӧдӧмкӧд йитӧдын лои корсьӧма, мыӧ "Вӧр фронт" колхозын (миян сиктын) 1937-40 воясын нин шобдiсӧ чукӧртлiсны ӧнд гектар вылысь 20 центнерӧн, а рудзӧгсӧ 30-ӧн (аддза: челядьлы веськодь, ӧні няньтӧ ог быдтӧй, и найӧ оз гӧгӧрвоны уна тайӧ али этша), сэсся содта: тайӧ няньсыс колхозӧс наградитiсны Трудӧвӧй Краснӧй Знамя орденӧн, премируйтiсны грузӧвӧй автомашинаӧн, комсомольскӧй организацияӧс - "Крестьянка" радиоприемникӧн, Уляшев Павел Ивановичӧс (Леналысь-учпиалысь пӧльсӧ) ичӧт зарни медальӧн, а Игнатов Николай Александровичӧс ыджыд эзысьӧн.

Висьталi, кодъяс да кыдзи ветлiсны Москваӧ наградаясысла да кыдзи примитiс найӧс ставсоюзса старӧста М.И.Калинин. Челядь синмын гордость!

Газетысь лыддим войнакадся му вын уджъяс йылысь.

Кружкӧвӧй занятиеяс вылын мӧ лыддим И.Тороповлысь "Тян", „Тӧлыс лоӧ шоныд", "Кӧні тэ, кар" произведениеяс. Г.Юшковлысь, А.Ванеевлысь, В.Елькинлысь, А.Размысловлысь, С. да В.Поповъяслысь кывбуръяс. Оформитім "Тӧв" да "Тӧдмасьӧй. Миян сикт. Вӧльдін" альбомъяс. Бӧръяыс зэв насыщенныӧй да интереснӧй. Школаын миян печатайтчан машинка абу, а ки помыс гижны лоӧ уна, ог удитӧй, и ми думыштім став интереснӧй материалъяссӧ истӧны районнӧй "Ленин туйӧд" газетӧ. Обобщениеяссӧ вӧча ачым, челядь гижӧны конкретнӧй фактъяс. Уна гижим войнавывса да удхвывса ветеранъяс йылысь, войнадырся школа йылысь.

Кутшӧм мӧ пӧльзаыс лоис тайӧ литературно-краеведческӧй кружокысьыс?

I. Челядьлӧн джудждаммӧсӧн тӧдӧмлуныясыс.

2. Кружоклӧн занятиеяс вылӧ волысьяс ундзык лыддьӧны коми художественнӧй литературасӧ, бурджыка тӧдӧны гижысьясӧс.

3. Велӧдчысьясӧс лоис кыскӧма корсьысян удж.

4. Челядь велалісны лӧсьӧдны альбомъяс, стендъяс, гижны висьтъяс, кывбуръяс.

А главнӧйыс – донъявны асланыс пӧль-пӧчлысь, бать-мамлысь олӧмӧ да удзӧ.

В.Н.Демин

И.А.Куратовлӧн любовнӧй лирика

И.А.Куратовлӧн творчествоын любовнӧй лирикаыс вӧлі тӧдчана да дзуджыд. Автобиографическӧй заметкаын И.А.Куратов пасйӧліс, мый ассьыс поэтическӧй творчествоссӧ сійӧ панліс любовнӧй лирикасянь: "И.А.Гугов начал писать с 13-ти лет, т.е. тогда, когда с трудом еще мог сдавать простейшие уроки на русском языке; но он писал по-зырянски, причем употреблял Стефановскую азбуку (по Савваитову), чтобы, как он говорил после, не подвели его под розги, вычитавши воспеваемую им любовь".

Тайӧ казьтылӧмыс И.А.Куратовлӧн зэв тӧдчана да петкӧдлӧ, кыдз и ставнас творчествоыс, мый поэтлӧн любовнӧй лирикаыс абу торъя эпизод, а олӧм вылӧ аслыспӧлӧс видзӧдлас.

Сійӧ топыда йитчӧма поэтлӧн творческӧй метод сӧвмӧмкӧд да эстетическӧй принципъяс дзудждӧмӧмкӧд. Поэтлӧн любовнӧй лирикаыс - муса нывкӧд да йӧзкӧд шуд да шоглун йылысь сёрни, страдайтӧм да шензьӧм, радлун да трагедия. Индӧм мотивъясыс И.А.Куратовлӧн творчествоас быдпӧлӧс кадын кылӧны разнӧя.

"Меным, кылан, дяк" кывбурын (1857) том поэт висьтасьӧ, мый радейтчӧм сійӧс кыпӧдӧ, сетӧ сылы вынъяс, мый радейтӧм - лун югыд бурсацкӧй олӧмлӧн пемыдын. Нывкӧд дженьыдик панькдасьӧмъясыс сетӧны сылы вын асьсӧ зумыдмӧдны да восьтӧны олӧмлысь мичлунсӧ.

Том да мича нывъ,
Тӧдан ... ӧти кыв:
Кодыр сійӧс окавлан,
Сутшӧн быдмывлан.
Шоныд сы дырья,
Югыд сы пырья ...

Тайӧ кывбурыс, кодӧс гижис том И.А.Куратов, ярыгыд. Радэйтчӧм - буртор, и сылы паныд сӧмын "еннога манак", коді аслас аскетичес-

кӧй моральӧн оз пыдди пукты мортлысь шуд выло право.

И.А.Куратов аслас кывбурьясын дорӥӧ мортлысь естественнӧй чувствояссӧ, кодъясӧс сетіс сылы природа. Тайӧ чувствоясас нинӧм абу шогмытӧмыс. Со кыдзи гижӧ сійӧ том нывлӧн чувствояс йылысь:

Мыйкӧ колӧ мем? Кӧть кыла –
Войпӧдӧ мам югыдлун,
Видзӧда пыр нывла выло,
Оз-ӧ сэтi тӧдса мун.

И.А.Куратовлы нылыс кажитчӧ зэв сӧстӧмӧн да мусаӧн. Нывлӧн радейтӧмыс вывті бур да лӧсьыд, сы вӧсна мый оз торъяв мортлӧн сямысь. И.А.Куратов сувтӧ паныд библейскӧй "Песни песнейлӧн" питшкӧс сямын. "Из спальни, ею описываемой, делают храм", – тӧд выло уськӧдӧ И.А.Куратов. Поэтлы храмнас вӧлі героиняслӧн – крестьянскӧй нывъяслӧн бур олан сямыс. Сідз, сикӧтса нив барин корасьӧм выло вочавидзӧ, мый сійӧ некор оз кут радейтны карса мортӧс, сы вӧсна мый нывлы свет вылын мӧдся дона радейтысь крестьянскӧй зон ("Грездса нив карса баринлы", 1862).

Арталан-ӧ, тэ, мый менам
Абу дасьтӧм грездса зон?
Сійӧ мича, сійӧ мелі,
Сійӧ мездас менӧ, ён!
Мездас тіян вокнысь сӧмын
Шунӥ кнв ... ой, ӧӧ морт, пов!
Сынсь окала ме сійӧс,
Сынсь пукта сылы лов!

Тайӧ кадпас И.А.Куратов лыддьӧ, мый радейтчӧм пыр мезмӧма социальнӧй противоречиеясысь. Сійӧ кӧ и казьтылӧ аслас кывбурьясын олӧмлӧн сьӧкыдлуньяс йылысь, то пырмунігмоз, быттьӧ кутшӧмкӧ ичӧтик, нинӧм сулавтӧмтор йылысь. Сідз, "Муса-нылаӧй, мича аканьӧй" (1860) кывбурин геройыс венӧ став лёкторӧс радейтана

нив вӧсна.

Руч ку ваяс тэд шонид пась выад,
Бурас вось пукись небид волыпасьтӧ...
Сійӧ минтас тай айид шидди вот
Вотсӧ минтас...
Тансь ӧти мед зонын мынтыны,
Сетны сьӧлӧмтӧ еджид морӧссьыд!

Вот йылись казьтылӧмыс, кодӧс нин бать шидди минтас радейтысь вон, ньӧти оз мисьтӧмт кывбурсӧ: радейтӧм бӧдтор вермас.

Но И.А.Куратов веніс тонднрся творчествоын радейтӧм чувство абстрактнӧя петкӧдлӧм. Коми поэтлӧн радейтӧм йылись кывбуръясыс пыр ёнджика ӧтлаасьӧны социальнӧй проблемаяскӧд. Ачыс И.А.Куратов "Кидз быд морт, вӧлі ме поэтӧн" кывбурын (1862) гижліс, мый кызь арӧн сылӧн воссисны синъясыс.

Ме вунӧдчыны ог нин куж ...
Ог пыр кут чорыд кылись асӧс
И торгла долид сьылісьясӧс.

Тайӧ олӧм выло выль видзӧдласыс чужтіс И.А.Куратовлись радейтӧм йылись выль гижӧдъяс. И.А.Куратов важмозыс лыддьӧ, мый радейтӧм вайӧ мортлы шудлун да гаж. Но тайӧ гажыс зэв ӧдйӧ пропадитӧ крестьянинлӧн сьӧкыд олӧмын. "Кто-то сказал, что любовь есть роскошь для бедных, - гижліс поэт. - Она больше для них, она непродолжительна, она продолжительна только на время материального довольства, с уничтожением которого она уничтожается в сущности".

60-ӧд вояс помланьын нин поэт зэв шидісянь восьтіс гӧль крестьянинлысь чувствояссӧ. Сьӧкыд мӧвпавны радейтӧм йылись, кор сійӧ аддзӧ сӧмын пемыд керка, дурк да нисьыс гӧтырсӧ ("Вунӧдчӧм", 1867). Эз аддзы ассьыс шудлунсӧ и "Пӧрись нин" (1862) кывбурлӧн героиня. Сійӧ вермас петны верӧс сайӧ первойысь панцдасьысь мужичӧй сайӧ. ("Том ныл", 1870). Поэт аддзӧ нывбабалысь сьӧкыд олӧмсӧ,

пикӧ воӧмсӧ. Зывӧкӧн сійӧ гижӧ, мый гӧльлуныс тшӧктӧ нывбабаӧс вузавны асьсӧ. И.А.Куратов та йылысь гижӧ веськыда, кӧдз быдлунъя олӧмлӧн серпасъясӧн.

Тшыглунысь да кӧдзыдысь
Лӧк керкаӧ мунін,
Став сорт вужӧ янӧдысь
Лӧк олӧмӧ сунін.
Медыс руда перйӧ зон,
Юрбитӧ поп медысь,
Лыысь керка видзӧ пон,
Со и тэд удж шедіс.

Такӧд тшӧтш И.А.Куратов пыр частӧджык аслас кывбуръясын рисуйтӧ серпасъяс, кодъяс артмӧны мортлӧн көсйытӧг. Ӧэт тшӧкыда пӧльзуйтчӧ иронияӧн, медым гижӧдыс лоис мӧрччанаджык. Сылӧн кывбуръясыс мӧдісны матыстчыны жанр боксянь эпиграмма да мадригал дінӧ. Эпиграмма да мадригал ыджда да структура сертинс пӧшти ӧткодьӧсь. Найӧ торъялӧны сӧмын содержаниенас: эпиграмма неыджыд сатирическӧй произведение , а мадригал – ошкана. И.А.Куратов матыстіс тайӧ кык жанрсӧ аслас ироническӧй подтекстӧн.

"Кӧть кор панид воан мем", "Комильфояс, франтъяс", "Пукалан тэ паськыда и рама", "Ме философ этшаника", "Миян сёрни" кывбуръясын эпиграмма да мадригал жанръяс матысмӧмаӧсь сэтчӧдз,мый лыддьысьысь оз торйӧд найӧс.

Индӧм произведениеясыс – лирико-философскӧй миниатюраяс. Тайӧ циклас И.А.Куратов петкӧдлӧ, кыдзи обществолӧн образованнӧй юкӧныс любовнӧй интригасӧ лыддьӧны олӧмын медтӧдчанаӧн. И.А.Куратов дерт жӧ, вӧлі тӧдса немецкӧй поэт Генрих Гейне творчествокӧд. Буретш сійӧс и пыдди пуктіс И.А.Куратов. Г.Гейнелысь, коді ӧтвывтіс ирония и патетика, велӧдчис И.А.Куратов. Сӧмын колӧ пасйыны, мый Г.Гейнелӧн ирониыс эз босьт ас пытшкас жальлун. А Куратовлӧн

ирониясс кокньдик, оз сідз дойд. Со вайӧдӧм циклысь ӧти кывбур, кӧні ирониясс бура тӧдчӧ:

Ме философ этшаника,
Менн сотчӧ онлӧн кень.
Уна торысь доналӧыка
Пукта тэнӧ, мича энь.

Любовнӧй лирикаись медся тӧдчананс И.А.Куратовлӧн, дерт жӧ, лоӧ поэтлӧн радейтана нывлн сиӧм цикл, кодӧс автор нимтіс зыряночка Александра Поповаӧн ("Усть-Сысольск"). Тайӧ циклыс абу на бура изучитӧма. А.И.Федорова гижӧ, мый тайӧ циклас пырӧ нёль кывбур: "Том нав" (1865), "Эг лӧсялӧй" (1866), "Сандра, сьӧлӧмшӧрӧй" (1867), "Тэкӧд доньясьны" (1866). Буракӧ, тайӧ циклас колӧ сюйны "Мык" (1865), "Талун мувыв югыд" (1867). Индӧм кывбурьяссӧ поэт сиис бара жӧ А.Поповалн. "Йӧз дінын ме олі" кывбур (1860) аслас стилистика сертинс матын А.Поповалы сиӧм кывбурьяслн. Сӧмын индӧм кывбурьясыс артмӧдӧны аслыспӧлӧс йитӧд; ӧтлаын кӧ найӧс видлавны, артмас лирическӧй роман.

Тайӧ кывбурьяссӧ И.А.Куратов гижис 1865-1867 воясьн, а йитӧ найӧс ӧти и сійӧ жӧ морт дорӧ шыасьӧм да ӧти нлжыд чувство.

И.А.Куратовлӧн геройыс абу романтик, а мувывса морт. Да и радейтан нылыс - абу жӧ мӧд мирын олысь. Сылӧн эм и бурлун, и тырмытӧмтор.

Бур тэ, абу мисьтӧм,
Рам да-й ставыд сэні!
Мукӧд дырйи мывкыд
Тэнад дзугыльмӧдӧ;
Мукӧд дырйи сёрни
Тэнад унмовськӧдӧ!

Мукӧд дырйи геройӧс мучитӧ шог бур мӧнъяс зонльмытӧм вӧсна (Кӧні сійӧ, кодӧс аддзыны ме кӧсйи? Кӧні лолӧс лэптысь, кодӧс

аслым вӧсьӧ? – но сійӧ гӧгӧрвоӧ, мый оз бӧд бур мӧвп збӧлӧмывлы. Та вӧсна поэт помалӧ кывбурсӧ редэйтана нив дінӧ мелӧ кывъясӧн.

Тэнсь кыдзи, сюсьӧг,
Некод мем оз кошны!

Медся ярыгчӧ, олӧм редэйтана да оптимизма кывбур "Том нив". Тайӧ неыджыд (кӧкӧ строфа – секстинаыс) кывбурыс поэт сетӧ зэв долӧд да востер нывлысь выразительнӧй характеристика. И.А.Куратов ньӧти оз зіль искусственнӧн мӧдӧдны нывлӧс. Кывбурын нив петкӧдлӧма томӧн, радлысьӧн. Сійӧ ас гӧгӧрыс разӧдӧ лунысьгӧд, и тайӧ кыскӧ сы дорӧ йӧзӧс.

Шондібанӧй
Бур таланӧй,
Муса, мича нив!
Ошкӧм бӧгя,
Зон моз йӧкты,
Вильтась, озрав, сьыв!
.....
Югыд шонді
Долӧд, шонты
Став енвентувсӧ!
Мича нылӧ!
Мыччы милы
Кокныд д олӧмсӧ!

Ставнас кывбурыс тэчӧма сӧмын ӧти мажорнӧй интонациянӧн. Автор оз веськодя рисуйт нылӧс. Сійӧ пӧся ошкӧтӧ лыддьысьысьлы эскыны, мый героиня аснас вайӧ йӧзлы радлун да шуд. Тайӧ нывсӧ поэт пӧся радейтӧ да нимкодясьӧ сылӧн. Нылыс шонді моз шонтӧ кытшалысь йӧзсӧ, кокныдӧд налысь курид олӧмсӧ. Кывбурсӧ лӧсьӧдӧма народнӧй сьыланкыв сямӧн (ӧд строфаын кык ыкӧн) строфаясыс аслыспӧлӧсӧсь (медводз дистих, сэсся катрен). Интонированс аслыспӧлӧс лӧ: кык стро-

ка, двустопнӧй да ӧти строка трехстопнӧй хорей. Ставыс тайӧ вӧчӧма сы вӧсна, медым бурджыка пӧртны олӧмӧ думыштӧм мӧвпсӧ. Циклса лирическӧй герой пыкӧ ас пиас недыр кежлӧ лӧгасьӧмъяссӧ, кодъяс овлӧны радейтысьяс костын. Сійӧ бур сьӧлӧма да тӧлка, кор прӧститӧ нывлысь капризъяссӧ. Поэтлӧн юморыс тӧдчӧ "Эг лӧсявлӧ" экспромтын. Экспромтсӧ И.А.Куратов гижис греческӧй антологическӧй эпиграмма муз. Экспромтас петкӧдлыссьӧ авторлӧн нывкӧд вензьӧмыс да бӧр бурасьӧмыс. И.А.Куратовлӧн антологическӧй эпиграммаыс греческӧй гижӧдъяс кодь жӧ кык юкӧна, а юморыс петӧ сыысь, мый торжественной формаӧн висьтавсьӧ олӧмлӧн ӧнд лунся лоӧмторъяс йылысь - лӧгасьӧм да мирнӧм йылысь:

Сюрс ӧкмыссё квайтымын витӧд воӧ, Августын, дас нёльӧд лунӧ,
коймӧд часын,
Этшаника лӧгасьлім ми мусакӧд.
Сійӧ воӧ жӧ, сы тӧлысьын, сы лунӧ
И сы часын, быдса кык минутаӧн сёрджык,
Вӧлись бара морта-морткӧд бурасим!

Татшӧм вильыш, серам петкӧдлан кывбуръясыс, кодъяс петкӧдлӧны ӧдйӧ прӧйдитысь лӧгасьӧм-бурасьӧмъяс, водзӧ оз нин лоны И.А.Куратовлӧн творчествоын. Гажа пӧраыс коли бӧрӧ. И кывбуръяслӧн ыыс лоӧ мӧднога - абу сэтшӧм нин кыпыд, и кылӧ нин сэн геройяслӧн ёрта-ёрт дорӧ драматическӧй отношениеясыс. Буракӧ, татшӧм отношениеясыс пансисны сійӧ лӧгасьлӧм бӧрын, код йылысь поэт гижліс "Мыж" кывбурын. Тайӧ лӧгасьлӧмыс сьӧктӧдіс радейтысьяслысь отношениеяссӧ. Но кывбуръяс циклса герой, став вылӧ видзӧдтӧг, кутӧ эскӧм, мый ставыс лоӧ бур, мый найӧ ӧтлаасясны и оз ков водзвылысь мӧвпавны шоглун йылысь. Воас кӧ шоглуныс, ӧтвылысь венасны сійӧс.

Мед но-й воас шог
Ми ог вошӧй сэк
Морта мортыс гаж,
Бурань, индам век.

Тайӧ кывбурсӧ, кӧдзи и "Том ныв", И.А.Куратов тэчӧ народнӧй сьыланкыв принцип серти. Объем серти ичӧтик - дас кык стихотворнӧй строка - сійӧ вывті асьнспӧлӧс поэтическӧй мӧвпӧн сӧвмӧм, тэчаснег да архитектоника серти. Кывбурсӧ гижӧма куим стопаа хорейӧн, хореическӧй стопаясьс вежласьӧны дактилическӧйясӧн да пиррихийӧн стопаясӧн сэтшӧм ногӧн, мый строфа кутӧ просодическӧй рисунок. Ритмическӧй рисуноклӧн асьнспӧлӧслунысь ӧнмӧдсьӧ асьнспӧлӧс жӧ рифмовкаӧн, кор стихлӧн незарифмованнӧй дактилическӧй помьясьс вежласьӧны стихлӧн мужскӧй да женскӧй рифмаӧн.

60-ӧд воясса поэзия исследуйтысьяс пасйылісны, мый демократическӧй нырвизя поэтъяслӧн любовнӧй лирика оз торъяв социальнӧй лирикаясь, мый ачыс оланногыс йӧткӧ лыддьысьнсьбс шоглун, неудача, гӧльлун, нартитӧм обстановкаӧ. И.А.Куратовлӧн лирическӧй циклса кывбурьясын абу гӧльлунлӧн обстановкаяс, но и сылӧн лирическӧй герой оз верны кутчысьны аслас шог йылысь висьталӧмысь, сы вӧсна мый сійӧ - висьӧмӧн мудзӧм морт. Радейтӧм оз дорӧны сійӧс тайӧ шогъяссьнс, кодъяс вылісянь гылалӧны сы вылӧ, и герой на йылысь курыда висьталӧ эбӧс быран да висян здукъяснас:

Сандра, сьӧлӧмшӧрӧй!
Сьӧкыд менам, висьӧм,
Быд лы разсьӧм, торья,
Менам юрчась киссьӧм ...
Сандра, сьӧлӧмшӧрӧй!
Дӧзмӧдіи тэнӧ.
Сьӧкыд ӧні-й тэныд.
Мусавнытӧ менӧ ...

Радейтана ныв кӧд гажа да югыд адззысьлӧмьясыс мичмӧдісны поэтлысь Усть-Сысольскын олӧмсӧ. Кор поэт гижліс радейтана ныв йылысь, сылӧн лириканс югдвыліс, тырліс кыпыдлунӧн.

И мед тайӧ вӧлі би кинь кодь дженьыд радейтӧм ("1865 во петігӧн"

кывбурын поэт висьтавліс "Ме аддза сӧмын Ас шудшӧн дженьыд мусалӧмын", а циклыс висьталӧ мӧдарӧ,ю поэтлӧн тайӧ вӧлі олӧмын медся шуда лунъяс. Сэк И.А.Куратов гижис воча чувствояслысь радлунсӧ:

Талун ӧу кыв югыд, шоныд,
Талун нимлун бырся лунлӧн;
Талун мелі-й долыд Сандра;
Талун, шогӧй, дерт тэ вунлан.

Тайӧ дженьыдик четверостишиеыс, кодӧн помасьӧ И.А.Куратовлӧн А.Поповалы сиӧм циклыс, торъялӧ гежӧд выразительностьӧн. Вӧрйӧм эпитетъясыс - югыд, мӧлі, долыд - петкӧдлӧны поэтлысь пытшкӧса долыдлунсӧ, а анафора - нёльысь ӧти и сійӧ жӧ кывсӧ "талун" повторяйтӧм - тӧдчӧдӧ, кутшӧм гажа вӧлі луныс, кор автор аддзысьліс радейтана нывкӧд. Тайӧ лунсӧ поэт ӧткодялӧ нимлун лункӧд. А.Поповаӧс радейтӧм колис джуджыд тшупӧд поэтлӧн лирикаын, сынсь артмис бырся цикл. А.Поповалы сиӧм кывбуръяслӧн циклыс уна рӧма. Сійӧ шымыртӧ и кыпыд кывбуръяс, и шог да гажтӧмлун йылысь произведениеяс. Циклыс шымыртӧ и народнӧй сьыланкыв сяма кывбуръяс, кыдз "Том ныв", кодъясӧс, кыдз шуліс профессор В.И.Лыткин, кольӧм нэмын сьылісны йӧз костын, и дженьыдик четверостишиеяс, кодъяс матыстчӧны асланыс мӧвпъяснас да дженьыдлуннас афоризмъяс дінӧ ("Мыж"), и строг, античнӧй надписьяс типа полупрозаическӧй произведениеяс ("Эг лӧсявлӧ"), и сьӧлӧмсянь гижӧм посланиеяс ("Сандра, сьӧлӧмшӧрӧй"). А ставыс найӧ артмӧдӧны коми поэтлысь лирическӧй дневник, восьтыштӧны кызь квайт арӧса И.А.Куратовлӧн олӧмын ичӧтик листӧок.

"Чужанінӧй менам - Коми му"

Ассьыс медводдза "Туйнн да гортын" книгасӧ Владимир Тимин йӧзӧдіс 1971 воын. Кывбуръяс регыдӧн воисны лыдлыысьысь сьӧлӧмӧдз, а "Оз пӧ радейтны комияс дзоридз" лоис сьыланкывъёӧн. Поэтӧс казялісны критикъяс. Книга йылысь бур кыв шуисны ыжыдджык арлыда гижысьяс, кодъяс надейтчисны регыдӧн выльысь адззнсьны том авторкӧд. Но сӧмын кӧкъямыс во мысти поэт петіс лыдлыысьысьяс водзӧ "И ӧтнам и йӧзкӧд" выль кувбур чукӧрӧн. Отӧ мӧдӧй элясьнн, мый тайӧ лоис ыжыд кадколаст бӧрын. Видзӧдлам поэтлӧг книгаяс вылӧ, кыдз талунъя коми поэзиялӧн юкӧн вылӧ.

Ыжыд места сэні босьтӧны чужан му, вӧр-ва да сиктса йӧз йылысь. Шӧр мӧвпыс выль книгалӧн - миян олӧм йылысь мӧвп, шӧр чувствоыс лирическӧй геройлӧн - сӧветскӧй мортлӧн патриотическӧй чувство. Пӧся да джуджыда тайӧ чувствосӧ восьтӧма "Чужан му" кывбурын. Миян поэзиянн абу этша кывбур гижӧма чужан му йылысь, но Тиминлӧн "Чужан му" оз вош на пӧвстын, а сетӧ выль талунъя мӧвп миян Родинаӧс радейтан чувствояслы. Тайӧ кывбурыс быттьӧкӧ абу тэчӧма поэтӧн, а вӧлӧма миян олӧмын, и гижысь сӧмын йӧзӧдіс сійӧс - сэтшӧм эскана сылӧн мыгӧрыс. Да и тэчан ногыс сэтшӧм, мый кывъясыс асьныс кольӧны вежӧрад.

Быдӧнлӧн эм аслас
чужан места.
Кӧн кӧть олан -
Сійӧ ӧти дзик.
Ювлад кӧ,
вочавидза
весьтас:
Чужанінӧй менам -
Гарья сикт.

Дерт жӧ, В.Тимин аслас кывбуръясын оз куш Гарья сикт йылысь сёрнит, но сылӧн чужанін йылысь сёрниыс шонтӧ поэтлысь гижӧдъяссӧ, сетӧ нали пытшкӧсса мичлун. И збыль, вермас-ӧ мыйкӧ лоны донаджык бать-мамысь, сиктса йӧзысь, коми аньясысь, пӧч-пӧльяснысь - ставсьыс, мый ми талун шуам чужан муӧн, Рӧдинаӧн? Дерт жӧ, оз. Ӧд рӧдинанд миянлы - сійӧ чужан му, чужан кыв, чужан сикт, йӧз, кодӧс ми радейтам. И.В.Тимин та йылысь и сёрнитӧ аслас книгаясын. И ми аддзам, кыдз паськалӧ поэтлӧн рӧдина йылысь сёрниыс. Ичӧт дырйыс сійӧ йитіс тайӧ чувствоссӧ баблӧн мойдъяскӧд, дед Прокӧ да мукӧд йӧзкӧд, коді мам-батькӧд ӧтвылысь отсалісны сылы сӧвмынны-верстӧмыны. Но В.Тиминлӧн челядьдырйыс веськаліс война кад вылӧ, сійӧ да сылӧн тшӧтшъяяс тӧдлісны, кутшӧм сьӧкыд война кадся нянь. Ачыс поэт тадз шуліс сійӧ кад йывсьыс:

Быдтор суліс:
Версьтӧ уджъясысь
Мудзӧм сой,
И тшыг кыӧма
Гажа тулыс.
И бур вӧтъяса
Гожся вой.

Но сьӧкыд кадӧ быдмӧм морт озыр чужан му йылысь думъясӧн, бур йӧзӧс нджӧдлыны кӧсйӧмӧн. Позьӧ шуны, мый сикткӧд йитӧдъясыс и вӧчӧны В.Тиминлысь лирическӧй геройсӧ сэтшӧм мелӧн да сьӧлӧмаӧн. Гарьянн быдмӧм морт став тайӧ йӧзыслысь мичлунсӧ нӧвлӧдлӧ ас сьӧлӧмас. Од мортыдлы сямлунсӧ сетӧ чужанін, и кужис кӧ сійӧ сетны мортлы нджыд эскӧм, мый сійӧ озыр, вына, пыдди пуктана сн вӧсна, мый бур йӧз сетісны сылы вын лоны татшӧмӧн - то, дерт жӧ, эм мыйысь и чужанінтӧ нджӧдлыны. Но В.Тиминлӧн поэзиыын эм и ещӧ ӧти мӧвп, кодӧс он вермы вунӧдны - сійӧс велӧдіс овны и "зарни бордъяса" чужан кыв. Мем чайтсьӧ, мый ми талун кыдзкӧ мӧдім ву-

нӧдны, мый миян чужанін – тайӧ абу куш пӧч-пӧльяслӧн оланін, но и налӧн сёрни, нылӧн мӧвп, налӧн вежӧр. И ставыс тайӧ кольӧ коми кывйын. И.В.Тимин "Чужан кыв" кывбурын тӧдчӧдӧ тайӧс сідз, кыдз вермӧ тайӧс вӧчны морт, кодлӧн олӧмыс топыда йитчӧма чужан мукӧд, сылӧн материальнӧй да духовнӧй культуракӧд. В.Тиминлы чужан кывйыс быттьӧ мойдъяса чуймӧдантор – сійӧ и "зарни бордъяса", и "войвыв эрдъяслӧн повтӧм лэбач". Да, тайӧ кывбурыс чужис баблӧн мойдъясысь, но, дерт жӧ, сійӧс чужтіс и поэтлӧн коми му да коми йӧз дорӧ ыджыд муслун. Оз ӧд пӧрста поэт тӧдчӧд кывбурас:

Сетіс вын сылы
Коми му,
Но, а сӧстӧмлун сетіс
Дерт жӧ,
Сылы матушка Эжва ю.

Ог тӧд, кыдзи мукӧд лыддьысьысьяс, но ме В.Тимин книгаясысь адзза аслыспӧлӧс кӧсйӧм: восьтыны олӧмлысь мичлунсӧ. Мем сьӧлӧм серти сэтшӧм кывбуръяс, кӧні поэт восьтӧ миян олӧмысь бындунъя гажсӧ. И торъя нин кажитчӧ сійӧ, мый В.Тимин тайӧ быплунъя, но век жӧ синмӧ шыбитчана радлунсӧ петкӧдлӧ, кыдз эпическӧй поэт. Стӧчмӧда ассьым мӧвпӧс – В.Тимин серпасалӧ миянлысь талунъя олӧмсӧ балладнӧй сяма гижӧдъясын, кӧні тӧдчӧ сылӧн кужанлуныс петкӧдлыны мортлысь сямлунсӧ да характерсӧ. Эпическӧй видзӧдласыс паськӧдӧ поэтлысь позянлунсӧ. Индам тані кӧть сэтшӧм кывбуръяс вылӧ, кыдз "Видз вылын", "Коді ошкӧ, коді кулитӧ", "Мича нывбаба". Тайӧ став кывбуръясыс нывбаба йылысь, но В.Тимин кужӧ петкӧдлыны миян йӧзлысь мичлунсӧ. Поэт радлӧ, мый олӧ татшӧм йӧзкӧд орччӧн, да вермӧ шуны на йылысь ошкана кыв. Гашкӧ, шуасны, мый тайӧ поэтлӧн любовнӧй лирика – ог соссьы, кывбуръясыс радейтчӧм йылысь, но и – миян олӧм йылысь. Поэтлӧн любовнӧй лириканыс сэтшӧм топыда йитчӧма социальнӧй да нравственнӧй проблемаяскӧд, мый миян водзын чужӧ выль

жанр - бытӧвӧй баллада. И ме ногӧн, миян коми поэзиян талун оз позь индыны мӧд поэтӧс, коді эскӧ вермис прӧстӧй быд лунъя радлӧм йылысь висьтавны сідз, кыдз тайӧс вӧчӧ В.Тимин. А мӧд сійӧ висьталӧ йӧз йылысь, катъясӧс аддзыліс мӧчыд - и найӧ чуймӧдісны гижысьӧс. Со, шуам, сійӧ жӧ "Коді ошкӧ, коді кулитӧ" кывбурса нывъ аслас мичлунӧн сэтшӧмӧдз шызьӧдіс став улича вылысь йӧзсӧ, мый "весиг дедсӧ кутӧ баб" - нюм сорӧн тӧдчӧдӧ поэт да содтӧ:

Кӧть мед кутшӧм паськӧм пасьталас,
Кӧть мед кутшӧм асьнас бур,
Ноко, зонъяс, Коми пасьтала
Сылы пара оз мӧй сюр?

Да и "Мича нывбаба" балладаын поэт ыджӧдлӧ йӧзӧс, кодъяс мичаысь да кужӧны овны да виччысьны мӧта-мӧдныс. И поэтическӧй детальясыс вывті эсканаысь - "сёльгысь ӧшинь ув шор", "дзурк-керысь керка ӧдзӧс", "шонді югӧр", "руалысь самӧвар"...

Тайӧ балладаяссӧ лыддигӧн аддзан и мусӧ, кӧні олӧны мича да уджач йӧз. Тайӧ балладаяссяныс и нюжӧдчӧ визь сэтшӧм кывбуръясӧдз, кыдз "Возей" лиӧ "КМГ 56-90 автофургонса шофёрлы". Да, татшӧм озыр муын и вермӧны овны сэтшӧм ыджыд сьӧлӧма йӧз, кыдз В.Тимин-лӧн геройяс. Сьӧлӧмсянь поэт висьталӧ на йылысь, кодъяслы усьӧма шуд олыштны бать-мам ордын. Поэт быттьӧ и ачыс шензьӧ сійӧ мывкыдлы да шаньлуныслы, коді вичмывлӧ сылы бать-мам ордын олігӧн. И бара быттьӧ ловзьӧны пӧч-пӧльяслӧн видзӧдласьясыс. Сэтшӧм кывбуръяс, кыдз "Батьӧлы", "Талун ме тані пи и гӧсть", "Ме бара Гарьянын", "Кор петан гортыс нлі туйӧ" восьтӧны В.Тимиӧс, кыдз психологӧс, коді кужӧ восьтыны и сиктса йӧзлысь оласногсӧ, и налысь видзӧдласьяссӧ. Гашкӧ, кодлыкӧ тайӧ кывбуръясыс кажитчасны вывті прӧстӧйӧн. Вермасны шуны, мый поэт петкӧдлӧ сиктса йӧзсӧ бытовой серпасъяс пыр, мый тайӧ кывбуръясас оз петкӧдчы талунъя сикт. Да, тайӧ кывбуръясас В.Тимин висьталӧ сӧмын радейтана йӧз йылысь, но

тайӧ серпасъясас ми адлзам талунъя лун, кор уджач йӧз шойччӧны, примитӧны гӧстьясӧс. И ми кылам, кыдз "дзикӧ кашникын сывдӧм вый" и адлзам, кыдзи карса гӧсть кӧвдумӧн чунясьӧ пызан сайын да гӧгӧрвоам, мый тайӧ йӧзыс олӧны бура.

Мамӧ нюмъялігтыр вайӧ нин
Медчӧскыд сёян:
Я шыд да рок.

В.Тиминлӧн сикт йылысь кывбуръясыс аслыспогӧн йитӧны И.А.Куратовлӧн традицияскӧд. В.Тимин водзӧ нуӧдӧ И.А.Куратовлӧн поэзиялысь сійӧ визьӧн, коді вӧлі восьтӧ сиктса йӧзлысь оласпогӧ да коді миянлы тӧдса И.А.Куратовлӧн сэтшӧм кывбуръяс серти, кыдз "Пӧч", "Тима, дерт, нин ...", "Видзӧд-эстӧн жырыс"..., "Гӧськӧд". Дерт, сиктлӧн миян кадса олӧмыс мӧд пӧлӧс, но век жӧ крестьянскӧй характерлӧн тӧдчанлуныс и талун сыын, мый сійӧ вӧчӧ сэтшӧм удж, коді лэптӧ сійӧс и социальнӧя, и нравственнӧя. Но мем кажитчӧ, мый корсюрӧ В.Тимин поэтизируйтӧ крестьянскӧй олӧмлысь сэтшӧм чертаяс, коді оз нин лӧсявны миян кадлы. Босьтам кӧть "Кор петан гортӧ нысь нылі туйӧ" кывбур. Тайӧ кывбурыс - ичӧтик лирическӧй миниатюра (10 строка), кӧні поэт висьталӧ, кутшӧм серпас кольӧ сылӧн вежӧрын, кор сійӧ петӧ туйӧ.

Со яг тэд мыйкӧ шувгӧ-сиӧ,
Со войтыр, сьӧлӧмшӧрӧдз ас,
Со нывка коллӧдысьяс пинь,
А орччӧн мамыд пӧрысь киӧн
Тэд гусьӧн нстӧ пернапас.

В.Тиминлӧн тайӧ кывбурыс зэв бура тэчӧма, сійӧ кольӧ вежӧрад, кольӧ и медбӧрья строканс. И мамыд кольӧ, и пернапас нстӧмыс. И кӧть кӧсьян, кӧть он, а тайӧ медбӧрья серпасыс лирическӧй мӧвпас лоӧ вывті отаӧн, символическӧйӧн. Гашкӧ, тайӧ ставыс, мый адлзӧ герой, коляс аскиӧ, гашкӧ, сійӧ оз нин ло. И колӧ тайӧс кутны

сьӧлӧмын, ӧд тайӧ горт йылысь казытлӧм.

В.Тиминлӧн эм ӧти кывбур, кодтӧг, ме ногӧн, он вермы гӧгӧрвоны сылӧн поэзиялысь шӧр темасӧ. Тайӧ "Ас сиктын быттьӧ югдӧ нимӧй" кывбур. Ӧткымын критикъяс, помнита, шулісны, мый тайӧ кывбурас абу ныжыд мӧвп да нинӧмла и таташӧм кывбуръяссӧ гижны. Дерт, тайӧ абу сідз. Збыль вылас кывбурыс поэтлӧн творческӧй. Тані сійӧ вӧчӧ ичӧтик психологическӧй открытие. Поэт петкӧдлӧ, мый сылӧн вужйыс сиктын, мый сійӧ сиктысь петӧм морт, мый выль туйӧ петігӧн снлӧн эм горт, коді виччысьӧ мортӧс да донъялӧ сылысь уджсӧ, кыдз мортлысь, кодлы колӧ на быдмыны да сӧвмыны, медым не янӧдны рӧдвужсӧ. Сы вӧсна и тӧдчӧдӧ поэт:

Ӧд карын шуӧны кӧ Тимин,
То сиктын - Иг Васьӧ Володь.

В.Тимин мукӧд поэтъяс серти гежӧджыка гижӧ вӧр-ва йылысь.Таын, ме ногӧн, тӧдчӧ поэтлӧн олӧм вылас крестьянскӧй видзӧдласыс.

Но кӧть и этша снлӧн пейзажнӧй кывбурыс, налӧн тӧдчанлуныс сын, мый поэт озырмӧдӧ найӧс философскӧй мотивъясӧн. Вӧр-ванс В.Тиминлӧн кывбуръясын - матысса морт, кодӧс колӧ гӧгӧрвоны.

В.Тимин поэзиянн философскӧй мотивъясыс бӧрын кадӧ кутісны кывны паськыджыка. Сійӧ оз сӧмын петкӧдлы талунъя олӧм, но и мӧвпалӧ сы йылысь, кутшӧм лоӧ морт XXI нэмын, мый колясны сылы ӧнія олысьяс. Сувтлам поэтлӧн "Тан сэтшӧм лӧнь" да "XXI нэмся мортлы" кывбуръяс вылӧ. Тайӧ кывбуръясас поэт казытылӧ найӧс, кодъяс нин помалісны ассьныс олан туй, и шыдчӧ на дорӧ, колъяс мӧдасны овны выль нэмын. Мыйла тайӧ колӧ поэтлы? Пӧч-пӧльяс дорӧ шыдчӧмыс сылы колӧ, медым кывны ассьыс:

Кыдз ола?
Кытчӧ вошта эбӧс?
Мый коя весь?
Мый тӧлктӧг дзеба?

Мӧд ногӧн кӧ, поэт аслыспог донъялӧ ассьыс олӧмсӧ. Сійӧ кӧсйӧ овны сіӧз, мешым эз прӧста коль кадыс, мешым сы бӧрын эз коль дзебанінын сӧмын крест, но и кутшӧмкӧ мӧд пӧлӧс пас ... Но а XXI нэмся морт дорас поэтлӧн шыӧдчӧмыс - сійӧ ыджыд кӧсйӧм - матыстіс аскыа лун. Кутшӧмӧн аддзӧ тайӧ аскыа лунсӧ поэт? Сэтшӧмӧн, кӧн миян талунъя тӧждъяс колясны нин бӧрӧ, вунасьтіс. Сэк:

Вӧр-ва лоӧ быдсяманас озыр,
Биччысьтӧг оз лыльяв, ни оз зэр,
И, дерт, сӧстӧм кыс кузя оз нин
Гожӧмбыдӧн кывт ни ӧти кер ...

Тайӧ кывбурас поэт видзӧдӧ водзӧ, но тӧдчӧ, мый сійӧ олӧ миян талунъя тӧждъясӧн, мый сійӧ, думайтӧ миян вӧр-ва йылысь, миян оласног йылысь. Тайӧ тӧждыс петкӧдлӧ, мый гижысь оз весь шӧрӧ философствуйт, а олӧ йӧзыскӧд ӧти думъясӧн.

Философскӧй лирика мортӧс вӧрзьӧдӧ сӧмын сэк, кор поэтлӧн олӧм йылысь мӧвпъяс топыда йитчӧмаӧсь сылӧн олан туйкӧд, кор философскӧй лирика озырмӧ выль тӧдӧмдунъясӧн миян олӧм йылысь. И та боксянь кӧ видзӧдлыны В.Тимин кывбурыс вылӧ, то, ме ногӧн, медся джуджыд философскӧй мӧвпыс сэтшӧм кывбуръясын, кыдз "Чужан кыв", "Мича нывбаба", "Оз пӧ радейтны комияс дзоридз", "Талун тані ме пи и гӧсть", "Пӧрысь вӧв". Поэтлӧн аслыспӧлӧслунныс медъёна воссьӧ мияялысь олӧм серпасалігӧн, а кор сійӧ заводитӧ мӧвпавны тайӧ олӧм йывсьыс да вунӧдӧ сійӧс петкӧдлыны, сэк поэтлӧн оздыс ставыс артмы - поэзияыс жебмыштӧ. Шуам, "Бур зэв, эм кӧ мывкыд друг" кывбурын медся вынаыс тайӧ строканс, а водзӧ поэт эз нин верны паськӧдны да джуджӧдны тайӧ мӧвпсӧ.

Но кутшӧм вына да озыр философскӧй, исторический да социальнӧй содержаниеӧн "Мыйла муса мем Коми мунс" кывбур, кодӧс поэт сиис коми гижысь да учёнӧй Илля Васьлы (В.И.Лыткинлы)! Тайӧ кывбурыс - ичӧтик поэма, кӧні лыдпыысьысь водзын прӧйдитӧ мортлӧн олӧм, сылӧн

ичӧтдырся радлуныс, томдырся тӧждыс – ставыс сійӧ, мый мӧ шуам талун чужанінӧн. Поэт пӧткӧдлӧ, мый коми му сылӧн чужан му, мый ставыс тані лоис сылы дона – и джуджыд парма, и Эжва, и гажа нӧрыс, и пывсян горӧыс. Поэт бытӧвӧй да социальнӧй серпас пыр (баблӧн мойдъяс, бать-мамлӧн радейтӧм, войпукъяс колльӧдӧм, война бӧрся дӧваяслысь дойяссӧ казьтылӧм, война вылӧ усьӧмъяс вӧсна шогсьӧм) тӧдчӧдӧ, мый тайӧ коми муыс лирическӧй геройлы дона сы вӧсна, мый став олӧмыс сылӧн – тайӧ чужан мукӧд пыр топыдджык и топыдджык йитӧдъяс. И тайӧ йитӧдъяссӧ нинӧмӧн нин оз позь торкны. Коми му, коми парма, коми (а паськыдджыка кӧ видзӧдлыны, то позьӧ шуны – сӧветскӧй) олӧм мусаммис кывбурса лирическӧй геройлы сы вӧсна, мый тані сійӧ сӧвмис, лоис мортӧн, кодлӧн эм кыв кутана мог мам-бать, пӧч-пӧль, вӧр-ва водзын. Кывбурлӧн паськыд социальнӧй да бытӧвӧй отыс и сетӧ сылы философскӧй подув – оз абстрактнӧй, а историко-социальнӧй.

Талунъя коми поэзиянын пыр бурджыка тӧдчӧны И.А.Куратовлӧн традицияяс. Поэтъяслӧн тайӧ традицияас кутчысьӧмыс тӧдчӧ и сыын, мый найӧ зільӧны пыртны кывбуръясас афоризмъяс, озырмӧдны поэтическӧй кывсӧ. Тайӧ туй вылас кежлывлӧ и В.Тимин. Дерт, абу быд кывбур сылӧн афористичнӧй, но поэт зільӧ ассыс кывбуръяссӧ озырмӧдны вежӧрӧ колян шусьӧгъясӧн. И тайӧ уджсӧ сылысь колӧ быдмогыс сшкыны. Ӧд шусьӧгыд петкӧдлӧ вопи: кывлысь мичлунсӧ, озырлунсӧ да сетӧ позяндун дженьыда висьтавны олӧмысь аддзӧмтор йылысь. Аслас мӧвпъяснас олӧм йылысь юксьӧ миянкӧд афоризмъяссӧ тэчигӧн. Со кидз сійӧ помалӧ "Сыктыв" кывбур: "Кидз Сыктыв, асшӧр тӧждӧн кывта, А океанӧдз воас мӧд". Бур, джуджыд афоризм, коді мортӧс велӧдӧ овны сідз, медым сійӧ пуктіс пай нимыд уджӧ. А со ещӧ: "Быд удж тэ сьӧлӧмсяньыд вӧв, А эн вур кулӧмалы кӧті". Поэт век аддзӧ позянлун стӧчмӧдны ассыс мӧвпсӧ, вӧчны сійӧс лыдпыдсьысьлы матысӧн. Со и петӧны сылӧн кипод улысь йӧз кост сяма шусьӧгъяс: "Ок, ёна жӧ

тэ тэрыб, сьӧлӧмшӧр, Батъ-мамлӧн медся дона козин - Олӧм!"
"Мӧвпыд ас кывйӧн кык пӧв стӧчмӧ", "Мортыд ас кывйӧн - кык пӧв
ён".

Дерт, коми кыв сӧвмӧмӧ ассьыс пай пуктӧ уна коми гижысь, но оз
позь вунӧдны, мый тайӧ пайас эм и В.Тимиплӧн мед ичӧтик, но вунӧд-
ны позьтӧм юкӧн. И тансь колӧ шуны поэтлы шӧдана кыв. В.Тимин -
поэт, кодлӧн поэзияыс абу ёна гора, но сылӧн сьыланкывйыс талунъя
коми поэзиялн оз саяв мукӧд сьыланкывъяс пӧвстын. Сійӧс казялан
и балладнӧй интонация серти, и миян талунъя олӧмлысь бӧд лунъя
мичлунсӧ ышӧдӧдлӧм серти, и аслас чужанін дорӧ кутшӧмкӧ торъя нин
мелілун серти.В.Тимин оз уна гиж. Сылӧн талунӧдз петавліс сӧмын
куим книга, но талунъя коми поэзия ми огӧ нин вермӧй тырвыйӧ донъя-
ялны, огӧ кӧ казьтыштӧй тайӧ поэтлысь кывбуръясс, огӧ кӧ адлзӧй
В.Тиминлӧн поэзиясь миян олӧмлысь духовнӧй юкӧн.

Г.В.ПОПОВЦЕВА

КОМИ КЫВ ВЕЛӦДІГӦН АС ВӦЧӦМ НАГЛЯДНӦЙ ПОСОБИЕЯСӦН ВӦДИТЧӦМ

Школьнӧй реформа корӧ кыпӧдны коми кыв велӧдӧм вылӧдӧк тшупӧдӧ. Тайӧ требованиесӧ олӧмӧ пӧртны отсалӧны тшӧтш и ас вӧчӧм нагляднӧй пособиеяс.

Дыр кад чӧж менам классын ӧшалӧ вот татшӧм пособие:

ГИЖ ПРАВИЛЬНӦ

орччӧн	паЧЧӧр
дорЧЧыны	лэЧЧыны
видЗЧысьны	видЧыны

Ватман лист вылӧ мӧд рӧма бумагаысь клеитӧма "зепъяс". Позьӧ вӧчны 6–10 "зептӧдз", кытчӧ тыдавмӧн позьӧ сюйны бумага вылӧ жӧ гижӧм "сьӧкыд" орфограммаа кывъяс.

Морфология (да и фонетика: велӧдігӧн тайӧ таблицаыс ёна отсалӧ. Орфограммасӧ тӧдчӧдӥм гӧрд фломастерӧн.

Выль тема велӧдігӧн "зепъяссьыс" кывъяссӧ вежлала, а босьтӧм кывъяссӧ тэча конвертъясӧ темаяс серти и пуктала торъя папкаясӧ (татшӧм кывъясныс – ӧкмыс нин 500 сайӧ, фонетика да морфология разделъяо вылӧ). Папкаясныс класс – кабинетын, медым колана кадӧ вермисны пӧльзуйтчыны и начальнӧй классъясса велӧдчысьяс.

Окотапырысь челядь гижӧны словарнӧй диктант предметнӧй картинаяс серти. Велӧдчысь видзӧдӧ рисунок вылас, тӧдмалӧ предметъслысь нимсӧ литературнӧй кыв вылын, (шуам, рисунок вылас куран, а миянын курансӧ шуӧны нарманӧн), сэсся чӧв олӧмӧн гижӧ тетрадяс (позьӧ ӧти мортӧс нуӧдны дӧска дорӧ). Велӧдысь бергӧдӧ рисунок-

ей кытчӧ гижӧма предметъяслысь нимсӧ. Вӧчӧмайсь кӧ ӧшибка, черкнитӧны да вевдорас гижӧны правильнӧ. Татшӧм рисунокъяссӧ ме чукӧрті папкаӧ унакодь и пӧльзуйтчам быд классын, сы вӧсна мый челядь ньӧжйӧ мынтӧдчӧны диалектнӧй кывъясысь. Оз-оз да бара творческӧй уджъясын гижасны сідз, кыдз вӧдитчӧны асланыс сёрниясын. Со ӧткымын предметъяс, кодъясӧс рисуйтӧма альбом лист вылӧ: шкап, шарп, ножич (мияң шуӧны ырал), куран, чеп, керка, кильчӧ, кольча, пельӧс, потшӧс, майӧг, петук, партук, пастук, сакар, сакарнича, сукар, ки, кепысь, платтьӧ, белльӧ (ӧталӧ вӧнь вылын), дадь, додь, печенньӧ, варенньӧ, каллян, дзоридзьяс, катшасин, кодзувкот, лёльӧ, юкмӧс, труба (мияң шуӧны струба), сикӧтш, юрлӧс, улича, больница, бобӧнянь (клевер), фуфайка, картупель, сарапан и с.в.

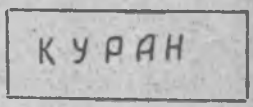

Мукӧд дырйи заданиесӧ содта: кысӧ тшӧкта сувтӧдны уна лыдӧ, а сэсся гижны (словарь – словарьяс, букварь – букварьяс, морковь – морковьяс, ножич – ножичьяс, пач – пачьяс), рисунок вылын – кувшин дзын ва; ме вала: "Уна-ӧ ванс?" Челядь шуӧны да гижӧны "дзын" кывсӧ торйӧн кувшин кывсьыс.

Таблицаясын Ф,Х,Ц да П,К,Ч букваяс гижанног вылӧ сетӧма сёмын некымын кывйӧн. Ватман лист вылӧ ме гижа ёна ундзык (сэтшӧм кывъяс, кытӧн частӧдзык овлӧны ӧшибкаяс).

ГИЖ ПРАВИЛЬНӦ:

П	К	Ч
пӧнар	сакар	больница
партук	сукар	улица
картупель	плака	клянича
шарп	кӧзяин	мельница

шкап	петух	кузнеча
сарапан	пастух	ножич
	старука	чеп

Ф	Х	Ц
фуфайка	халат	лекция
графин	хобот	социализм
фотограф	колхоз	революция
футбол	совхоз	станция
офицер	техникум	цирк
ферма	механик	цех
физика	крахмал	цемент
	хлопок	циркуль
	хрусталь	нация

Кольӗм букваяс содтӑм знлӗ гижӗма зэв жӗ уна таблица. Найӗ туйӗны бнд классни повторение урокъяс вылын.

Содтӑй кольӗм букваяс (и-і, е-э)

нл...	с...мӗма	з...лнд	н...код
вьл...	мун...с	д...бнд	д...гӗдь
шабд...	кус...	л...бач	л...карство
шобд...	кут...с	т...над	З...ина
шонд...	маз...	с...тӗн	Т...ма
д...нс	т...ян	с...рӗг	ваз...с
з...бйӗн	тан...	з...втны	с...равны

Зэв съӗкында челядь велалӗны вӗдитчыны кнв вужйын Й букваӗн. Тайӗ правилӗяссӗ закрепитӗк могнсь мэнам вӗчӗма таташӗм таблица:

Прӧверит гижсянногсӧ да гиж кывсӧ правильнӧ

ва...ис (вайны)	кыис – кыны
ка...ис (кайны)	виис –
кы...ис –	воис –
лы...ис –	лоис –
сё...ис –	нуис –
ко...ис –	шуис –
вӧ...ис –	пуис –
ло...ис (лойны)	туис (ванс) –
	сиис –

Содтыны К,М,Т,Й букваяс:

борд...нс	рос...ӧн	син...но
блюд...нн	пос...нс	зон...нс
бор...нн	пес...ӧн	ун...но
джадж...нн	лыс...ӧн	пӧт...ӧн
вок...нн	мус...нс	сӧп...нс
пон...нс	лӧс...нн	лоп...а

Быд классын эм таблица ЧЧ букваяс гижсянног вылӧ. Татшӧм кывйнс миянлы сюри I7:

Помнитӧй гижанногсӧ:

варЧЧыны (кисӧй варччис)	лэЧЧыны	тувЧЧыны
виЧЧысьны	мӧрЧЧыны	шойЧЧыны
вӧЧЧыны (мича пасьтасьны)	мыЧЧыны	чеЧЧыны
дорЧЧыны	орЧЧӧн	
ёрЧЧыны	паЧЧӧр	видЗЧысьны (видзны)
кольЧЧыны	пӧрЧЧысьны	лэдЗЧысьны (лэдзны)
курЧЧыны	мальЧЧыны	(тӧрйӧдӧма кыв вуж)

Тшӧкнда тайӧ кывъясас гижлывлӧны ТЧ. Сэк тшӧкта корсьны кыв вужсӧ. Позьӧ и мӧд ног: Т звук бӧрас сувтӧдны главнӧй звук (дерт, устнӧ, некытчӧ гижтӧг). Эм-ӧ мыян сёрнинын, шуам, ТАЛЬТА (тальччыны) кыв? Либӧ МИТІ (мыччыны), ЧЕТА (чеччыны). Челядь велалӧны пӧроритны кывйыслысь гижсянногсӧ и Т звук содтылӧмӧн.

Овлывлӧ и сідз, мый пӧроритны кужтӧмлунла челядь гижӧны кык Ч, кӧні колӧ гижны ТЧ. Отсалӧ артмӧдны навык, мед быд пӧрйӧ гижтӧдзныс кывсӧ пӧроритісны устнӧ, Т звук отсӧгӧн, таттӧм таблица:

Пӧроритны кывлысь гижсянногсӧ:

сэтчӧ - сэтӧн	ӧтчыд - ӧти
кы...чӧ -	бось...чис -
со...чӧ -	быгыль...чис -
во...чӧ -	тушыль...чис -
вӧ...чӧ -	мети...чис -
ку...чысьӧ	пешкыль...чис -
копыр...чис	бер...чыны -

Заимствуйтӧм кывъясын гижсьӧ ТЧ

кажитчӧ	бритчыны
рисуйтча	жмитчыны
надейтча	ранитчыны
удайтчис	рисуйтчыны
пӧсщайтчис	краситчыны
каитчыны	тешитчыны

Сложнӧй кывъяс велӧдігӧн позьӧ лӧсьӧдны уна пӧлӧс таблицаяс.

Артмӧдны сложнӧй кывъяс

сьӧд		мыр		чук	
ур	бӧж	пель	пом	йӧв	ва
баля		сэра		сор	
				кк	

чери	нянь	му		вом	кӧтш
бобӧ		катша	син	си	
морт	туй	сьӧла	оз	из	ки
кипод		коля		йи	
сой		чушкан	зі		
ныр	борд	маля			

2. Век гиж ӧтлаӧ

войвыв	лэбув	пицу
лунвыв	кобув	тусяцу
асыввыв	подув	ловпу
рытыввыв	киняув	нинпу
шуйгавыв	посводз	
веськыдвыв	бицур	

Помнит: кыккокӥнь, кыкӥрудз, кыкӥвежнь (тайӧ наречиеяс)

Сложнӧй кывъяс да кыв сочетаниеяс вылӧ петкӧдла таттӧм таблица:

Сложнӧй кывъяс	Кыв сочетаниеяс
баляӧӧж, урӧӧж	син ӧӧж
пельпом	туй пом
сорва, юква	шор ва
ордлы, черлы	сюрса лы
морттуй	мир туй
катшасин (быдмӧг)	катша син (катшалӧн синмыс)
черинянь	рудзӧг нянь
чуньлыс	син дыр
выйӧр	град йӧр
кӧртвом	пач вом
шомкор	сэтӧр кор
бицур	пес пур
ловпу	кыдз пу

Велӧдчысьяс чертитӧны таблицаяссӧ торъя тетрадьӧ, кодӧс вайӧны быд урок кежлӧ. Гижӧны кывъяссӧ кык пӧлӧс пастаӧн: орфограммасӧ тӧдчӧдам гӧрдӧн, медым шыбитчис синмӧ. "Таблицаяса тетрадь" отсалӧ прӧйдитӧм материал повторяйтігӧн быд классын, торъя нин УШ-ӧдын.

Дыркодь эз вермыны торйӧдны суффикс да кывбӧр, та вылӧ челядь вӧчлӧны ӧшыбкаяс весиг УШ-ӧд классын. Индӧм ӧшыбкаясысь отсалӧ мынтӧдчыны таттӧм таблица:

Тӧдчӧдӧма суффикс пыдди мунысь кывъяссӧ	кывбӧр
чӧскыдкодь	мӧре кодь
вӧрзьыштіскодь	мукӧд кодь
дыркодь	сэкся кодь
ылынкодь	ош моз
ворсігмоз	ме моз
мунігчӧж	дуяс костті
ветлігчӧж	аски кежлӧ
ветлігкості	сэк кості
локтігкежлӧ	ю сайын
уджалігкості	берег дорын
юсайса	ӧшинь улын
берегдорса	война бӧрын
ӧшиньюсса	
войнабӧрса	

Суффиксӧ и кывбӧрсӧ таблицаын тӧдчӧдам (гижӧма мӧд рӧма пастаӧн). Тӧдмалӧны, кутшӧм кывсикасъясын -кодь суффиксыс, кушшӧм кывсикасӧн лоӧны юсайса, берегдорса, ӧшиньюсса, войнабӧрся кывъяс; мый ворсігмоз, мунігчӧж, ветлігкості, локтігкості, уджалігкості лоӧны деепричатиеясӧн. Тадз 6-8-ӧд классъясын повторение урокъяс вылын лоӧ ещӧ ӧтчыд обощитӧма велӧдлӧм правилӧяс.

Наречиеяслысь гижанног да артманног велӧдігӧн-таттӧ таблица:

а) Артмӕдӕй наречиеяс да гиккӕй правилӕ серти

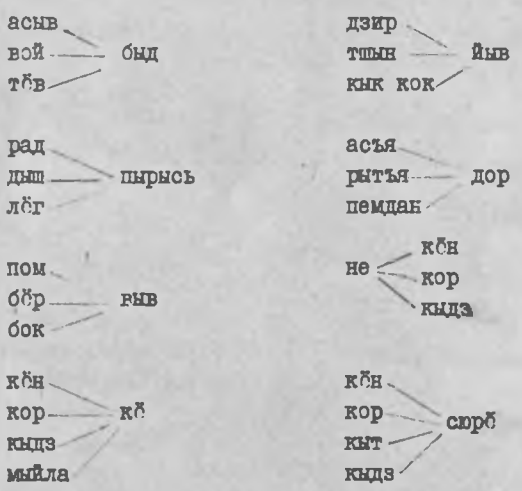

б) Артмӕдӕй сетӕм кывъясысь первой прилагательнӕй, сэсся наречие -а суффикс отсӕгӕн гах, мич, гор; думыштӕй предложениеяс.

Наречиеяслысь гиканногсӕ позьӕ велӕдны татшӕм кнв сочетание яс отсӕгӕн.

Олам гажаа; гих мичаа; сёрнит гораа.

Велӕдчысьяс кухӕнн торйӕдны сложнӕй прилагательнӕй торъя кывъясысь да кывбӕра существительнӕйысь. Тайӕ материалсӕ гӕгӕрвоёдны отсалӕ со татшӕм таблица:

сложнӕй прилагательн.	кык кыв	кывбӕра существ.
пызанвывса	пызан выв	пызан выльн
ӧшиньвса	ӧшинь ув	ӧшинь улын
берегдорса	берег дор	берег дорын
сиктсайса	сикт сай	сикт сайын
вӧрбердса	вӧр берд	вӧр бердын
ӟудiнса	ӟу диn	ӟу диным
чоййывса	чой йыв	чой йылын

Сложнӧй прилагательнӧйяслысь артманног да гижсянног велӧдігӧн лӧсялӧ татшӧм таблица:

Артмӧдӧй сложнӧй прилагательнӧйяс

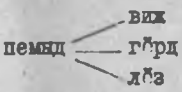

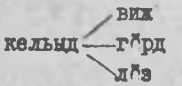

Содтӧд сета татшӧм заданиеяс:

I. Гижӧй кывъяссӧ тетрадяныд правилӧяс серти.

2. Лӧсьӧдӧй предложение ярыгыд кыв отсӧгӧн. Висьталӧй, мыйла колӧ гижны твердӧй знак.

Суффикс да торъя кыв тӧдмавны отсалӧ татшӧм таблица:

суффикс	торъя кывъяс
оланін , вӧраин	зонка инас зз ӧшӧ
сюсьлун	мича лун
лёктор	мел тор
сирни	бур ни
зятьцу	коз цу
пасьшой	рака шой
лунтыр	ведра тыр
йӧвтор	кабала тор
морттуй	веськыд туй
киподтуй	мир туй
пемыдлун (тьма)	пемыд лун (Тёмный день)

Сідзжӧ частӧ дзугӧны да вӧчӧны ӧшыбкаяс сложнӧй кывъяс да разнӧй падежын сулалысь существительнӧйяс вылӧ.

Сложнӧй кывъяс	Разнӧй падежа существительнӧйяс
лунысь–лун	лунысь лунӧ
пырысь–пыр	кадысь кадӧ
мичаысь–мича	пуысь пуӧ
ыджыдысь–ыджыд	потшӧсысь потшӧсӧ
гажаысь–гажа	содӧысь содӧ
вой–вой	войысь войӧ
лун–лун	берегсянь берегӧдз
вонсь–во	вонсь воӧ
лёкысь–лёк	сиктсянь сиктӧдз
водзысь–водз	тӧвсянь тӧлӧдз
ёнысь–ён	палаткасянь палаткаӧдз

Прилагательнӧйяс гижсянног велӧдігӧн вӧча татшӧм таблица.

Гижсьӧны торйӧн:

вир гӧрд, би гӧрд, кумач гӧрд. Лым еджыд, йӧв еджыд; са сьӧд, смоль сьӧд; сир курыд, йи кӧдзыд.

Тайӧ кывъяс костӧ позьӧ пыртны КОДЬ кыв: йи КОДЬ кӧдзыд
би КОДЬ гӧрд.

СИНТАКСИС

раздел велӧдігӧн вӧчлі татшӧм таблицаяс:

Однороднӧй членъяс дырйи пунктуация знакъяс
(схемаяс)

1. ○, ○, ○ (йитчӧны смысл серти)
2. ○ и ○
3. ○ да ○ (И значение дырйи запятая оз ков)
4. ○, да ○ (НО значение кӧ, сувтӧдсьӧ запятая)
5. ○, а ○
6. ○, но ○
7. не сӧмын ○, но и ○

8. ○ либӧ ○
9. ○ али ○
10. ○ , сэсся ○
11. ○ дай ○
12. кӧть и ○, но ○
13. ○ ли, ○ ли
14. ни ○, ни ○ , ни ○
15. то ○, то ○ , то ○
16. либӧ ○ , либӧ ○
17. не то ○ , не то ○
18. нисьӧ ○ , нисьӧ ○
19. и ○ , и ○ , и ○
20. ○ и ○, ○ и ○
21. ○ , ○ , ○ да ○
22. кыдз ○ ,сідз и ○
23. ○ да ○ , ○ да ○
24. ○ : ○ , ○ , ○
25. ○ и ○ , ○ и ○ - ○
26. ○ : ○ , ○ , ○ - ...

Тайӧ схемаяс серти устнӧ либӧ гижӧмӧн позьӧ лӧсьӧдны предложенияс. Висьтала, мый позьӧ художественнӧй литератураысь корсьны содтӧд вариантъяс да гижны предложенияссӧ торъя карточкаяс вылӧ (однороднӧй членъяслысь йитчӧмсӧ петкӧдлӧны схема отсӧгӧн).

ОБРАЩЕНИЕ велӧдігӧн татшӧм заданияс сетлывла (гижӧма таблица вылӧ).

I задание - распространитны обращениесӧ:

... пуӧй, ... муӧй, ... кысільӧй, ... чойӧй, ... пиук, ...сиктӧй, ... вӧр-вавӧй, ... юӧй, ... ёльӧй;

II задание. Артмӑдны распространенний обращениеясысь предложениеяс;

III задание. Тӑдмавны, кутшӑм кывбурысь тайӧ обращениенс: тӑлысь, кодзувъяс, вой тӑдӧй, зумыштчӧм вой;

IУ задание. Висьтавны, мыйӧн торъялӧны тӑдчӧдӧм кывъясыс.

Узьӧ менам дона пи. ! Узь жӧ менам дона пи.

Быдӧнлы дона ас чужан му. ! Олан жӧ вылан тэ ас чужан му.

Быдмӧ пармаын коз. ! Бидмы жӧ парма шӧр коз.

Кутшӧм знакъясӧн колӧ торйӧдны тӑдчӧдӧмӧ кывъяссӧ?

Вводнӧй кывъяс да предложениеяс велӧдігкежлӧ вӧчим татшӧм таблица (учительлы позьӧ сійӧс лӧсьӧдны ас ногыс).

I. Артмӑдӧй предложениеяс:

2. Висьталӧй, кутшӧм вежӧртас (оттенок) кутӧны предложениеас вводнӧй кывъясыс.
(Позьӧ сетны примеръяссӧ запятаяястӧг да тшӧктыны сувтӧдны найӧс).

3. Гижӧй нёль предложение. Висьталӧй, кутшӧм тӑдчанлуннс вводнӧй предложениеяснслӧн.

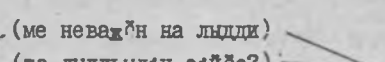

4. Пыртӧй вводнӧй предложениеяссӧ татшӧм мӧвп дінӧ:

Миянын, войвылад, тӧвнад овлӧ зэв кӧдзыд.

Ме сэн ола нин нэм джын; коркӧ волывлiн сэтчӧ?; код нӧ тайӧс оз тӧд?!

5. Висьталӧй, мыйӧн торъялӧны предложениеясыс.

Мам кыв шутӧг петіс керкаысь.	Выль керкаыс, кыв шутӧг, мӧдмича миян сиктын.
Бура кӧ олан, некод оз дивит.	Соседъяслӧн пиыс, буракӧ, пограничник.
Сійӧ менӧ чайтӧ гортысь нин.	Чайтӧ, быд морт бур, но оз век овлы сідз.

Обособленнӧй приложение да обособленнӧй определение вылӧ вӧчи татшӧм таблица:

ОБОСОБЛЕННӦЙ	
ОПРЕДЕЛЕНИЕ	ПРИЛОЖЕНИЕ
Классӧ пырис Лена, век гажа да вар в.	Классӧ пырис Лена, век гажа да варов кывка.
Тундраын кытіс кар, ыджыд да мича.	Тундраын кытіс кар, ыджыд да мича Воркута.

Сувтӧда вопрос: мыйӧн торъялӧны предложениеясыс? Челядь казялӧны, мый веськыдвыв столбикас эмӧсь содтӧд кывъяс – нывка: Воркута:

кутшӧм кыв дінӧ йитчӧны нывка. Воркута кывъясыс?

мый найӧ петкӧдлӧны? (Нывка кыв сетӧ Леналы мӧд ним, сідз жӧ Воркута – карлӧн ним).

Вӧчам вывод: приложение – кыв, коді сетӧ предметыслы мӧд ним, а сэсся индам, мый приложениеыс распространенньӧй (эмӧсь сы дінӧ йитчысь кывъяс(век гажа да варов).

Отглагольнӧй существительнӧй да деепричастнӧй оборотъяслысь артманногсӧ видлалам татшӧм схема серти:

кутшӧм? мыйӧн? кыдзи? гл.кыв

Лыжи бедьяснас тэрыба йӧткасигтыр...

мый? кытчань гл.кыв

Юрсӧ увлань лэдзӧмӧн..

Задание: сетӧм кыв сочетаниесӧн лӧсьӧдны предложениеяс.

Гораа да гажаа варовитiгтыр...

Кыкнан гырддза вылас ӧшӧдчӧмӧн...

Ва дорӧ купайтчыны лэччигмоз...

Экзаменъяс сдайтӧм бӧрын...

Школаса библиотекаӧ пыралӧм мысти...

Тӧвбыдсӧ бура лӧсьӧдчӧм вӧсна...

Бара жӧ лӧсьӧдам схема, кыдзи деепричастиесӧ поясняйтӧны мукӧд кывъяс:

гл.кыв
варовитiгтыр (йитчӧмаӧсь примыкание способӧн)
(кыдзи?)
гажаа да гораа

гл.кыв.
ӧшӧдчӧмӧн
(мый выӧ?)
гырддза вылас (управление)
(кутшӧм?)
кыкнан (примыкание)

пыралӧм мысти
(кытчӧ?)
библиотекаӧ (управление)
(кутшӧм?)
школаса (примыкание)

Тайӧ удзсӧ вӧчам сы могысь, медым велӧдчысьяс кутiсны сяммыны корсьны оборотъяссӧ да торйӧдны сэк, кор найӧ сулалӧны предложение шӧрын.

КЫНДЗИ, ӦТДОР, ПЫДДИ кывбӧръяса дополнениеяс (предложение заводитчигас либӧ помас) велӧдчысьяс оз торйӧдны деепричастнӧй да отглагольнӧй существительнӧй оборот мыз. Ме торъя карточка

выль гижӧда правилӧсь.

ВВК обособляйтчӧны КЫНДЗИ, ӦТДОР, ПЫДДИ кывбӧръяса дополнениеяс.

"Веськыд сёрни бердын пунктуация знакъяс" выль лӧсьӧдi татӧм схемаясӧн таблица:

I. "[ ]", -[ ].
2. "[ ]"? -[ ].
3. "[ ]"! -[ ].
4. [ ] : "[ ]".
5. [ ] : "[ ]"?
6. [ ] : "[ ]!"
7. "[ ],-[ ],-[ ]".
8. "[ ],-[ ].-[ ]".
9. "[ ]?-[ ].-[ ]!"
I0. "[ ]! -[ ].-[ ]?"
II. "[ ]?-[ ]-[ ]?"
I2. "[ ]- [—a—]: [ ]".

Условнӧй знакъяс: [ ] – веськыд сёрни

[ ] – авторлӧн кывъяс ичӧт буквасянь

[ ] – авторлӧн кывъяс ӧджыд буквасянь

[ ] – веськыд сёрни орӧдсьӧ автор кывъясӧн, содтӧд визьыс петкӧдлӧ ӧджыд буква

[← a →] – авторлӧн кывъяс, стрелкаяс индӧны, мый найӧ мунӧны веськыд сёрнилӧн воддза да бӧръя юкӧныс дорӧ.

Висьтала челядьлы, мый художественнӧй текстысь позьӧ аддзыны мукӧд вариантъяс. И кор уджалам текстӧн, сэк лӧсьӧдам содтӧд схемаяс, например:

"[ ]! -[ ]. -[ ].[ ]" Ого!– мурӧстiс Гора Иван.– Йӧзыс тшыгъялӧны, а со кӧнi вӧлӧма нянь складыс. Ковмас паськыдджыка разъяны дзоджсӧ." (Я.Р.)

Таблицаын сетӧм схемаяс сертиыс урок вылын лӧсьӧдӧны предложениеяс. Босьтлӧны и художественнӧй текстысь предложениеяс. И мӧдарӧ – книгаысь босьтӧм предложениелы лӧсьӧдӧны схема. Тайӧ сёвмӧдӧ налюдательность, бур пунктуационнӧй видзӧдлас. Дерт, вид-

лалам и кивъяслись гихсянногсӧ. Быть нин кавла, мыйла сiдз гихсьӧ сiйӧ либӧ мӧд кив. Тшӧкта, мед книга лыддигмоз видзӧдлывлӧны и кывъяслӧн гихсянног да знакъяс сувтӧдӧм вылӧ.

Челядь унань дзуглӧны однороднӧй членъяса прӧстӧй предложениеяс сложносочиненнӧйяскӧд, кӧні эмӧсь ӧткодь союзъяс. Дӧска вылӧ и тетрадьясаныс вӧчам таттӧм таблица.

Однороднӧй членъяса прӧстӧй предложениеяс	Сложносочиненнӧй предложениеяс
Пӧльыштiс тӧвру и вӧрзьӧдiс пипуяслись коръяссо.	Пӧльыштiс тӧвру и тiравны кутiсны пипуяслӧн коръясныс.
Му кытшовтӧ шонді гӧгӧр дай бергалӧ ас гӧгӧрыс (С.Т.)	Гӧлӧсныс дзик Гришукындлӧн кодь, дай чужӧмыс зэв ёна мунӧ сылань. (В.С.)
Ӧти состава (ӧти подлежащӧй бердын кык сказуемӧй) запятая И водзын оз ков	Кык состава (кык самостоятельнӧй предложение). Сувтӧдсьӧ запятая И союз водзӧ.

Думайтӧны да гижӧны примеръяс НЕ ТО, НИСЬӦ, ЛИБӦ, Но, НИ, ТО союзъясӧн.

Торъя листъяс вылӧ рисуйтлывла схемаяс, код серти тшӧктывла лӧсьӧдны однороднӧй членъяса прӧстӧй да сложносочиненнӧй предложениеяс.

ни ○ , ни ○	ни I предл. , ни II предл.
то ○ , то ○	то I предл. , то II предл.
нисьӧ ○ , нисьӧ ○	либӧ I предл. , либӧ II предл.
либӧ ○ , либӧ ○	нисьӧ I предл. , нисьӧ II предл.

Шуйгавывса схема петкӧдлӧма союзъяснас кык однороднӧй членлысь йитчӧм, а веськыдвывсаас – кык предложениелысь йитчӧм.

Мед велӧдчысьяс кужисны торйӧдны сложносочиненнӧй сложноподчиненнӧй предложениеяс, ме вӧдитча таттӧм таблицаӧн.

ССП	СПП
Воссяс ӧ, и кутасны ветлыны теплоходъяс	Кор воссяс ӧ, кутасны ветлыны теплоходъяс.
Воис нин тулыс, а нывлаын век на зэв кӧдзыд.	Кӧть коис нин тулыс, но нывлаын век на зэв кӧдзыд.
Петас шонді, и вӧрыс тырас гажа шумӧн.	Мыйӧн петас шонді, вӧрыс тырас гажа шумӧн.
Предложениеясыс ӧта-мӧдсыс оз зависитны, йитчӧны сочинительнӧй союзъясӧн.	Тані ӧти предложениеыс главнӧй (вермӧ ӧтнас сулавны), мӧдыс - зависимӧй, поясняйтӧ главнӧйсӧ да йитчӧ сы дінӧ подчинительнӧй союзӧн (мыйӧн), союзнӧй частицаӧн (кӧть) да союзнӧй кылӧн (кор).

Таблица выль жӧ гижлывла заданиеяс. Со на пись:

I задание: согласуйтӧй сказуемӧйяссӧ подлежащӧйнскӧд.

II задание: лӧсьӧдӧй сложнӧй предложениеяс артмӧм грамматическӧй основанас.

1. (усьны) лым - вӧралысьяс (петны)
2. (кывны) звӧнок - велӧдчысьяс (пырны)
3. (Заводитчыны) страда - йӧз (петны).

Первӧй, дерт, тшӧкыдзыка артмӧ сложносочиненнӧй предложение, кӧні пӧстӧйясыс йитчӧны И союзӧн. Артмӧм предложениесь союзсӧ вежны тшӧкта подчинительнӧй союз выль, медым лои СПП.

Тайӧ колӧ сы могысь, медым челядь казялісны, мый ӧти и сійӧ жӧ мӧвпсӧ позьӧ петкӧдлыны разнӧй конструкцияӧн ("Стилистика" УП-ӧд классын оз на велӧдсьы, но эм кӧ позянлун, пыр нин велӧда челядьӧс петкӧдлыны мӧвпъясӧ разнӧй ногӧн, медым не повторяйтны ӧткодь конструкцияа предложениеяс).

Придаточнӧй предложениеяс велӧдӧм бӧрын, обобщающӧй урок дырйи, сетлывла татшӧм заданиеяс.

I задание. Помавны предложениеяссӧ.

1. Коді бура велӧдчӧ, ...
2. Кутшӧм пуыс, ...
3. Радио мыр вӧртісны, ...

4. Лэбач пуксис пу выль, коді...
5. Кӧні вӧлі сьӧд вӧр. ...
6. Кор долыда овсьӧ. ...
7. Ми вӧчим ставсӧ сідз, кыдз ...
8. Туйяс няйтсисны, сы вӧсна мый ...
9. Медым уна тӧдны. ...
10. Кӧть лунтыр зэрис. ...
11. ветлан кӧ библиотекаӧ. ...

II задание. Тӧдмавны придаточнойлысь видсӧ. Индыны, кыдзи йитчӧ главнӧй предложениеысӧд да кӧні сійӧ сулалӧ.

Тадз разберитім быд предложение (главнӧйсӧ да придаточнӧйсӧ торйӧдӧмӧн).

СИНТАКСИС кузя повторение дырйи используйта татшӧм таблица.

Запятаяӧн торйӧдчӧны	Примеръяс
I. Однороднӧй членъяс	Из шом, нефть, газ, вӧр сетӧ Рӧдиналы Коми му.
2. Обращениеяс	Дзирдав жӧ, Коми му, коляоз дзоридзӧн, сьӧлаоз синъясӧн, гӧрд лежнӧг цветъясӧн!
3. Междометиеяс да вводнӧй кывъяс.	Ой, кутшӧм повзьӧдін! Тӧдмысь, зэрмас.
4. утвердительнӧй да отрицательнӧй кывъяс	Вӧлін-ӧ тэ Сыктывкарын? Да, вӧлі нин некымынысь. Өг, ме некор на эг вӧв Сыктывкарын.
5. Обособленнӧй второстепеннӧй членъяс,	
а) определениеяс	Кывтісны ю кузя керъяс, веськыдӧсь, мичаӧсь.
б) приложениеяс	Библиотекаӧ пырис Альбина Ивановна, совхозса бухгалтер.
в) уточняйтысь членъяс	Тані, нӧрыс йылас, ми частӧ вэрслывлам. Аски, окмыс часын, ми мӧдӧдчам экскурсияӧн райцентрӧ.
г) деепричастнӧй оборот предложение шӧрын	Челядь, гажаа сьылігтыр, мӧдӧдчисны походӧ.
д) отглагольнӧй существительнӧй оборот предложение шӧрын	Унаӧн, экзаменъяс сдайтӧм бӧрын, кольччасны удхавны чужан сиктӧ.

6. Авторлӧн кывъяс веськыд сёрнись	"Дедӧ,- бара на корис Миша.- висьтав война йывсьыд."
7. ССП-ын пӧстӧйяс	Чардыштіс, сэсся чорыда йиркніштіс гым.
8. СПП-ын придаточнӧйяс	Кӧть кытчӧ он мун, быдлаын пуӧ уджа.
9. Союзъястӧм сложнӧй предложениен (йӧттшӧтш, ӧта-мӧд бӧрся мунан явление дырйи)	Шувгӧны пуяс, сьылӧны лэбачъяс, жуӧ гут-гагйыс.

Тире сувтӧдсьӧ	примеръяс
I. Кутшӧмкӧ член колигӧн	Тэ ветлы нянъла, а мэ - вала.
2. Подлежащӧй да сказуемӧй костын, кор связканс абу	Вит да вит - дас. Г.А.Федоров - Коми АССР-са Народнӧй писатель.
3. Обобщающӧй кыв водзын	Кино, театр, книгаяс - унатор колӧ мортыдлы.
4. Предложение помын кӧ ӧтка либӧ распространитӧм приложение	Кыпыда пасйисны ӧдзыд праздник - Победа лун.
5. Торйӧдсьӧ вводнӧй предложение	Туискерӧс - тӥ регыд аддзанныд сійӧс - сулалӧ нӧрыс йылысь.
6. Автор кывъяс бердын	"Важӧн,- сёрнитіс дед,- вясад чериыд ундзык вӧлі."

двоеточие сувтӧдсьӧ	примеръяс
I. Делӧвӧй гижӧдъясын	Собрание шуис: I. ... 2. ...
2. Перечисление водзӧ обобщающӧй кыв дырйи	Быдтор кужлӧма вӧчны менам бабӧй: кыны-печкыны, вундыны-вартны, пусьыны-пӧжасьны.
3. Веськыд сёрниын автор кывъяс бӧрын	Горький шуліс: "Морт - сійӧ звучитӧ гордӧя".
4. Союзъястӧм сложнӧй предложениын, кор	
а) бӧръя предложениенс дополняйтӧ воддзасӧ	Кымӧръяс серти вӧлі гӧгӧрвоана: зэрыс нюжалас аснӧдз.
б) бӧръя предложениенс поясняйтӧ воддзасӧ	Бара воӧ тулыс: лунъясыс тӧдчымӧн нюжалісны.
в) бӧръя предложениенс индӧ причина вылӧ	Таво ванс эз ойдлы: войяснас частӧ кынтавліс.

Миян класс-кабинетын эм тетрадь, кытчӧ рисунокъясӧн петкӧдлӧма синонимъяс - существительнӧйяс, синонимъяс - прилагательнӧйяс, синонимъяс - глаголъяс, синонимъяс - наречиеяс.

кымӧс – плеш
пиня– агас
дзоридз – цвет
енэж – небеса
сюрс – тысяча
сьӧм – деньга
чолӧм – здорово

вежон – недель
саридз – море
вын – эбӧс – сила
нач – дзик – скӧнь
ёрт – друг – тӧварыш
бать – ай
лача – надея

тӧлка – вежӧра – сюсь
ыджыд – гырысь
варов – сёрниа
бӧрдысь – няргысь – вишкысь

урӧс – омӧль
ичӧт – посни – дзоля
жар – ӧдъя (пачыс)
ён – вына

бӧрыньтчыны – петитчыны
мунны – восьлавны – шагайтны – шалсйыны ...
серавны – ваксьыны – гигзьыны ...
югъявны – дзирдавны – лӧставны – волявны ...

шоча – гежӧда
недыр – регыд
гӧля – судзсьытӧма
вомгорулын – гусьӧн...

надзӧн – ньӧжйӧ
ӧдйӧ – тэрыба– котӧрӧн ...
гурйыв – паськыда ...

некымын – кымынкӧ

Удж дырйи тшӧтш вӧдитча татшӧм таблицаӧн.

I. Коми омонимъяс.

чой – крут чой
сьӧм – чери сьӧм
кӧса – лыа кӧса
ты (озеро) – ты (лёгкие)
тӧлысь (луна) – март тӧлысь
шы (звук) – шы (копьё)
сир (щука) – сир (смола)
тӧв (зима) – тӧв (ветер)
ю (река) – ю (пей)
кӧр (олень) – кӧр (вкус)
пар (ру)– пар (арын гӧрӧм му)
ключ – ключ ва

вӧр (лес) – вӧр (зiля вӧр)
кыв (язык) – оз кыв
сын (чери) – сын (греби)
лук – лук (стрела)
пу – шудсӧ пу
ӧд (скорость) – ӧд (ведь)
кер (бревно) – уджсӧ кер бура
мир туй – оз туй новлыны
оз (земляника) – оз (не)
лыа (песок) – черинс лыа
гӧра – мусӧ гӧра
сёй (глина) – сёй (ешь)

2. Антонимъяс

лун – вой
тӧв – гожӧм
асыв – рыт
озырлун – гӧльлун
васӧдiн – косiн

кайны – лэччыны
кывтны – катны
пемдiс – югдiс
мунны – локны
ошкыны – кулитны

лёк – сур
дыш – зiль
рам – збой
важ – выль
уль – кос

водз – сёр (сёрӧн)
ылын – матын
тэрыба – надзӧн
важӧн – ӧнi
уна – этша
рама – збоя
ыдын – эрдын
мичаа – мисьтӧма

тэмлун – пӧрысьлун
пельклун– укшальлун
гажлун – шоглун
бурлун – лӧклун
вӧраин – вӧртӧмин

ӧзйӧ – кусӧ
пырӧ – петӧ
кыпӧдӧ – лэдзӧ
нуӧ – вайӧ
матыстӧ – ылыстӧ

ичӧт – ыджыд
посни – гырысь
гӧль – озыр
сьӧд – еджыд
няйт – сӧстӧм

некӧн – быдлаын
ёна – омӧля
водзвыв – бӧрвыв
бура – лёка
сэтӧн – татӧн
улӧ – вылӧ
дыр – регыд
ӧдйӧ – ньӧжйӧ

В.М.МАРТЫНОВ,
филологияса кандидат

КОМИ ЛИТЕРАТУРАЫН НАРОДНОСТЬ ПРИНЦИП СӦВМӦМ

Коми литератураын абу на сэтшӧм торъя удж, кӧнi эськӧ висьтавсис народность принцип йылысь. А ӧд и ӧнiя коми литературалӧн сӧвмӧм-бӧдмӧмыс петкӧдлӧ, мый шуны кӧ нималана роч литературовед А.И.Метченко кывъясӧн, "миян кадӧ искусствоын народность принцип босьтiс ыджыдджык тӧдчанлун". x)

1984-ӧд вося Коми АССР-ын да коми литература историяын медводдзаысь Коми АССР Верховнӧй Сӧветса Президиум сетiс Геннадий Александрович Федоровлы "Коми АССР-са народнӧй писательлысь" почетнӧй ним да Серафим Алексеевич Поповлы - "Коми АССР-са народнӧй поэтлысь" почетнӧй ним. Кыкнан гижысьыс уна вӧчисны коми литератураын: Г.А.Федоров гижны босьтчис 20-ӧд вояс помын на, а 30-ӧд вояс заводитчигӧн сылӧн перӧ улысь петiс "Сиктса асыв" повесть, коди лоис медводдза повестьӧн коми литератураын, 50-60-ӧд воясӧ писатель уджалiс "Кыа петiгӧн" ыджыд роман вылын, а 70-ӧд вояс помын эштӧдiс "Востым" роман.

С.А.Поповлӧн творческӧй туйыс пансис 30-ӧд воясӧ. Сiйӧ кадсянь поэт гижис уна кывбур да поэма, кодъясын восьтiс сӧветскӧй мортлысь мичлунсӧ да авъялунсӧ, сӧветскӧй салдатлысь повтӧмлунсӧ да миян рӧдинаыс помтӧма радейтӧмсӧ. Босьтам кӧть сылысь "Сталинградскӧй баллада", "Вошлӧм морт", "Машук" поэмаяс да мукӧд гижӧдъяс. Сiйӧ кужӧ серпасавны и ёна ылӧ кольӧм лунъяс да сэкся йӧзӧс. Медся уна вӧчис Попов коми литератураын лиро-эпическӧй жанръяс сӧвмӧдӧмын. Кыкнан гижысьыс, аслас арлыд ыльӧ видзӧдтӧг, и миян кадӧ зiля уджалӧны выль произведениеяс вылын.

---

x) Метченко А.И. Пора зрелости.- В кн.: Современный литературный процесс и литературная критика.- М., Худож.лит., 1982, с.252.

Литературалӧн народность принцип объясняйтӧны уна ногӧн. Вайӧдам на пись сӧмын кыкӧс, медым петкӧдлыны, мый быд исследователь сетӧ народностьлы ассьыс определение. Сідз, литературовед Ю.Б.Смирнов пасйӧ, мый литературалӧн (искусствоӧн) народность - уна вежӧртаса кыв, сійӧн шӧнь: ӧти-кӧ, индивидуальнӧй творчествоӧн коллективнӧй дінӧ отношение, мыйэтш босьтӧма профессиональнӧй литератураӧн народнӧй поэтическӧй творчествоысь (фольклорлысь) мотивъяс, образъяс да поэтика; мӧд-кӧ, народлысь ӧбликӧ да видзӧдласъяссӧ художественнӧй гижӧдъясын джуджыда да стӧча петкӧдлӧмсӧ; коймӧд-кӧ, искусстволысь массаяслы эстетическӧй да социальнӧй матыслунсӧ." (Краткая литературная энциклопедия, 5 т., 1968, 115 лб.) А со народность йылысь ещӧ ӧти урчитӧм, кодӧс сетӧ исследователь Г.А.Недошивин: "Народность петкӧдлӧ искусстволысь йӧзкӧд йитӧдсӧ, художественнӧй шедӧрмъяслысь уджалысьяслӧн олӧмкӧд, тышкӧд, идеяяскӧд, зільӧмъяскӧд йитӧдъяссӧ, искусствоын народлӧн идеалъяс, интересъяс да психология тӧдчӧдӧм." (Философский энциклопедический словарь, 1983, 398-399 лб). Корсьны кӧ тайӧ определениеясысь медшӧр мӧвпсӧ, позьӧ воны, миян ногӧн, таташӧм мӧвпӧ: збыль народнӧй искусствоӧн лоӧ сэтшӧм искусство, коді отсалӧ йӧзлы лӧсьӧдны шуда олӧм. Литератураын народность быд боксянь йитчӧ партийность принципкӧд. Литературалӧн народность йылысь сьӧкыд сёрнитны и фольклор йылысь сёрнитӧг. Коми фольклор оліс да сӧвмис уна нэмъяс чӧж. Тайӧ озырлун подув вылас и чужис коми письменнӧй литература. Дыр кадӧн сійӧ вӧлі коми йӧзлы ас поэтическӧй культуралӧн дзик ӧти формаӧн. И кор чужис комияслӧн письменнӧй литература, фольклорыс лоис литератураныслы идейно-художественнӧй подулӧн и сійӧ ключнас, кытысь литература пыр босьтліс и босьтӧ художественнӧй озырлунсӧ.

Медводдза збыль коми народнӧй поэтӧн, коді сознательнӧя уджаліс национальнӧй литературалы подувсӧ лӧсьӧдӧм вылын, вӧлі Иван Алексеевич Куратов.

И.А.Куратов сетіс ас бӧрсянс мунысьяслы позянлун петкӧдлыны гижӧдъясын йӧзлысь олӧмсӧ сідзи, медым найӧ кужисны восьтыны народлысь медшӧр интересъяссӧ. Сійӧ лыддис коланаӧн лоны народӧс дорйнсьӧн, пыртны аслас гижӧдъясӧ сылысь медбур идеяяссӧ.

Медводдза коми поэт гӧгӧрвоис, мый сэкся кадӧ народ эз на куж шыбитны ас вывсьыс нартитысьясӧс. Кыдзи петкӧдліс история, уджалысь йӧз воисны сэтшӧм вермӧмӧдзыс сӧмын сэк, кор тышын юрнуӧдысьнас лоис пролетариат, кодӧн веськӧдліс коммунистическӧй партия. Сы вӧсна, мый Куратов пыдди пуктіс йӧзлысь олӧмсӧ бурмӧдӧм могысь и сэтшӧм туй, кыдзи вак олӧмсӧ революционнӧя путкыльтӧмӧн вежӧм, позьӧ сёрнитны сійӧ гижӧдъясын революционно-демократическӧй народность категория йылысь, кодӧс чужтіс Россияын медводдза революционнӧй ситуация.

Водзӧ вылӧ, ӧти боксянь кӧ, Россияын революционно-демократическӧй движениелӧн слабмӧм, а мӧд боксянь, коми мунын капиталистическӧй хозяйствоӧн сӧвмӧм формаяс абутӧм эз сетны быдмыны коми литератураын Куратовӧн лӧсьӧдӧм демократическӧй, прогрессивнӧй направлениелы и чужтісны сэтшӧм тенденцияяс, кодъяс вӧліны паныдӧсь шестидесятникъяслӧн идеяяслы.

Збыльысь, дооциалистическӧй литературалӧн история абу сӧмын ӧтарӧ водзӧ мунӧм. Эз быд кадӧ вӧвны сэтшӧм условиеяс, кодъяс эськӧ сетіоны искусствоӧлы позянлун сӧвмыны, и эз став художникыс отсавны тайӧ сӧвмӧмыслы. Тайӧ артмӧ сы вӧсна, мый культуралӧн юкӧнъяо водзӧ быдмӧны противоречивӧя да оз ӧткодя.

Коми литератураын буретш татшӧм примеръясыс – сійӧ К.Ф.Жаковлӧн творчество да М.Н.Лебедев творчествоӧн медводдза этап. К.Ф.Жаков идейнӧй тышӧн сложнӧй обстановкаын, коді вӧлі Россиянын XIX нэм помын да XX–ӧд нэм завидитчигӧн, сідзи и эз вермы мынтӧдчыны идеалистическӧй философия везьӧсь и эз вермы аслас гижӧдъясын збыльысь матыстчыны народ дінӧ. Идеалистическӧй, религиознӧй идеологиялӧн нӧжыд влияние улын тӧсьӧдіс ассьыс медводдза гижӧдъяссӧ и М.Н.Лебедев. Сылӧн сэкся видзӧдласъясын этша вӧлі ӧткодьыс да матыссанс народность принцип дінӧ. Ӧд религиознӧй видзӧдлас медвыль сувтӧдӧ енмӧс, а гуманистическӧй видзӧдлас серти медвыль сувтӧдӧма мортӧс. И век жӧ олӧмыс Октябрьскӧй революциядз вайӧдіс гижысьӧс христианскӧй видзӧдласъясӧс ошкӧмысь ӧтдортчӧмӧ да абстрактнӧй гуманизм позицияясӧ воӧдчӧмӧ, а сэсся и критическӧй позицияыс выль.

И со Великӧй Октябрьскӧй социалистическӧй революция водзвылын, кор М.Н.Лебедев творчествоын ёнмис демократическӧй визь и кор воис коми литератураӧ гижысьяслӧн выль поколение: Тима Вень (В.Т.Чисталев), Жан Морӧс (И.Т.Чисталев), Варыш (А.А.Маегов), Илля Васьӧ (В.И.Лыткин) да мукӧд – ставнас демократическӧй визьыс кутіс сӧвмыны водзӧ. И мед кӧть октябрьводзвывса воясӧ тайӧ направлениеыс эз на во помӧдз, буретш тайӧ нырвизьыс 20–30-ӧд воясӧ отсаліс сӧвмӧдны коми литератураын народность принцип.

Сӧветскӧй властьлӧн медводдза воясянь коми гижысьяслӧн народность принцип йӧзыс тӧждыс лоис бура тыдаланаӧн, а ачыс народностьыс лоис выль качествоа. Тайӧ качествоыс чужис сы вӧсна, мый революция бӧрын гижысьяслӧн уджыс муніс социалистическӧй общественнӧй строй дырйи да вӧлі тырӧма выль социалистическӧй обществолӧн идеалъяс вӧсна тышӧн. Татшӧм народностьсӧ позьӧ

нин вӧлі шуны социалистическӧйӧн.

20-30-ӧд вояс, кор сӧвмис да бӧдмис коми сӧветскӧй литература, сійӧ национальнӧй литературнӧй опытыс, коді чӧжсис революцияӧдз на, йитчис, ӧтлаасис выль литературалӧн опыткӧд да социализм идеяяскӧд. А тайӧ не сӧмын сетіс вын народностьлы, но и чужтіс коммунистическӧй партийность принцип.

Сӧветскӧй коми литература сӧвмӧмлӧн ӧнія кадӧ коми гижысьяс бура тӧдӧны, мый налӧн удж подулӧ колӧ пуктыны не сӧмын куканлун да талант, но и марксизм-ленинизм теория. Тайӧ теориянс некыдзи оз мун ас гӧгӧрса олӧм да мир вылас сійӧ видзӧдласьлы паныд, коді вочасӧн артмис йӧзлӧн да видзсьӧ налӧн фольклорын. Та вӧсна революция бӧрын кутісны ӧна чукӧртны, тӧдмавны да йӧзӧдны фольклорнӧй произведениеяс. А.М.Горький водзмӧстчӧмӧн, кыдзи тӧдса, вӧлі заводитӧма СССР-са народъяслысь фольклор чукӧртӧм. Комиӧ вӧлі истӧма писательяслӧн сідз шусяна Войвывса бригада, коді Г.Алексеев да И.Молчанов веськӧдлӧм улын чукӧртіс уна жанръяса коми фольклор. Буретш татшӧм удж жӧ вӧчисны коми гижысьяс Нёбдінса Виттор (В.А.Савин), Тима Вень (В.Т.Чисталев), Буйныр П.Г.Дороніп), Вокан (И.А.Осипов). Ёнджыка кутісны пыртны аслас гижӧдъясӧ фольклор коми гижысьяс, медводз коми сӧветскӧй литературалы подув пуктысьяс Нёбдінса Виттор, М.Н.Лебедев, Тима Вень, Илля Васьӧ. Сідз, кор шӧдчан Нёбдінса Витторлысь гижӧдъяс дінӧ, аддзан, мый йӧз радейтӧны найӧс сы вӧсна, мый тайӧ гижӧдъясыс гӧгӧрвоанаӧсь, матыссаӧсь йӧз дінӧ да налӧн мӧвпъяс дінӧ, йӧзкостса сёрниа кыв дінӧ, йӧзкостса небыд юмор дінӧ, а мӧд-кӧ, автор кужӧмӧн пырті аслас гижӧдъясӧ кадыслысь медшӧр идеяяссӧ, революционнӧй пафоссӧ, ёсь сатирасӧ, веськыд кывсӧ. А коми сӧветскӧй литературалы подув пуктысьяс пиысь мӧд, М.Н.Лебедев аслас сӧветскӧй кадся гижӧдъясын(фольклорнӧй произведениеяс вылын,

медводз мойдкывъяс вылын уджалiгён) пыртiс литератураё олём вылас йёзкостса видзёдласъяссё. Ассьыс гёлёссё йёз гёлёскёд йитёмён гижысь отсалiс том авторъяслы аддзыны национальнёй литература сёвмёдёмын бур перспективнёй туйяс. М.Н.Лебедевлён тайё уджыс абуджык тёдса лыддьысьысьлы. А артмис тайё сы вёсна, мый сылысь сёветскёй воясса коми прозаё кыдзкё сайёдiс ыджыджык коми проза: повестьяс да романъяс, кодъясёс 30-50-ёд воясё лёсьёдiсны В.Юхнин, П.Доронин, Г.Федоров, И.Пыстин, И.Изъюров, Я.Рочев да мукёдъяс. Сiйё кадся медтёдчана гижёдён лоис В.Юхнинлён "Алёй лента" роман, кодi буретш медся ясыда висьталё сы йылысь, мый коми литератураын народность да партийность ленинскёй принципъяс быдмисны олёмсьыс, гижысьяслён ас художественнёй практикаысь, вёлiны налён естественнёй быдмёдён, а эз кодсянькё сетёмторйён. Коми литератураын налён чужёмлы да быдмёмлы позянлунсё сетiс ачыс олёмыс, ачыс кадыс, кодi вёлi дзоньнас тырёма социалистическёй обществолён идеалъяс вёсна тышён.

Такёд ёттшётш ёна содiс коми гижысьяслён фольклор дiнё шыёдчём, а сiдз жё фольклорнёй приемъяссё да ресурсъяссё бурмёдём. Бесьтам кёть Тима Веньлён "Свадьба" инсценировка да Н.М.Дьяконовлён "Свадьба с приданым" комедия, кодыс вёлi сетёма авторлы СССР-са Государственнёй премия. Тайё комедияыс бура тёдса став страна пасьта сы вёсна, мый автор кужёмён шыасис фольклор дiнё: йёзкостса свадебнёй обряд дiнё, свадебнёй обычайяс, сыланкывъяс да воросмъяс дiнё да кужис йитны найёс художественнёй выразительностьлён ёнiя средствоясён, сэтшём художественнёй средствоясён да детальясён, кодъяс лёсялiсны кадыслы. Бура гёгёрвоам ми, пьесасё видзёдысьяс, шуны кё быттьё, сiйёс, мый жёнiкнас пьесаын лоис вёвлём фронтовик, кодi эз на удит пёрччыны ассьыс гим-

настеркасӧ. Ӧд сӧветскӧй салдатъяс збыльысь сӧмын на воисны победаӧн фронт вылысь да босьтчисны мирнӧй удж бердӧ. Гижӧдлӧн образъясыс да ситуацияясыс лоисны лыддьысьысьяслы да видзӧдысьяслы тӧдсаӧн да матыссаӧн буретш сы вӧсна, мый на сайӧ вӧлі сувтӧдӧма вылысь вежӧртӧм да выль кадыслы лӧсяланаӧн вӧчӧм йӧзкостса обычайяс, кодъяс сайын сулалӧ коми йӧзлӧн уна нэмся олӧм. Любовно-лирическӧй да производственнӧй визьяссӧ ӧта-мӧдкӧд йитӧмыс сетіс пьесаыслы колана вынсӧ. Н.Дьяконовлӧн пьесаыс петкӧдлӧ, кыдзи народлысь велӧдчӧмыс, сылысь бур вежӧрсӧ да олӧмсьлы эскӧмсӧ босьтӧмыс сетӧ художественнӧй вынсӧ талантливӧй гижӧдлы.

И кор ӧнія гижысь нимтӧ ассьыс пьесасӧ быд коми мортлы тӧдса сьыланкывйысь босьтӧм кывъясӧн, кыдзи тайӧ артмис П.Ф.Шаховлӧн "Шондібанӧй олӧмӧй" пьесаын, тайӧ не сӧмын петкӧдлӧ гижысьлысь фольклорнӧй озырлун вылӧ мыджсьыны зільӧмсӧ, кодӧс шыльӧдӧма-мольӧдӧма не ӧти нэм чӧж, тайӧ и профессиональнӧй художникӧн ыджыд кӧсйысьӧм- кыпӧдчыны сэтшӧм жӧ джуджыд тшупӧдӧ, кутшӧмӧ кужис кыпӧдчыны народ; тайӧ йӧзлысь мӧвпъяссӧ, надеяссӧ, зільӧмъяссӧ петкӧдлӧм, мӧд кывъясӧн кӧ,- тайӧ литератураӧ народность принцип пыртӧм. Коми гижысьяс гӧгӧрвоӧны, мый народность, кыдзи и партийность, миян кадӧ лоӧ социализм идеалъясӧс художественнӧй средствоясӧн дорйӧм, коммунистическӧй строительствоын аслас гижӧдъясӧн активнӧя участвуйтӧм.

Искусствоын народность йылысь сёрни сьӧкыд нуӧдны быд торъя нациялӧн, йӧз котырлӧн аслыспӧлӧслунсӧ артыштӧг. А тайӧ аслыспӧлӧслуныслы подувнас лоӧны сійӧ вӧр-ваысь, кӧні олӧны йӧз, сійӧ видз-му овмӧснас вӧдитчӧмыс да мукӧдпӧлӧс уджъясыс, кодъясӧс важысянь найӧ вӧчисны да вӧчӧны, а сідз жӧ тайӧ йӧз олӧмын историческӧй да культурнӧй лоӧмторъясыс. И медым художественнӧй гижӧдыс лоис народнӧйӧн, ставсӧ тайӧс колӧ мичаа да кужӧмӧн петкӧдлыны

писательлы.

Сідз быд гижысь зільӧ вӧдитчыны аслас гижӧдъясын вӧр-ва йылысь кутшӧмкӧ символӧн либо эпитетӧн, медым найӧ висьталісны, кутшӧм му да кутшӧм йӧз йылысь муно сёрни. Сідз, коми сьӧлӧмлы уна висьталӧны сэтшӧм гижӧдъяслӧн нимъяс, кыдзи Г.Федоровлӧн "Тиман предгорьеясын" пьеса, Я.Рочевлӧн "Изьва гызьӧ" роман, Г.Юшковлӧн "Чугра" роман да сідз водзӧ. Эмӧсь комияслӧн и национальнӧй принадлежностьлӧн мукӧдтӧлӧс этническӧй символъяс. Найӧ лоӧны и ю нимъяс: Сыктыв, Эжва, Печора. Тансь петӧны П.Шаховлӧн "Печорскӧй повестьяс" лиоӧ Н.Дьяконовлӧн "Эжва дорса букет" пьеса.

Коми гижысьяс оз лӧсьӧдны кутшӧмкӧ торъя, вӧвлытӧм изобразительнӧй средствояс, а вӧдитчӧны сэтшӧмъясӧн, кутшӧмъясӧн вӧдитчӧны йӧз, кодъяслӧн став олӧмыс йитчӧма вӧркӧд. Рочъяс кӧ лэптӧны-ошкӧны поэтическӧй кывйӧн кыдз пу, украинецъяс - тополь, комияслӧн татшӧм лэптан-ошкан пыс абу ӧти. "Вежӧдӧны кыдзъяс", "шонді улын пожӧмъяс" - тайӧ кывъяснас вӧдитчӧ А.Ванеев. Коз пу дінӧ шыасис Г.Юшков, кодыр сылы ковмис шуны став сьӧкыдлунсӧ венны коланлун йылысь: "И кӧдзыд кынтывлӧ, и войтӧм куснявлӧ, и мӧд пу дзескӧдӧ, а быдмӧ весьыда!" Кывбурыс бура висьталӧ сы йылысь, кутшӧмӧн должен лоны морт, коді паныдасьӧ пӧшти венны позьтӧм сьӧкыдлунъяскӧд.

Уна мича образ коми гижысьяс босьтӧны вӧралан удзысь, босьтны кӧть В.Юхнинлӧн "Алӧй лента" роман, И.Вавилинлысь "Ловпу", С.Поповлысь "Йӧра", Г.Юшковлысь "Руч" кывбуръяс. Историческӧй олӧмыс комияслӧн тэчсис сідзи, мый найӧ медводз лоисны кыйсьысьясӧн, вӧрыс найӧс вердіс и юкталіс, шойччӧдіс и гажӧдіс. Уна мича кыв сиисны найӧ вӧрса чомлы, вӧрса ичӧтик шоръяслы, кӧ сьысь

понлы – вӧраясьӧн другны.

Бура тӧдiсны комияс и крестьянскӧй удж. Сiдз жӧ, кыдзи и став страна пасьта, 30-ӧд вояс комияс кутiсны тэчны ӧтув овмӧсьяс – колхозъяс, кодъяс отсӧгӧн сиктын вӧлi лӧсьӧдӧма подув социалистическӧй олӧмлы да кодъяс сетiсны позянлун Великӧй Отечественнӧй война дырйи пасьвартны ёнсьыс-ён вӧрӧгӧс – фашизмӧс. Коми литератураын сиктса олӧм да удж йылысь вӧлi лӧсьӧдӧма сэтшӧм гижӧдъяс, кыдзи В.Латкинлӧн "Вильмӧдӧм лунъяс" поэма, Г.Федоровлӧн "Сиктса асыв", "Колхозницаяс", И.Изъюровлӧн "Судзӧд меным ӧшкамӧшка", Г.Юшковлӧн "Вилядь сиктса анъ", П.Шаховлӧн "Мыйла олам, кодлы колам" повестьяс.

Вахнсянь Коми муын тӧдса и вӧр промышленность, кодi ёна кыптiс революция бӧрын. Та йылысь гижӧма уна повесть да висьт. Босьтам кӧть Н.Шаховлысь "Вӧрын", И.Изъюровлысь "Тималӧн бригада", "Домеиьлӧн мых", Г.Федоровлысь "Трактористка Вася", "Вӧрса драма", В.Юхнинлысь "Дiнъёльса вӧрпункт" повестьяс. А мiян кадӧ вӧр дорын удхалысьяс йылысь быдмис Иван Тороповлӧн "Тiянлы водзӧ овны" ним улын висьтъяс да повестьяс чукӧр. И таын абу нинӧм торъя чуймӧданаис, сы вӧсна мый Коми муын вӧр лэдзан удхыс вахӧнсянь нин лоис традиционнӧйӧн.

Но со воис кад, кор Комиын лоi восьтӧма мупытiса озырлун. Кутiсны сӧвмыны из шом, нефть да газ перйӧм. Татысь, ми ногӧн, петiсны из шом перйысьяс йылысь В.Латкинлӧн "Тундраса мойд" поэма да Ф.Юхнинлӧн "Тундраса бияс" роман, нефть перйысьяс йылысь Нёбдiнса Виттӧрлӧн "Чибью" черк да Г.Юшковлӧн "Чугра" роман... Но такӧд тшӧтш ми ог аддзӧй коми литератураын сэтшӧм гижӧдъяс, кодъяс вӧсьскӧ вӧлi сiӧма кӧрт вӧчан заводса удхалысьяслы.

Коми литературалӧн медбур гижӧдъясын удж да вӧр-ва петкӧдлӧ-

ма ӧти разьны позьтӧм йитӧдын. Эскан Серафим Поповлы, кор сійӧ гижӧ, мый уджыс, кыдзи праздник, кыпӧдӧ мортӧс, и поэткӧд тшӧтш завидьтан том зонъяслы, кодъяс мунӧны парматі, кыті войдӧр ветлісны сӧмын ыджыд сюра лолаяо, мый тайӧ зонъясыс тані овмӧдчӧмаӧсь и оз кантчыны.

Ыджыд места коми литератураын босьтӧны коми йӧзлӧн история да культура. Сідз, В.Юхнинлӧн "Алӧй лента" романы, Г.Федоровлӧн "Востым" романын унакодь лист бок сиӧма Степан Пермский кадлы, комиясӧс сы верась пӧртан кадлы. Уна уджалӧ исторической сюжетъяс вылын поэт Серафим Попов. Босьтам кӧть сылысь "Сибирь пӧкӧритысьяс йылысь баллада", "Федор Прядунов" кывбур, "Ильдз йылын" поэма, код серти композитор Яков Перепелица лӧсьӧдіс опера.

Но медся уна гижӧд коми писательяс сиысны Великой Октябрьскӧй революциялы да гражданскӧй война воясны, Тайӧ тема вылас тӧдсаісь Яков Рочевлӧн "Кык друг", "Изьва гызьӧ", "Му вежӧм" романъяс; Г.Федоровлӧн "Кыа петігӧн" роман. Тайӧ произведениеясӧ лӧсьӧдігӧн коми гижысьяслӧн медӧр мӧвпкас(коді сетіс налы вын лӧсьӧдны тайӧ ыджыд гижӧдъяссӧ) вӧлі став уджалысь йӧзлӧн мӧвпсы йылысь, мый позьӧ революционнӧй тышын мездысьны нартитысьяснысь. Гижысьяс кужисны восьтыны комияслысь вах олӧмсӧ паськыда, правдивӧя. Коми критикъяс А.Вежев да А.Микушев пасйылісны, мый революциялӧдзса бытописательяс "петкӧдлісны вах коми сиктлысь сӧмын ӧти боксӧ - "вах сиктса олӧмлысь идиотизмсӧ... Ӧні жӧ гижысьяс петкӧдлӧны олӧмсӧ революционнӧй туй вылын, веськыда пасйӧны, мый кӧть кутшӧм эз вӧв лӧк Россияас олӧмыс, сійӧ эз ви йӧзлысь революционнӧя мӧвпалӧмсӧ, мый выль йӧзыс чужисны и праватӧм коми крестьяна пӧвстын". (О литературе народа коми.- "Москва, 1958, № 10, 206 лӧ). Критикъяслысь тайӧ мӧвпсӧ бура збыльмӧдӧ Г.Федо-

ровлӧн "Востым" роман. Тайӧ романас гижысь кужис петкӧдлыны, мый вылӧ ногӧ олӧм йылысь мӧвпыс эз вӧв сетӧма комиясӧн кодӧн кӧ мырдӧн, сійӧс чужтіс на пӧвстын ачыс олӧмыс. Романын шӧр геройыс - медводдза коми поэт И.А.Куратов - абу идеализируйтӧма. Сійӧ вермис усьны кутшӧмкӧ лишка полӧмӧ, либӧ зэв ӧна скӧрмыны, либӧ шогӧ помтӧма усьны. Но такӧд ӧттшӧтш сійӧ кужис ачыс асьсӧ критикуйтны, адззис да стӧча донъялыс ассьыс шлалӧмъяссӧ. Буретш тайӧ сетӧ позяльтун шуны Федоровлысь Куратовсӧ ӧнія коми литератураын положительнӧй геройӧн.

Кор ми паныдасям художественнӧй литератураын положительнӧй геройкӧд, ми аддзам, мый сійӧ лоӧ народнӧй нравственно-эстетическӧй идеал новлысьӧн, а миян кадӧ - коммунистическӧй идеал да нравственность кутысьӧн. И та понда положительнӧй геройлӧн образыс буретш сулалӧ народность да партийность категорияяс шӧрын... Мӧд ногӧн кӧ, народность да партийность йылысь серныс миян лоас покавтӧмӧн, нинӧм кӧ ми огӧ такӧд йитӧдын висьталӧй положительнӧй герой йылысь.

Прозаик Иван Изъюров гижліс, мый "быд коми прозаик, драматург", поэт асланыс гижӧдъясын зілисны восьтыны сійӧ кадся мортлысь образ. Шуам, Виктор Савинлӧн "Парма нывъ" дрампьс Клавдюк да сылӧн жӧ "Луча" повестьысь Тист Иван, Вениамин Чисталевлӧн Трипан Вась, Михаил Лебедевлӧн Настук, Геннадий Федоровлӧн Павел Зонов "Сиктса асыв" повестьысь, Василий Юхнинлӧн, Серафим Поповлӧн, Иван Вавилинлӧн, Геннадий Юшковлӧн да уна мукӧдлӧн геройяс, кодъяскӧд ми тӧдмасьлім войдӧр и бӧръя воясӧ. Гашкӧ, тайӧ геройяснысь оз тырмы масштабность да джуждалун, но коді босьтсьыліс обобщитны коми писательяслӧн положительнӧй геройлысь образсӧ тэчӧм кузя творческӧй опытсӧ?" (И.Изъюров, Кодъяс жӧ миян геройяс?"- "Войвыв кодзув", 1966, № 10, 55 лб.)

Да, збильысь, став тайӧ геройясыс, кодъяс йылысь сёрнитӧ И.Изъюров, петісны прӧстӧй йӧз пӧвстысь да кутӧны садяс йӧзлысь дунъяссӧ, мӧвпъяссӧ, чувствоясс ӧ.И абу помка, медым не шуны найӧс положительнӧй геройясӧн.

А кымын фронтса да тылса збыль геройясӧс сетіс коми литература, кор нуӧдіс сёрнись Великӧй Отечественнӧй война йылысь! Тайӧ ас йывсыс дзикӧдз вунӧдӧм, аслас пельпом вылӧ помтӧм сьӧкыдлунъяссӧ лэптӧм нывбаба (Г.Юшковлӧн "Вилядь сиктса ань" повесть); тайӧ вермытӧдзыс уджалысь пӧрысь морт, кодлы, вай ногӧн кӧ, колӧ нин вӧлі кувны, но коді ассыс кулӧмсӧ вештіс бурдэнк кадӧдз, медым отсавны страналы вермыны фашистъясӧс (Ф,Щербаковлӧн "Пӧрысь Кирша Вась йылысь баллада"); тайӧ дзикӧдз висьмӧм, унаысь раненитчыӧм боец, коді тылын уджалӧ став бӧрья вынсыс, тӧдмӧн, мый кулас ранаяс понда. (И.Тороповлӧн "Регыд дас квайт" повесть). Тайӧ дас – дас вит арӧса челядь, кодъяслы сідз жӧ олӧмыс вайис верстьӧ йӧзлы кодь сьӧкыдлунъяс да кодъясӧс рӧдина видзис, кыдзи вермис. Талы эскӧдана примеръяс ми аддзам И.Тороповлӧн висьтъясысь да повестьясысь; Н.Куратовалӧн "Батьяс йылысь повестьыс"; Г.Юшковлӧн, П.Шаховлӧн висьтъясысь да повестьясысь. Рӧдина дорйысьясӧн сувтӧны мыян водзӧ фронтовикъяс Г.Федоров, И.Пыстин, И.Изъюров, А.Лыюров, И.Вавилин, С.Попов, Ф.Щербаков гижӧдъясын.

Лыддьысьысь паметын дыр кад чӧж олӧны сӧмын сэтшӧм положительнӧй геройяслӧн образъясыс, кодъяс пыр збыльвылӧ петкӧдчӧ йӧзлӧн интересъяс да историческӧй процессъяслӧн збыль могъясыс.

Кор видзӧдан сійӧ туй вылас, кодӧс прӧйдитіс коми сӧветскӧй литература, аддзан, мый дзик первойсяньыс, сьӧкыдлунъяс вылӧ видзӧдтӧг, сійӧ веськыда куніс социалистическӧй строительство вылӧ кыпӧдчӧм коми народкӧд. Гижысьяс, кодъяс зілісны аслас произведе-

ниеясын сёрнитны йӧзкӧд партийнӧй видзӧдласӧн олӧмлӧн медся сьӧкыд да кывкутана юкӧнъяс йылысь, кыдзи и ставнас олӧм йылысь, отсалісны народлы аслас художество кывйӧн чужтыны став выльсӧ, коланасӧ, йӧзлы лӧсяланасӧ.

А.Н.Ракин

КОМИ КЫВЙЫН БЫДМӦГЪЯСЛЫ НЫМПАС СЕТӦМ.

Коми кывлӧн ботаническӧй терминология тэчсис да сӧвмис уна сюрс во чӧж, сы пытшкын эмӧсь и вах нимъяс, и бӧръяджык кадӧ чужӧм терминъяс. "Ыджыд арлыда" фитонимъяс воӧмаӧсь ӧнія коми кывйӧ ёна вежсьӧмӧн, ундзнкнслӧн на пиысь пытшкӧсса вежӧртасны ёна чусмӧма, быгалӧма, сы вӧсна он верны висьтавны, мыйла пувсӧ шулӧмаӧсь пувйӧн, озсӧ - озйӧн, ройсӧ - ройӧн, мыйла козлы сетлӧмаӧсь коз ним да с.в. "Томджык (вильджык)" нимъяслӧн семантиканс ясыд, пырджык найӧ индӧны быдмӧгъяслӧн кутшӧмкӧ признак лиӧ свойство выл, та вӧсна ӧнія коми кывйӧн сёрнитысь йӧз татшӧм фитонимъяссӧ бура вежӧртӧны.

Став ясыд, гӧгӧрвоана пытшкӧсса вежӧртаса быдмӧг нимъясӧс (мӧд ногӧн кӧ, мотивированнӧй фитонимъяс) серпасалан подувъяс сертинс позьӧ вкліны торъя чукӧръяс выл.

I. Первой чукӧр. Фитонимъяс, кодъяс индӧны быдмӧглӧн кутшӧмкӧ морфологическӧй признак выл, мӧд ногӧн кӧ, нимъяс,кодъясӧс сетлӧмаӧсь кор, за, вуж, дзоридз да мукӧд аслыспӧлӧслун серти.

Сідз, сувтса заа быдмӧгъяслӧн нимъясны кызвыннас овлӧны татшӧмӧсь: азыгум "борщевик сибирский", тутугум "бутень Прескотта", уткасись сс. "камыш озерный", чӧрсгум иж. "Иван-чай".

Колӧ пасйыны, мый гум сяма ним векджык сетӧны сэтшӧм быдмӧгъяслы, кодъяслӧн занс тӧщӧ пытшкӧса.

Гартчан. сиблан да му бердті быдмысь турунъяслӧн нимъяс: гартчан турун "повилика", сир турун "подмаренник цепкий". Гӧрдӧсь заа быдмӧгъяслӧн нимъяс: сустава турун "хвощ полевой, хвощ луговой, хвощ лесной", гӧгъя рӧз турун "подмаренник настоящий".

Небыд. чорыд да шыльщ заа турунъясӧс нимтӧны татшӧм ногӧн нин: чорыд гум иж. "Иван-чай", юрси турун "ситник нитевидный", шыльщ гум "дягиль".

Бидмӧг коръяслысь аслыспӧлӧслунсӧ тӧдчӧдӧны татшӧм нимъяс: диа турун иж. "ежа сборная", лапкор "подорожник, лопух, калужница болотная, кубышка желтая", сьӧлӧм турун сс. "фиалка кочкарная", пиня турун, чарлапинь турун "тысячелистник", лапта нитш „снежная лопастянка".

Тайӧ жӧ чукӧрас колӧ пыртны и метафорическӧй вежӧртаса фитонимъяс: баляпель турин печ. "клевер", мӧскыв турун вв. "шавель курчавый", лолапель нитш "нейрома арктическая", анькытшкор турун "ясколка даурская", пелысь турун печ. лапчатка гусиная".

Шепта турунъяслӧн нимъяс: колля эжӧр "осока вздутоплодная", рудзег юра турун иж. "горец живородящий", шепта рудзӧг турун иж. "пырей ползучий".

Ӧткымын нимъяслӧн подулас бидмӧг вужлӧн аслыспӧлӧслуныс: ва кувман "кувшинка"; мӧсвӧра турун скр. "ятрышник"; куим вужъя турун "лапчатка гусиная".

Важ йӧз кужӧмӧн нимтылӧмаӧсь и вотӧса бидмӧгъяслӧс: туся турун сс. "вороний глаз", нюрмоль лл. "клюква", колляоз "северюха".

Пуртӧса бидмӧгъяслӧн нимъяс: пуртӧса турун, пуртӧс турун "желтушник", шырпуртӧс "горошек мышиный".

Шыльд заа бидмӧгъяслӧн нимъяс йылысь ми казьтыштлім нин, но коми кывйысь позьӧ аддзыны и гӧна да чуткасьысь заа либӧ корья бидмӧгъяслысь нимъяс. Куприа йӧн, пушкыра йӧн "бодяк болотный", желыйӧг "шиповник", гӧна гӧне вв. "бутень Прескотта".

Вель ыджыд места тайӧ чукӧрас босьтӧны фитонимъяс, кодъяслӧн подулас бидмӧглӧн ылдданс (размерыс).

Дзудзыд заа, паськыд корья да гырысь вотӧсъяса бидмӧгъяслӧн нимъяс: дзудзыд петшӧр "крапива двудомная", кузь турун "Иван-чай", ота корья кузь турун "борец высокий", кузь кока чӧд "голубика", кӧинъатъ сс. "полынь обыкновенная", вывӧн "бодяк разнолистный", паськыд кор "кувшинка"; кубышка", ыджыд лапкор

"кувшинка,кубышка",ошлапкор скр."борец высокий",турипув "клюква".

Посньщ быдмӧгъяслӧн нимъяс: дленьщ кокӧны чӧд иж. "черника", посни эжӧр иж. "осока волосистоплодная", геб турун "песчанка тимянолистная", кизь турун "незабудка лесная".

Кокньща позьӧ казявны, мый лыдзьӧдлӧм быдмӧг нимъяс пытшкын эмӧсь кык пӧлӧс фитонимъяс. Стияс веськыда индӧны серпасалан признак вылӧ (джуджид петшӧр, пасьщ кор, посни эжӧр),мӧдъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасыс да нимтан подулыс (быдмӧгыслӧн признакыс, свойствоыс) йитчӧмаӧсь абу веськыда, на костын эм содтӧд серпастор (кутшӧмкӧ понятиелӧн, предметлӧн да явлениелӧн).Шуам: кӧлнщать, вӧвйӧн, ошлапкор.

Колӧ пасйыны, мый содтӧд серпасторъя пытшкӧсса вежӧртаса гырысь быдмӧг нимъяс пытшкын частӧджык паннасьлӧны татшӧм нимъяс, кыдзи вӧв, ош, кӧин, тури, кодъяс ас кежаныс лоӧны гырысьторъяслӧн (предметъяслӧн) нимъясӧн. А содтӧд серпасторъя пытшкӧсса вежӧртаса посньщ быдмӧгъяслӧн нимъяс пытшкын векджык бергалӧны сэтшӧм юкӧнъяс, кодъяс лоӧны посньщторъяслӧн нимъясӧн, шуам.шыр. ыж пель. геб. кизь да с.в.

Нӧшта содтам, мый тайӧ признаксӧ (быдмӧгъяслысь морфологическӧй признаксӧ) фитонимъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасын тӧдчӧдӧмыс медся топыда йитчӧма серпасалан подувъяслысь асланспӧлӧслунсӧ метафорическӧя петкӧдлӧмкӧд, мукӧдторъяскӧд (предметъяскӧд, явлениеяскӧд) орччӧдӧмӧн петкӧдлӧмкӧд.

Мукӧдторъяскӧд орччӧдӧмыс вермас лоны уна сикас.

Сідз, морфологическӧй признаксӧ петкӧдлӧм могысь вермасны орччӧдны мукӧд быдмӧгъяскӧд (пуяскӧд, турунъяскӧд да с.в.): анькытшкор турун "ясколка даурская", кыдзкор турун "грушанка", пелысь турун "лапчатка гусиная", козлыс турун "тысячелистник", рудзӧг турун "тимофеевка луговая" да с.в.

Та могысь жӧ вермасны орччӧдны пемӧс либӧ морт вывтырлӧн ку-

тӧмкӧ юкӧнкӧд: уткакок турун "стрелолист обыкновенный", нэпедь кор "подорожник", нинӧнь "живолость", урӧдж "хвощ лесной".

Орчӧдӧнис пермас лоӧн не сӧмын будмӧгъяскӧд да пемӧсъяскӧд, но и мукӧд предметъяскӧд: самӧвар турун "кубышка желтая", дедӧюр "одуванчик" да с.в.

Пасъям, мыӧ орчӧдӧм подув вылын фитонимъяс тэчӧмыс ёна отсалӧ озырмины словарӧй составлы аслыспӧлӧс выль нимъясӧн.

П. Мӧд идзид чукӧр артмӧдӧны фитонимъяс, копъяслӧн подулас будмӧгӧн рӧмыс.

Гӧрд рӧма будмӧгъяслӧн нимъяс: гӧрд сэтӧр, шонді сэтӧр, кельыд сэтыр вс. "смородина красная", сизьюр "клевер красный", гӧрд гоб "подосиновик", гӧрд нитш "кладония красивая".

Сьӧд рӧма будмӧгъяслӧн нимъяс: сьӧд сэтӧр "смородина черная", ракасин, ранач'д, ошӧд "вероника", сьӧд гоб "белый гриб сосновый", сьӧд рой им. "гребенчатый космач".

Ыджгов рӧма будмӧгъяслӧн нимъяс: ельыд бобӧнянь "клевер ползучий", эзись турун "лапчатка серебристая", кӧчӧйла турун "молочай" (орч. кӧч "заяц; зайчик, промерзшее, занедевевшее место на стене", кӧчамач "дождевик"), катшасин "ромашка", катшакольк сс. "дождевик" (орч. катшашпӧс "крупа-снег", катшӧс "кличка черной собаки с белым пятном на лбу или на шее"), ельыд ягсер "волнушка белая", ельыд нитш "кладония сильватика",

Турунвиж да кольквиж рӧм выл'ӧ индысь фитонимъяс: виӂюр "мать-и-мачеха обыкновенная", зарни турун "василистник желтый", вавый "планктоновые водоросли", вик гоб "моховик желто-бурый", вежнитш "пармелия".

Дзюв рӧма быдмӧгъяслӧн нимъяс: лӧз йыла турун "вероника лекарственная", лӧз уртшак "снроежка сине-желтая", сім гоб "моховик желто-бурый".

Быд лыдльӧдлӧм чукӧр пытшкысь позьӧ адпзыны образнӧй нимъяс:

сизьюр. ракасин. кӧчӧйла турун. вывый. Тайӧ фитонимъяснс висьталӧны сы ӧылись, мый важ йӧз эз сӧмын перйывны кынӧмпӧтсӧ будмӧгъяс отсӧгӧн да эз сӧмын вӧдитчыны наӧн асланыс овмӧсын, но и бура кылісны да выль донъявлісны вӧр-вылысь мичлунсӧ, и мелым висьтавны та ӧылись том йӧзлы, корсявлісны медся мича,мӧрччана да джуджыд вежӧртаса кывъяс.

Ш. Коймӧд чукӧр. Шыяс артмӧдысь турунъяслӧн нимъяс. Тайӧ серпасалан принцип сертиыс тэчӧмаӧсь татшӧм фитонимъяс:

а) шлочкан турунъяслӧн нимъяс: лотшкан турун нж., клопкан турун нв., шлачкан турун скр.сс., шютькан вв. "смолевка обыкновенная"; ятшкан турун сс. "венерин башмачок", ярчкан турун нв. "дроздовник полулунный";

б) дзуртан турун нимъяс: дзуртан турун. гетшкан турун сс., скрипун турун л. "очиток пурпуровый";

в) зильган турун нимъяс: зильган турун вв.скр. "погремок большой, погремок малый", деньга турун нв.сс.вв. "сж".горанзуль "колокольчик";

г) чипсак турунъяслӧн нимъяс: чипсан турун, пивган турун уд. "пикульник", юсьпӧлян "камыш озерный".

Нёльӧд серпасалан принцип - кутшӧмкӧ сок лэдзӧм либӧ быгзьыны вермӧм серти ним сетӧм.

Джыд рӧма сок лэдзысь будмӧгъяслӧн нимъяс: йӧв турун "одуванчик; молочай"; йӧла йӧн "ссот полевой", йӧла ельӧг "груздь синеющий". Откымын турунъяс, кутан кӧ найӧс зыртны, вермӧны быгзьыны. Та ӧылысь висьталӧны татшӧм фитонимъяс: быгзян турун вв.нв. "гвоздика; горицвет; смолевка обыкновенная"; майтӧгбыг "кукушкин цвет"; майтӧг турун вв. "герань луговая; незабудка болотная"; майдӧг шап турун сс."кукушкин цвет", шапсян турун сс. "горицвет".

Васӧд да нильӧг веркӧса будмӧгъяслӧн нимъяс: ва йӧн сс. "чер-

тополох поникший", ва нявда вв.скр. "мокрица", ва гоб. уль гоб подберезовик", вня гоб "масленик поздний".

У. Витӧд серпасаланног - быдмӧгъяслы дук серти ним сетӧм.

Примеръяс: дука турун нв.л.скр.сс., роч дука турун нв.,пӧдӧм турун сс. "лабазник вязолистный", зинтурун. истурун л. лет. "багульник", душник турун "мята полевая".

УІ. Квайтӧд принцип - быдмӧгъясӧс места серти серпасалӧм. Ванн быдмысь турунъяслӧн нимъясыс векджык артмӧны ва, вис. ты да ю кывъяс отсӧгӧн: ва запанки скр. "кубышка желтая", ва кушман вв. "кувшинка", вис зӧлдз "хвощ иноватый", ты турун сс. "белокрыльник болотный", ю турун "рдест плавающий".

Нюрса быдмӧгъяслӧн нимъяс пытшкын ёнджыка панъдасьлӧны нюр. кад. момга "торфяник", садуку "болотистое место в тундре,заросшее травой", егер "болотистое место с невысоким хвойным лесом", жарчина "места на болотах, покрытые бурой водой", знбун юкӧнъяс: нюр вив войтурун "кипрей болотный", нюр тшак скр. "путник".кадмоль лет. "клюква болотная", момга турун иж. "кассандра", садуку турун иж. "вахта трехлистная", егер турун "вахта".жарчина турун сс. "осока", знбун турун "сабельник болотный".

Мулсывса, видзьясывса да вӧрса быдмӧгъяслӧн нимъяс: му вив петшер вв. "крапива", му ӧмидз уд. "поленика", туй дор лапкор вв.уд. "попорожник", вӧр гормӧг "волчьи ягоды", яг рыжик "рыжик боровой", мыр бок тшак сс. "опенок осенний", из вы рой нж."каменный лишайник". Откымын фитонимъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасас тӧдчӧ быдмӧгъяслӧн ота-мӧдыскӧд йитӧдъяснс: ныштшак вв. "путник", сьӧд коз рой "гребенчатый космач".

УП. Сизимӧд серпасаланног - кӧр серти быдмӧгъяслы ним сетӧм. Сёйны позян да сёйны позьтӧм быдмӧгъяслы ним сетӧм.

Вылынджык лыдльӧдлӧм быдмӧгъяслӧн уна сикас свойствояс да признакъяс йылысь тӧдмалунъяс чожсьӧмкӧд тшӧтш важ йӧзлӧн, ты-

далӧ, лоины позянлунъяс торйӧдны колана да ковтӧм быдмӧгъясӧс. Медым пасйыны тайӧ торйӧдӧмсӧ сёрнинын, быдмӧгъясӧс серпасалігӧн миян пӧч-пӧльяс, тыдалӧ, заводитісны вӧдитчыны донъялана фитонимъясӧн. Тайӧ помка пондаыс, буракӧ, и артмисны пытшкӧсса вежӧртас сертиыс паныда сулалысь быдмӧг нимъяс бур пув, прамей пув вв. "брусника", чӧскыд турун уд. "клевер красный", мича турун иж. "купальница", дона гоб нв. "белый гриб" да лёк ота коръя турун ит. "борец высокий". сӧс турун иж. "Иван-чай", кольмӧдан турун "дурман", урӧсмӧм дона гоб "козляк", мыр выв понтшак "ложноопенок серно-желтый".

Колӧ чайтны, мый разнӧй кадӧ быдмӧгъясӧс донъялӧмыс эз вӧв ӧткодь. Сідз, ёна важӧн, кор йӧз перйылісны кынӧмпӧтсӧ сӧмын быдмӧгъяс отсӧгӧн, сэки, дерт, мортлӧн медпервой могыс вӧлі бура кужны корсявны сёйны позяна турунъяс да вотӧсъяс да сетны налы лӧсялана нимъяс. Ӧнія коми кывйын тайӧ фитонимъяс чукӧрас пырӧны морт оз "земляника", морт пашкан вв. "шиповник", морт куз вв. "полевой хвощ", морт рыжик уд. "рыжик боровой". Лыддьӧдлӧм быдмӧгъяссӧ серпасалігӧн частӧджык вӧдитчӧны ӧтторъя кывъясӧн, шуам, оз, пашкан. куз. Кык юкӧна нимъяссӧ босьтӧны сэк, кор колӧ пасйыны, мый серпасаланторъясыс - сёйны позяна быдмӧгъяс.

Пемӧсъяслы сёйны туяна быдмӧгъяслӧн нимъяс: кӧр нитш "ягель", мӧсгоб "подберезовик болотный", оньюр "подосиновик", уртшак "сыроежка".

Вель уна ясыд вежӧртаса сёйны позяна быдмӧг нимъяс индӧны шома, юмов либӧ курыд кӧр вылӧ.

а) Шома кӧра быдмӧгъяслӧн нимъяс: шомкор. шома турун. шоманъ. шоманьга. шоманка "щавель кислый";

б) Юмов кӧр пасйысь фитонимъяс: юманянь уд., юмоо няк вым., гӧрд маюр сс. "клевер";

в) Курыд кӧра быдмӧгъяслӧн нимъяс: курыд турун "горчак", со-

тана турун сс. "щавель".

Кужӧмӧн нимтыӧмаӧсь важ йӧз и сёйны шогмытӧм да яда бӧдмӧгъясӧс.

Сёйнн позьтӧм бӧдмӧг нимъяс пытшкын унджыкыс кык юкӧна фитонимъяс. Зэв частӧ артмӧны найӧ пемӧс нимъяс отсӧгӧн, водзза юкӧц пыддзыс вермӧны босьтны пон, ош, вӧв да мукӧд кывъяс: понпув "толокнянка", понсэтӧр "жимолость лесная", поншомкор вс. "конский щавель", ошвотыс иж. "толокнянка альпийская", ошлӧм вв. "крушина ольховидная", вӧвкулэ "щавель конский".

Дзик жӧ татшӧм тэчасныс и ӧткымын яда бӧдмӧг нимъясӧн: понгӧньӧ "вех ядовитый", ошчӧд вв.л. "вороний глаз", вӧвгормег вв. "волчьи ягоды", порськӱз вв. "болотный хвощ".

Медся ёна тӧдчӧдӧны сёйны позьтӧмсӧ, виянлунсӧ татшӧм фитонимъяс, кыдзи кӧр кулан турун "вех ядовитый", лудiк кулан турун "папоротник, щитовник", гут кулан тшак "мухомор".

Ыджыд вежсьӧмъяс морт олӧмын лоины скӧт видзӧм да видз-му вӧдитӧм заводитӧмсянь. Тайӧ кадсяньыс йӧз кутiсны кужны видзны, быттянн да дӧзьӧритнн пемӧсъясӧс да бӧдмӧгъясӧс. Тайӧ кадсяньыс ботаническӧй терминология пытшкын кутiсны панындасьлыӈ кык пӧлӧс фитонимъяс: ас кежнн сӧвмысь бӧдмӧгъяслӧн нимъяс да дӧзьӧритан бӧдмӧгъяслӧн нимъяс.

Тайӧ кык сикас фитонимъяссӧ орччӧдiгӧн синмад шыбитчӧ, мый дикӧй, ас кежнн сӧвмысь бӧдмӧгъясӧс серпасалiгӧн йӧз пыр ёндзыка кутiсны босьтны тӧд вылас культурнӧй бӧдмӧгъяслысь аслыспӧлӧсдунсӧ. Водззаяслӧн нимъясыс кутiсны тэчсьынн культурнӧй бӧдмӧг нимъяс подув вылын: шыранькитш "мышиный горох", вӧр аньkитш "мышиный горох" и аньkитш "горох"; контаг вв.печ.скр..вӧр таг "княжик сибирский" и таг "хмель"; дикей пыш иж. "крапива" и пыш "конопля".

Ӧу вӧдитны заводитӧмсянь мортлы ковмис тӧдмасьны выль пӧлӧс

ковтӧм быдмӧгъяскӧд – ёг турунъяскӧд, тайӧ тӧдмасьӧмыс сетіс мыян сёрнилы татшӧм фитонимъяс: ёг зӧр "овсюг", лёк йӧн сс. "чертополох поникший", лёк ситурун "плевел опьяняющий", пӧлтурун сс. "марь белая, лебеда" да с.в.

Гортса пемӧсъясӧс лӧсьӧдӧмкӧд тшӧтш йӧзлы быть ковмис ёнджыка тӧдмавны скӧтлы вердӧм выл шогмана турунъясӧс. Тайӧ признакыс лоис подулӧн татшӧм фитонимъяслы: мӧсняк. мӧсняк турун иж. "клевер красный", елэнд мӧсняк "клевер ползучий". вӧвняк вел. "клевер дикий", утка турун сс. "белокрыльник", дзодзӧг турун "горец вьюнковый".

Кормӧвӧй злакъяс да бобӧвӧй нимъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасно висьталӧ быдмӧгъяслӧн бур пӧтӧслун йылысь: рудзӧг турун "тимофеевка; лисохвост; мятлик луговой; душистый колосок", ситурун "ежа сборная; душистый колосок"; бобӧнянь "клевер". шыранькитш "мышиный горошек".

Ма сетысь турунъяслӧн нимъяс (медоносной быдмӧгъяслӧн): малянуш турин вв., мазі турун уд., маля турин вв. "клевер", гӧрд маюр сс. "клевер луговой", елэнд маюр сс. "клевер ползучий", йитчӧмаысь ма вӧдитӧмкӧд, полевӧй пчеловодствокӧд.

УШ. Кӧкъямысӧд принцип. Коми ботанической терминология пытшкын аслыспӧлӧс места босьтӧны фитонимъяс, колъяслӧн подулас турунъяслӧн бурдӧдчыны туялуныс.

Тайӧ принцип серти артмӧм нимъяссӧ ми торйӧдам куим пельӧ.

I) Первой чукӧрӧ пырӧны сэтшӧм фитонимъяс, колъяс ӧткодьӧсь кутшӧмкӧ висьӧм нимъяскӧд. Изӧнув турун "ожика волосистая". Тайӧ туруннас бурдӧдӧны изӧнувтыс висьӧм. рочӧн сійӧ щусьӧ "панариций, нарыв под ногтем, воспаление ногтевого ложа". Мылӧд турун. мылӧд гум "бодренец камнеломка", орччӧдам мылӧд "название некоторых болезней брюшной полости, болезненное вздутие слепой"; лоблой турин вв.. лоплой турун "аконит", орччӧдам лоб-

дой "запал (конская болезнь от загона через силу или от опоя)", лоддой "опой, запал; эмфизема легких (у лошади)"; нарядз турун вым. "ятрышник", орччӧдам наридз "створожившееся в вымени молоко с сукровицей (у больной коровы при воспалении вымени)". Изьвасяс азьгум турун шуӧны рӧмидзтан турунӧн, сы вӧсна мый бидмӧг коръяснас вердӧны мӧсъясӧс, кор налӧн бырӧ рӧмидзыс.

2) Мӧд чукӧрса фитонимъяс индӧны морт вывтырлӧн кутшӧмкӧ юкӧн выль. Сьӧлӧм турун "фиалка кочкарная", тайӧ турунсӧ пузьӧдӧны да юӧны сьӧлӧм висьӧмысь. Горш висян турун "ромашка пахучая", бурдӧдчӧны кынмӧм висьӧмъяснсь. Гӧг турун вв., гӧг керан тусь уд., кага гӧг писькӧдӧмысь турун нв. "вороний глаз", вотӧсъяснас лечитӧны челядьӧс грыжа висьӧмысь.

Тайӧ жӧ принцип сертинс артмӧдӧмаӧсь кольк турун сс. "гусиный лук", гырк вуж вв. да с.в.

3) Коймӧд чукӧрса фитонимъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасыс петкӧдлӧ, мый серпасалан бидмӧгъяснас бурдӧдӧны ортсыса дойъяс, пыкӧсъяс, вундысьӧминъяс да с.в.

Пыкӧс турун, чирей лист "подорожник" писькӧдӧны пыкӧсъяс да чирейяс, весалӧны пежасьӧминъяс. "Тысячелистниклысь" коръяссӧ тшӧкыда кӧртавлӧны вундысьӧминъясӧ вир петӧм дугӧдӧм могысь. Народнӧй медицина уна нэм сайнн нин вӧлӧм тӧдӧ тайӧ турунлысь бурдӧдчан вынсӧ. "Дикорастущие полезные растения Коми АССР" книганн гижӧма: "Сӧветскӧй ученӧйясӧн тӧдмалӧма, мый тысячелистник отсалӧ сукмӧдны вир, сы отсӧгӧн ӧдйӧ позьӧ сувтӧдны пытшкӧсса да ортсыса ранаясьнсь вир петӧм, туруныс ӧтпырйӧ ланьтӧдӧ дойнлысь ёнтӧм-висьӧмсӧ". Сідзкӧ, абу весьтырӧ важ йӧз шулӧмаӧсь тысячелистникӧс кӧртдой турунӧн, чарла турунӧн да вир кутан турунӧн. Тайӧ жӧ турунсӧ Ёмвотасин шуӧны ньӧмдой турунӧн, медым гӧгӧрвоны фитонимлысь пытшкӧсса вежӧртассӧ, орччӧдам ньӧмдыны кывкӧд, коддӧн вежӧртасыс "воспалиться, заразиться".

IX. Öкмысöд серпасаланног (принцип) – овмöсын могмана бидмöгъясли ним сетöм.

Сысольскöй районын висьталöны, мый "купальница европейская" дзоридзöн позьö мичмöдны чинан кольгяс, да та вöсна сійöс шуöны кольк турунöн. Изъвасаяс висьталöм серти, дзескыд вояö потшöрысь вöлöм вöчöны чери кыян угодьъяс кыöм выло вöрт. Öткымын сэтчöс сиктъясын и öні на шуöны тайö быляöсö дикей пыöн. Эква йывса сиктъясын Иван дуныи паныд ритö нывсьöны виль корöсьясöн, кытчö содтöны купальничалысь (лютик елкыйлысь) некымын дзоридз. Тайö признакыс и лоöма подулöн нывсян купальничча öтонимлы.

Коми диалектъясын тшöкыда панидасьöны пöлян, пöлян гум, тутгум да зарчигсан öтонимъяс. Татшöмсяма турунъясыслöн зэнсь позьö вöчны чипсасян ворсанторъяс.

"Багульникöс" шулöмаöсь дупік турунöн, сы отсöгöн позьö мынтöдчыны лудікъяслöн дзэмöдчöмыс.

"Нивяник обыкновенный" дзоридзъясысь кыöны юркытш (венокъяс), та серти и шулöмаöсь сійöс бабакэр турунöн.

X. Даскд. бöръя серпасаланног – абутöмлы эскöм, мöдарö вежöртöм подув выли сетöм быдмöг нимъяс.

Вой тöв турун "калужница болотная". Нимсö тöдöны Эква кывтыдын. Татчöс олысьяс чайтöм серти, турунсö нетшиктöм понда вермас кыптыны вой тöв.

Петукчаль "шавель конский". Коркö эскылöмаöсь, мый тайö турун йылас бергалö ёма-бабалöн керканс.

Эква йылын "василек" дзорадзъясöс шуöны пöдудьсин нимöн. Важöн пöдудь кывнас нимтылöмаöсь вуцытöм сю пыян нывбаба сяма олысьöс.

Вомидз турунöн шулöмаöсь сэтшöм быдмöг, код отсöгöн, быттьö, вермöны вöлöм бурдöдны вомидзöн висьысьлöс.

Кывкӧртӧд. Бидмӧг нимъяслысь пытшкӧсса вежӧртас видлалӧмыс петкӧдлӧ, мый фитонимъяслӧн серпасалан подувъяснас вермасны лоны: быдмӧгъяслӧн морфологическӧй признакъясыс, налӧн рӧмыс, сокъяс да шыяс лэдзӧм, бидмас местаыс, турунъяслӧн да вотӧсъяслӧн кӧрыс, бурдӧдны туйӧм, морт овмӧсын шогмӧм да с.в.

Быдмӧгъяслы нимъяс сеталігӧн тайӧ лыддьӧдлӧм подувъясыслӧн тӧдчанлуныс быд пӧрйӧ, бурак, абу вӧдӧма ӧткодь. Шуам, ёна важӧн, кор йӧз перйылісны кинӧмпӧтсӧ сӧмын вотчӧм-ӧктысьӧм помысь, сэки, дерт, медся коланаясӧн лидзьыссьылісны сёйӧн шогмана турунъяс да вотӧсъяс. Гортса пемӧсъясӧс лӧсьӧдӧм бӧрын, животноводствокӧд тӧдмасьӧм бӧрын, медся тӧдчана серпасалан подувъяснысь ӧтиӧн лои сиктлы шогмана турунъяслӧн пӧтӧслуныс. Видз-му вӧдитны заводитӧм бӧрын ас кежын сӧвмысь быдмӧгъяслы нимъяс сеталігӧн йӧзыс пыр ёнджыка и ёнджыка кутісны босьтны тӧд выланыс быдтанвӧдитан культураяслысь аслыспӧлӧслунсӧ. А мыйӧн вах йӧз тӧдмасисны пчеловодствокӧд – ма босьтӧмкӧд, сэки ковмис нин казявны да торйӧдны ма сетысь (медоносной) турунъясӧс да сетавны налы лӧсялана нимъяс.

Коми фитонимъяслӧн быд семантическӧй тип босьтӧ ас пытшкас кык пӧлӧс нимъяс: I) быдмӧг нимъяс, кодъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасыс веськыда индӧ серпасалан признак вылас, 2) быдмӧг нимъяс, кодъяслӧн пытшкӧсса вежӧртасыс йитчӧма серпасалан подулыскӧд кутшӧмкӧ мӧд понятие пыр. Бӧрья чукӧрас пырысь нимъяс пытшкысь ми зэв частӧ адззам зоонимъяс, кодъяс петкӧдчӧны фитонимъяслӧн водзза юкӧнӧн. Тайӧ юкӧнъясыслӧн могыс уна сикас. Шуам, ӧти пӧрйӧ найӧ индӧны серпасалан быдмӧг кутшӧмкӧ юкӧнлӧн ыджда вылӧ (ошлап "лопух", реб турун "песчанка тимянолистная"), мӧд пӧрйӧ тӧдчӧдӧны быдмӧг залысь, корлысь либӧ вужлысь аслыспӧлӧслунсӧ (ошӧн "чертополох курчавый", кӧчӧнь "глаун булавовидный"), мукӧд дырйи тӧдчӧдӧны нин рӧмсӧ (сизьюр "клевер красный"), ку-

тшӧмкӧ пемӧсъяскӧд ортсноа ӧткодьлун (уробӧ "хвощ лесной"), сӧйны позьтӧмлун (ошвотыс "толокнянка", понгӧвый "вех ядовитый") да с.в.

Татшӧм сяма нимъясыс, быдмӧгъяснелись признакъясӧ серпасалӧмись ӧтдор, сетӧны позянлун пӧртны олӧмӧ содтӧд могъяс (шуам, эстетическӧй, воспитательнӧй да с.в.), унджыкнесьӧ найӧ лоӧны кытшола вежӧртаса шусьӧгъясӧн, мӧрчӧнджык вежӧрӧ, мичаджыкӧн да маладжыкӧн вӧчӧны сёрнинымӧс.

Сёрнисикасъяслӧн дженьдӧдӧм нимъяс

вв. – эжва катыд сёрнисикас

вс. – сыктыв катыд сёрнисикас

вым. – емва сёрнисикас

иж. – изьва сёрнисикас

л. – луза сёрнисикас

лет. – летка сёрнисикас

лл. – луза-летка сёрнисикас

нв. – эжва кывтыд сёрнисикас

печ. – печора сёрнисикас

скр. – сыктывкар берд сёрнисикас

сс. – шӧр сыктыв сёрнисикас

уд. – удора сёрнисикас

Приложение (4-ӧд классын изложениеяс вылӧ текстъяс)

Сус пуяс

Понді удитіс нин косьтини пув коръяс вылысь лысвасӧ. Киськӧ воӧм тӧвру шувгиттіс пожӧмъяслӧн туганъясын.

Водзӧ деда-внука кутісны мунны рытнэ-лунланьӧ. Дедлы некутшӧм туй ни пас оз ков. Восьлалӧ сійӧ пыр водзӧ и водзӧ. Ваньӧ тӧдӧ, мый сэтчаньш визувтӧ тэрыб да чукльӧдлісь вӧрса ю.

Яг вуджӧм вӧрын вонсны васӧдінӧ. Татысь найӧ казялісны йӧра кок туйяс. Мӧдӧдчисны найӧ вӧчӧм трӧпа кузя.

Регид кутіс тӧдчыны крут кыркӧтш, а помланьнс тидовтчис вӧр керка.

Керкадӧрса кушинын Ваньӧ горӧдіс: "Сус пуяс!"

Дзик кыр йылас сулалісны пужыр сус пуяс. Найӧ вӧлінын повзьӧдчана гырысьӧсь. Ваньӧ чатрасигтырйи матыстчис пуяс дінӧ да малыттіс лысъяссӧ. Найӧ вӧлінын небдӧсь да чуймӧдана кузьӧсь. Пуяс улын тупляснсны кулак гырся кольяс.

И. ТОРОПОВ СЕРТИ

МЕ ЛОЙ ПИОНЕРӦН

Пионерӧ пыран лун вӧлі праздникӧн оз сӧмын менам, но и став миян семьяыс.

Тайӧ лун кежлас дасьтисим ставӧн. Мамӧ менам ньӧбӧма выль еджыд дӧрӧм. Бабӧ асывӧнд юксис кухняын, чӧскыд пирӧгъяс пӧкалісь. Рытнас пӧ чай кутам юны. А бать, уджсӧ вылас кунігӧн, тапкитіс кинас пельпомӧ да шуис: "Сна став бурӧ."

Пригатісны миянӧс пионерад карса шӧр площадь вылын, Ленин памятник дорын. Оргис и музыка и гори, и барабан. А йӧзыс мыйта вӧлі. Ставӧн мичаа пасьтасьӧмаысь. Гӧгӧр тыдалісны еджыд дӧрӧмъяс да алӧй галстукъяс. Пионерӧ пырысьяс сулалісны медводзынӧсь. Дзик памятник дорас сулалісны морӧс тырнис орденъяса да медальяса йӧз. Тайӧ войнависьса да уджвисьса ветеранъяс. Найӧ тиӧтш жӧ воӧмаысь миянӧс чолӧмавны.

Друг музыкалӧн шыасьыс лӧнисны. И площадь вылын юрӧбтӧ челядьлӧн клятва. Найӧ кӧсйысисны велӧдчыны да овны сідз, кыдзи велӧдіс Владимир Ильич Ленин.

Тайӧ клятва шыассьыс мышкуӧй пӧсявліс и кӧдзавліс. А сэсся миянлы сьылісь кӧртавлісны пионерскӧй галстукъяс.

"Ӧні ме пионер!"- радлі ме став сьӧлӧмын.

И.Куратова серти.

Ш У Р А

Шоча овлӧ, медым ичӧтик сиктын ӧттӧгтш быдмисны ӧти арлыда дас куим детинка. Найӧ ӧтвылысь ветлывлісны школаӧ, ӧтлаын и ворслісны. Медся збойӧн да сюсьӧн на пӧстын вӧлі Шура.

Отчид зонпосни вуджисни мӧдлапӧлӧ. Ритланыс мӧдӧдчисны гортаныс, воисны лыа берегӧ, а сэні сӧмын пыжнсӧн местаыс кольӧма.

Гӧлӧс биртӧдз горзісны, некод эз шнась. А Эжванд пасыкыд. Мӧдар берегад мортыд гут кодь сӧмын тыдалӧ. Мый бӧчни?

Шура шуӧ: "Ме вартчыла пыжисола." Дыр думайттӧг чеччыттіс ваӧ да мӧдіс уйны.

Берег дорӧ кольччысьясӧн ёна и майшасисны сьӧлӧмъясныс. Ӧд Эжва вомӧныд сійӧ эз на вартчыв, друг да оз во берегӧдзыс.

А Шура вартчис и вартчис. То сивъясис, то гатшӧн, то бок вылас уйис. Кадысь кадӧ шойччис. Сэсся Шура аддзис кывтысь кер, кавшасис кер вылас да йӧткасис берегӧдз.

Челядьлӧн сьӧлӧмъясыс инасисны сӧмын сэк, кор Шура мӧдар берегысь тэйыштчис пыжнас.

Унатор позьӧ висьтавны Шура йилысь. Ёртъяссӧ сійӧ велӧдіс радейтны книга. Налӧн гортас вӧлі библиотека. Ачыс гижавліс ичӧтик кывбуръяс, ворсіс гитараӧн.

"Войвыв кодзув" серти.

Содержание

Козлов Н.И. Медводдза урокъяссянь 2
Захаренко А.М. Велӧдӧмын активнӧй формаяс да методъяс
используйтӧм йылысь..... 32
Уляшева П.А. Литературно-краеведческӧй кружок нуӧдӧм йылысь . 40
Демин В.Н. И.А.Куратовлӧн любовнӧй лирика 43
Чужанінӧй менам - Коми му 52
Поповцева Г.В. Коми кыв велӧдігӧн ас вӧчӧм нагляднӧй
пособиеясӧн вӧдитчӧм 61
Мартынов В.И. Коми литератураын народность принцип сӧвмӧм ... 82
Ракин А.Н. Коми кывйын быдмӧгъяслы нимъяс сетӧм 95
Приложение 108

Составитель - Таскаев А.И.
Редактор - Пунегов В.А.

Заказ Тираж 200 экземпляров

Ратапринтный участок Коми республиканской типографии Госкомитета по делам издательства, полиграфии и книжной торговли Коми АССР.

Заказ № 11591. Тираж 200.

Республиканская типография Государственного комитета Коми АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. 167610, г. Сыктывкар, ул. Первомайская, 70.